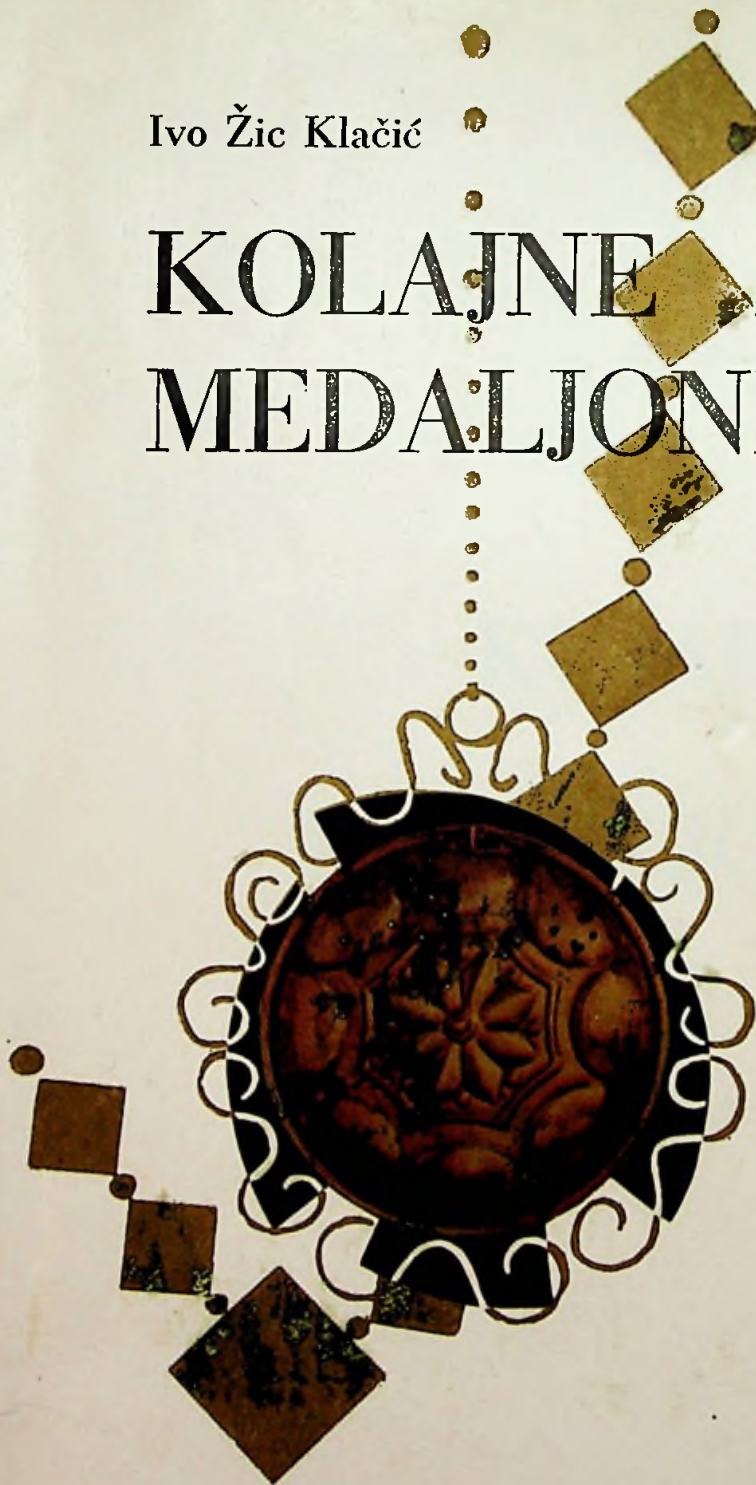

Ivo Žic Klačić

KOLAJNE I MEDALJONI

Ivo Žic Klačić

KOLAJNE I MEDALJONI

Drogom Klasi

Viktoru Jurkoviću
književniku

Mart 1967.
Rijeka

za uspomenu
Ivo Žic Klačić

Viktor Jurković
književnik

M A T I C A H R V A T S K A
R I J E K A

Urednik
KAZIMIR UREM

Tisak — »Novi list« — Rijeka

IVO ŽIC KLAČIĆ

**KOLAJNE
I MEDALJONI**

Humoreske i satire

**RIJ E K A
1966.**

S. A D R. Ž A J

Rodendan njegovog veličanstva	9
Izgubljena iluzija	21
Osveta	26
Kako je Andrija Dijanić ulovio vruga za rogove	32
Uspjelo predavanje	35
Ludoviko ornitolog	40
Junački podvig Šimuna Gulišije	43
Taktika i strategija Vase Zelembaća	50
Sat moralnog odgoja	56
Propuh	60
Improvizacija	65
Lijeve čizma	70

Četrdesetosma	74
Port Artur je pao	80
Instrukcije iz matematike	86
Zasluge za narod	91
Jurisdikcioni ispit Jure Budaka	101
Pred sudom vječnosti	105
Fatamorgana	111
Tri sam dana bio i ja veliki Bonaparte	114
Kad čovjek pozoblje previše soli	121
Prvi dan reče Bog: Neka bude svjetlost!	127
Doček Nove godine	132
U macke s njim	136
Dva štakora	146

ROĐENDAN NJEGOVOG VELIČANSTVA

Najsvečaniji dan u životu moga ćaće bio je rođendan njegovog apostolskog veličanstva, premilostivog našeg cesara i kralja, Franje Josipa I.* iz kuće habzburško-lotarinške. — Za tu sijedu »uzdanicu naroda« moj je otac bio kadar gurnuti obje ruke u zažarenu peč. On je vjerovao u carevo plemenito srce više negoli u samog gospoda boga. Istinu govoreći, otac se nije previše molio bogu, niti je lizao oltare, a još manje

---

* »Mi Franjo Josip Prvi, po Božjoj milosti car austrijski; kralj ugarski i češki, kralj dalmatinski, hrvatski i slavonski, galički, vladimirski i ilirski; kralj jerusalimski itd.; nadvojvoda austrijski; veliki vojvoda toskanski i krakovski; vojvoda lotarinški, salzburški, štajerski, koruški, kranjski i bukovinski; veliki knez erdeljski; markgrof moravski; vojvoda gornjošleski i donjošleski, modenski, parmanski, piaćentinski i gvaštalski, osvjećimski i zatorski, tješinski, furlanski, dubrovački i zadarski; pokneženi grof habzburški i tirolski, kyburški, gorički i gradiški; knez tridentinski i briksenski; markgrof gornjolužički i donjolužički i istarski; grof hohennempski, feldkirški, bregenački, sonnenberški itd.; gospodar Trstu, Kotoru i slovenskoj krajini; veliki vojvoda srpske vojvodine itd. itd.«

vjerovao riječima izaslanika i pastira božjih u ovoj našoj »suznoj dolini«. Njemu se grdno zamjerio (ne znam zbog čega!) neki Don Zanetti. Više-manje on je sve popove, fratre, biskupe, opatice i opate trpao u istu vreću. Znao je ponekad dva sata pričati o nekakvim sumnjivim djelima ovoga ili onog poma-zanika božjeg. Kad je gucnuo čašicu više (a to nije bilo rijet-ko!) zaboravljao se i pred nama — sitnijom djecom — te pričao o nekim tajnim labirintima između muških i ženskih samostana ili je sipao strašne neke sablazni na račun crnomantijaša, da su se majci i uške rumenile od stida. Možda je nešto ljepše i blaže mislio o svetome ocu u Rimu, jer je ovaj bio i suviše daleko . . .

Na carev rodendan, ćaća bi odmah izjutra navukao sve-čano crno odijelo; na prsa prikačila bi mu najstarija naša se-stra orden, što ga je zaslužio na »Nadvojvodi Karlu« za voj- ničke vrline.

— Franica, spravi dicu . . . Danas neka me čeka malo bolji obed! — opomenuo bi majku.

Dok smo prije podne šetali s ocem kroz praznički raspo- loženi grad, mi smo se djeca unaprijed naslađivala fritama, u koje će mati zamijesiti suho grožđe i razreckane komadiće smo- kava. Uz put nam je kupovao bonbone i razne druge slatkiše; pored ovakve izdašnosti gurnuo bi nam u džep svakome po jednu deseticu.

Iza ručka gotovo čitavo popodne razgovaralo se o carskoj porodici. Otac bi nam istresao sve svoje znanje o bezbroju vojvoda i vojvotkinja; nanizao bi čitavu kobasicu prinčeva i princeza, njihove godine rođenja i vjenčanja, kao i tačne da- tume smrti pojedinih odličnika visokog carskog doma. O mrt- vima je govorio s najvećim pijetetom, prema onoj latinskoj: »De mortuis nihil nisi bene«, iako nije nikada čuo za tu mudru izreku. — Kad bi se on zamorio, morali smo mu mi čitati cr- tice iz careva života iz raznih školskih knjiga ili »Vojničkog koledara«. Redovito je nakon toga šmrcao i brisao suze. Majku bi također zahvatio grč; zatim bi se zagrcnule sestre, dok ne bi konačno svi udarili u plač. To je bila vrlo dirljiva scena!

Devetstotina i dvanaeste bilo je kao i prijašnjih godina. Samo, što sam te godine bio ja na redu da me ćaća povede uveče na bakljadu. On je, naime, svake godine nosio na rame- nima jednog svog potomka, i to nepogrešivim redoslijedom, kako bi mu ostala neizbrisiva uspomena na taj veliki dan.

— Maloga Jivića obuci! — naglasio je majci. — Njega ću večeras zet na krkuć.

— Ma dite je debulo...

— Niš mu se neće pripetit! Neka zapameti, kako je bilo ne rojendan moga jimenjaka. Jimit će ča pravljat svoj in dicin, kada se bude oženil.

Sjećam se svega, kao da je to jučer bilo. Ulice su bile prepune svijeta. Sve je vrvilo, sve se komešalo: muško i žensko, staro i mlado! — Prozori svuda rasvijetljeni i okićeni. — Nekih sto koraka od naše kuće ćaća me vodio za ruku, da me ne bi izgubio u onoj silnoj gužvi, a zatim me zgrabio i poput perca prebacio preko glave. Ujašio sam na njegovim jakim ramenima i uhvatio se rukama za kudravu kosu, dok je on lijevom rukom pritisknuo moje noge na svoja prsa. U zubima je grickao virdžinku, a slobodnom desnom rukom krčio je ne baš suviše nježno prolaz za nas dvojicu... Iz daljine čuli se zvuci vojničke glazbe. Ćaća — i ja na njemu — gurali smo se među mnoštvom ljudi. Razumije se, bilo je i psovki na naš račun, ali se otac nije na to obazirao, niti je ostao kome dužan.

— Mesta! — viknuo bi s vremena na vrijeme. — Gre Kralević Marko... Puta dajte!

A kad se iza jednog ugla pojavila glazba, a odmah za njom počasna četa, ćaća uzvikne:

— Drž se, mili! Sada će vidit poprdili ki smo mi...!

Gurne nemilosrdno nekolicinu građana, uhvati vojnički korak, te se postavi na čelo povorke. Marširali smo sredinom ulice, dva koraka iza zadnjeg reda vojnika i dva do tri koraka ispred oduševljenih carskih podanika. Ćaća je dao do znanja svima, da je njemu i njegovom nasljedniku, to jest meni, mjesto na čelu povorke, i da nam to pravo ne može nitko osporiti.

Stupao je ponosno, na momente po potrebi i paradnim korakom. U jednom trenutku malko me ustresao, spremio u džep nepopušenu virdžinku i grlovito zapjevao:

Banda svira, banda svira,
Jelačić maršira...

I ja sam se nekako isprasio na ćaćinim ramenima. Uspravio sam glavu i bacao ohole poglede na sve strane svijeta... Sjećam se, obišli smo sve ulice i trgove kuda je god prošla i gla-

zba. Dvapat smo prošli pored Sergijeovog slavoluka i kroz istoimenu ulicu, te preko Fora i iluminiranom obalom do Arene i naokolo nje... Kad smo se vratili kući bila je već prošla ponoć, ali svejedno dugo nisam mogao zaspati. Pred mojim očima promicale su slike i utisci te veličanstvene večeri!

Eto, taj isti Franjo Josip i njegov rođendan bili su vrlo kobni u našoj porodici. Zbog carevog rođendana moj se čaća krvno zavadio sa svojim kumom Stipanom, i do smrti se nisu izmirili. — Evo, kako se to dogodilo:

Jednog popodneva našlo se kod nas po običaju nekoliko prijatelja moga oca, zatim ujak, tetak, njihove žene, »historičar« Legiša, te kum Stipan sa ženom. — Na stolu se neprestano vrtjela i dopunjavala staklena dvolitra, a oko te čarobne staklenke obigravalo je desetak čaša.

Razgovaralo se o svemu i svačemu. »Historičar« Legiša ponavljao je već po treći put priču o osnivaču Rima, priču koju smo mi djeca naprosto gutali! — Kad su već bili svi prilično zagrijani, prešlo se na najomiljeniju temu tih svih gostiju, a i moga čaće — genealogiju Habzburgovaca i njihovih srodnika, tokom čitavog devetnaestog vijeka.

— Padre di nostro imperator* — započeo je Legiša talijanskim jezikom, jer se njime mnogo lakše i tečnije izražavao — nadvojvoda Franjo Karlo, rođen je 1802. A njegova žena tri godine poslije... Vojvotkinja Sofija bila je kćerka bavarskog kralja Maksimilijana...

— A kako su živeli va matrimoniju? — upitala je moja mati.

— Signora Francesca, era un matrimonio ideale!**

Mi djeca zinusmo, isto kao i naša mati, jer nismo razumjeli riječ: ideale. — Nakon tog Legišinog uvoda, svi su prisutni stali sipati svoje znanje o tim slavnim ljudima iz carske kuće. Upadali su jedni drugima u riječ, prekidali, nadvikivali... Žene su šutjele i slušale svoje pametne muževe. Jedino je tetka Marica dvapat prekinula svoga muža ne baš previše ljubazno:

— Muč ti, trubilo, kad ne znaš niš!

---

* Otac našeg cara...

** — Gospodo Franjice, jedan idealan brak!

Ona je bila najmlađa i najpismenija od sviju prisutnih žena. Nije voljela slušati svog bračnog druga Osipa, koji uistinu nije imao pojma o nekoj »višoj politici«, a svuda je gurao svoj nos. Njegovo petljanje izvodilo je tetku iz takta, te mu je često prišla poneku oštru.

— S tog matrimonija — nastavio je »poštijer« Stefano — rodili su se četiri sini: Frane Osip — prinčipe ereditarijo, pak arčiduka Ferdinand Maksimilijan, Karlo Ludoviko i Ljudevit Karlo...

— Ferdinand Maksimilijan rodil se je osansto trejset i druge... — nedovrši Mate Berčić, arsenalni radnik.

— Ne, leh trejset i treće! — prekine ga ujak Frane.

Nas djecu znao je ponekad zbuniti taj čudnovati rječnik rodaka i gostiju. Mi smo bili naučili na štiva iz čitanke, pa su nam vrlo zagonetno izgledali svi ti nadvojvode, arčiduke i kronprinci, Ljudeviti i Ludoviki... imperatori i carevi...

Legiša se mrštio, prskao i pjenio, jer su mu neprestano oduzimali riječ. Više se puta znojio od muke. Mahnuo je svako toliko rukom. Time je htio reći: svi vi zajedno ne znate, što se tiče povijesti, koliko ima crnog ispod nokta — drugim riječima: ništa! — Nakon stanovitog vremena jedva je uspio preuzeti kontrolu nad diskusijom i povesti razgovor. Povisio je ton za jednu čitavu oktavu:

— Naš car i kralj naslijedio je cara Ferdinanda — svoga strica — četrdeset i osme u doba revolucija i buna...

— To je ono vrime, kad je ban Jelačić čistil brageše Košutu i drugin Ungarežon! — poviče pomalo prkosno moj čaća. — Gonil jih je po Ungariji kako i lovac zeci...

— Pazienza, Francesco!* — opomene Legiša čaću. — Cekajte, ja ću pričati... Ali osamnaestogodišnji vladar držao je kormilo čvrsto u svojoj ruci... Potukao je sve neprijatelje...

— Hvala Jelačiću banu! — nadopuni moj čaća namigujući lijevo i desno.

— I poveo je državu sigurnim putem naprijed! — apostrofira Legiša i ošine oca ljutim pogledom.

Meni i mojoj braći najviše se dopadalo njegovo pričanje. Zbog toga, bilo nam je krivo kad su ga prekidali. Uvjereni smo bili u tačnost njegovih navoda, dok smo sumnjali u znanje osta-

---

* — Strpljenje, Franjo!

lih gostiju, a bogami i našeg ćaće. Legiša je redovito pratio dnevnu štampu i čitao knjige; međutim, za ostale se to ne bi moglo potvrditi.

— Osamnaestog augusta 1853. zaručio se u dvorcu Ischlu sa svojom rođakom vojvotkinjom Elizabetom, koja je rođena...

— Ča je bila lipa? — zazvoni glas moje majke.

— Kuma, kako i rožica! — odgovori kum Stipan. — Jedna beleca od ženske... Bokun pršone, kakova ste i vi...

— Basta! — odsiječe zapovjednički Legiša. — Šta znati vi, Stipane! — Vjenčali su se dvadeset i četvrtog aprila pedeset-četvrte — tačno u sedam uvečer, pred oltarom velebne augustinske crkve... Pozakonio ih je mladi nadbiskup Rauher, uz asistenciju sedamdeset prelata. U crkvi je gorjelo tri tisuće svijeća — ni manje ni više! Orgulje su grmjele, da su se u crkvi tresli svi zidovi.

— Blazi njin! — uzdahne ujna.

— Car je ton prilikom poklonil dvisto tisuć fijorini za siromahe — reče Mate Berčić, te na iskap popije punu čašu viškog opola.

— A carica pedeset miljari — grune netko iz kuta.

— Dobre duše, bog jin dal svako dobro na ovon i onon svitu — upetlja se i ujna u razgovor.

— Koliko su dice jimeli? — znatiželjno upita tetka Marica.

Legiša se nakašlje. Posune se za čašom, a ujak samo što ne digne dva prsta, kao učenik pred učiteljem u razredu; na dušak istrese:

— Sofija, Gizela i Rudolfo...! Sofija je umrla mala. To je bila najveća žalos na kraljevskom dvoru...

— Još su jimeli jeno dite — pućne jezikom ćaća: obješenjački pogleda na sve oko sebe, vjerujući da ih je doveo u nezgodan položaj.

Neki se počeskaše prstima iza uha. Široko rastvorenih zjenica sukobiše se pogledima.

— Ne zna nijedan?! — nasmije se ćaća. — Marija Valerija...! Rojena je dvajset i drugog aprilja, šesdeset i osme... Trinajst let potlek Sofije.

— Ali meni se čini, da je ona kćerka bavarskog vojvode — zamucka Legiša.

— To pak ne! Siguran san kako sveto pismo...! — odvrati odlučno ćaća. — Sve san ja to učil va marini, na »Nadvojvodi Karlu« za vrime teorije.

Iza toga prešlo se na udaju nadvojvotkinje Gizele, pa Marije Valerije. Govorilo se i o vjenčanju carevića Rudolfa, da bi se konačno svršilo njegovom »zagonetnom« smrcu. — Žene glasno zacmizdiše, a muškarci, da bi odagnali suze s očiju prihvate se čaša i nazdrave jedni drugima.

Govorilo se zatim o maršalu Radetzkom, generalu Marojčiću i nadvojvodi Albrehtu. — Pismonoša Štefan pričao je o pobjedi kod Vicenze — godine četrdesetosme i Novare — godinu dana poslije... Čim se počelo pričati o bitkama i pobjedama, dizao se kod sviju borbeni duh. Čaše se praznile, lica žarila, dok bi poneka šaka tresnula o stô uz zveket desetine čaša. Tetak je dvaput viknuo: hura! ali nije smio pogledati na onu stranu, gdje je sjedila tetka. — Legiša ispriča o jurišu onog koruškog puka na Rotondu... Stao se vrtjeti i letjeti iz kuta u kut i naokolo stola prikazujući vrlo slikovito tok same bitke. Mi smo ga svi pratili očima i kretnjama; ja sam se par puta toliko zaboravio, da sam poletio za njim...

Nakon ovog borbenog intermeca, ne znam ni kako ni što, ali vatreni duh klone, kao da je netko zavitlao mađioničarskim štapićem ponad usijanih glava. Neka posebna sentimentalnost obuzme sve oko stola. Čaše se namah smire; nesta lupnjave, nesta zveketa. — Možda je bio uzrok tome, što je čaća iznenada uskliknuo: »Viribus unitis!« — Mislim, da je ta parola i skrenula tok razgovora. Nastalo je veličanje poštenja, dobrote, milosrđa itd. njegovog apostolskog veličanstva.

— Jednom zgodom — smireno i tronuto progovori Legiša — car je apostrofirao ove uzvišene riječi: »Osjećam se potpuno sretnim, ako su sretni i moji narodi!« — Zamislite božansko nadahnuće! — zajeca barba Legiša. — »Dođite svi k meni, jer ste svi vi moja djeca!«

Berčić Mate nadoveže književnim jezikom, kojim nas je sve zapanjio:

— Smatram čašću, što mogu radom pokazati, da polažem svoju vjeru, ufanje i nadu u onoga od koga primaju vlast svi kraljevi i carevi.

Luce, njegova žena zine. Nije ni u snu očekivala, da će iz usta svog muža ikada čuti ove careve plemenite misli.

Raspoloženje se mijenjalo. Čas bi sve zahvatila plima, čas oseka. Ipak je pretežno dominirao ratni, junački duh, kao i u

srcu viteškog cara u Beču. Mati se više puta spuštala u podrum s praznom bocom. Svaki put kad se vraćala s crnim pjenušavim vinom, dočekana je gromovnim: hura!

O zalazu sunca došla je na red i pomorska bitka kod Visa. Svi su htjeli govoriti o tom herojskom podvigu admirala Tegetthoffa i naših vrsnih mornara. I tetak se neprestano petljao; htio je i on reći svoju, ali ga je tetka nekoliko puta tako presjekla, (»Ti, makako, muč!«) da ga je štrenculo sve do petnih žila.

Nastala je prilična zbrka. Moj ćaća nastojao je nadglasati sve ostale; to mu nije uspijevalo. Legiša se nagnuo nad stô; poredao je čaše u bojne redove, kao dvije neprijateljske flote pripremljene za sudar, te stao prikazivati tok bitke, pomičući čaše prilično oprezno. U jednom trenutku skoči ćaća, odgurne snažno Legišu; ovaj se dvaput zavrti i posrne nosom prema podu. Čaća svojim ručetinama pograbi čaše. Nasta pravi lom. Staklo je prskalo i bezbroj komadića razleteli se naokolo stola. Stolnjak je sav pocrvenio poput krvavog mora. A on je oduševljeno kliktao i razvijao čuvenu pomorsku bitku.

— Hip! Hip! Hura-a-a-a! — odzvanjalo je u našoj kući od podruma do tavana, dok se na ulici pod prozorima sakupljao radoznali svijet.

— Keko, sve ćete porazbit! — uzdisala je plačući mati i vukla za rukav ćaću.

— Pusti me, da se šfugan! — krikne on i odgurne je od sebe. — Pustite me! Ja ću pokazat tin pasjin Čozoton kakovi smo mi Istrijani i Hrvati . . . ! Mater jin posranu, neka pridu još ovamo . . . Zavrnut ćemo jin zi vraton, kako i petehon! Živijo Tegetof!!

— Slava mu! Živio! — odjekne u našim ušima poput uragana.

Otac lupa trbušastim dupljakom o rub stola. Jezivi zvuk nemilo nam probije uši. Vino se slije po podu, dok je ćaća stezao u ruci okrhnnjeni grljak.

— On je pomunjenel! — vrisne mati.

Tog je dana moj ćaća postao najmanje za dva koplja veći i viši u mojim očima. Ali sam tok bitke ostao mi skoro sasvim nejasan. Čuo sam, doduše, za pet stotina trideset i dva topa tog i tog kalibra . . . Upamtio sam, da je talijanski admiral Persano imao trideset i četiri broda sa jedanaest tisuća i devet stotina

vojnika, podoficira i oficira, da je isplovio iz Ankone ne znam koga jutra . . . Od silnih uzvika, kanonada čaša, pričanja i suza u mome mozgu nastaje užasan košmar. Nisam bio siguran, da li je »Ferdinand Maks« tresnuo pramcem u »Re d' Italia« ili obrnuto. Tek kad je zveknula boca i odletila u paramparćad, postalo mi je jasno, da je potonuo veliki admiralski brod talijanskog kralja. — »Maria Pia« pokušala se osvetiti našima, ali joj nije pošlo za rukom. Oni silni dvoboji između brodova zaraćenih flota ostali su mi mutniji od mraka. Nejasna mi je ostala također uloga »Don Juana« i »Prinz Eugena«. — Upamtio sam, da je odletio u zrak »Palestro«, na kome se zapalila barutana. Istu je sudbinu doživio i »Affondatore« s kojim je bježao prema Ankoni admiral Persano . . . Iz svega sam ipak mogao zaključiti, da je Austrijanac Tegetthoff izašao pobjednik iz čitave te gužve nedaleko otoka Visa. Zbog toga mu je zahvalni narod podigao spomenik u carskome gradu na jugu Monarhije, gdje smo mi živjeli . . .

Do smrti ostat će mi neizbrisiva slika naših gostiju pri spomenu imena talijanskog admirala. Svi su lupali šakama, tresli petama po podu, škripali zubima, psovali i galamili. Žene su stišavale svoje muževe, ali nije bilo ni riječi ni snage, kojima bi se ukrotilo te upaljene mašte . . . Kuma je u zadnjem momentu spasila stolicu, otrgnuvši je iz ruku svog muža, kad je ovaj upravo htio tresnuti s njome o zid. Slično je učinila i Berčićka, ali se njen Mate radi toga toliko razgoropadio i samo što je nije zahvatio dlanom po desnome obrazu . . .

Iza ove gužve nastupi smirenje. Oseka zahvati srca pijanih ljudi. Poštar Štefan zagrlio je ujaka i oni se bratski izljube. Tetak je htio poljubiti tetku, ali ga ova ošine jednim takvim pogledom, da je on jadnik ustuknuo tri koraka. Viknula je osorno: »Čekaj ti, bartoldo! Prit ćemo doma, pak ćeš čut svoju zdravumariju!« — Kum Stipan skljoka se u kutu i zarida da su nam svima podišli žmarci kroz tijelo. Samo što nismo i mi zaplakali. Čaća mu je prišao; stao ga najnježnije tetošiti kao da je dijete u kolijevci . . .

— Kume moj mili! Ti si šlovik i pol . . . Drugo leto sedavnajsti agušta, na carev rojendan, zajedno ćemo feštu udelat — trzavo i kroz suze izusti kum Stipan.

— Ne sedavnajstog, leh osavnajstog — ispravi moj ćaća, mirno; poljubi kuma u čelo, uhvati ga ispod pazuha i uspravi na klimave noge.

— Sedavnajsti agušta se je rodil Frane Osip . . .

— Ne, kume moj lipi, leh osavnajstog!

— Nećeš me vajda ti učit?! — nekako čudno izgovori kum.

— Kume, svako san leto na toj proslavi! Ovo leto je bil Jivić s manu . . . Reci mu ti, mili, ki dan je bil — obrati se ćaća na mene.

Slegnuo sam ramenima. Nisam bio siguran, koji je to dan u mjesecu po redu. Sjetio sam se veselja i sparine — ničega više.

— Dajte libar! — zapovijedi ćaća.

— Ni potriba. Ja znam više i bolje leho sve libri! Libri lažu; njih pišu oni kih ni volja delat, kako bi nas šenpijali i smutili . . .

Zamete se objašnjavanje i prepirka. Isprva prilično smireno i tiho, ali su ubrzo glasovi postali reski i zvučni. — Čaća se počeo žestiti; podjarivao je samoga sebe. Unašao se kumu u lice, te mu očima i pokretima ruku dokazivao, da je u pravu on, a ne kum Stipan.

Prisutni se podijele u dva tabora; ne iz nekog uvjerenja već da bi »smutnja zakuhala« što jače. Jedni su automatski pristali uz ćaću, a drugi uz kuma. — Na moju veliku žalost »povjesničar« Legiša je tu znatno podbacio; valjda zato što je pre-više popio i počeo podrigivati. Brisao je znoj sa čela i plentao:

— Non me ricordo.*

— Keko, kad ti govorin! — poviče kum.

— Stipane, ti ne znaš! — nadvikuje ga ćaća.

Prestali su se oslovljavati sa kume, a to je bio predznak za buru.

— Ala, ne delajte kunfužijon radi tih bedastoć — umiješ se majka.

— Ča rojeni dan našega cesara je bedastoća?! — uvrijede-no će otac.

Najednom kum plane:

— Ja, Stipan Perčić, da ne znan dan kada je na svit prišal on, koga san četire leta služil va marinil!

---

* — Ne sjećam se.

— Vi, vi Stipane Perčiću, ne znate niš! — okrene ćaća podrugljiviji i prkosniji list.

Kuma to razbjesni. Iskašlje se i pljune u kut.

— Nisan tovar! Pamet me dobro nosi! — vikne kum i skoči kao oparen.

— Još gore od tovara! — otrese se bezobzirno ćaća.

Dovoljno je bilo. Kum se uhvati očajnički za glavu i rukne neprirodno:

— Ča san doživel, mammo moja! I to va kući nikog poštovanog kuma . . . ! Bolje da si me zadavila, šubito kad si me rodila! Ljudi, ste čuli?! Moja noga neće više prekoračiti prag ove kuće . . . !

— Ne mora! — izgubi se ćaća sasvim.

— Ča tako?!

— Leho, ča si ti misle!? — ne popušta tvrdoglavo otac.

— Hvala, gospodine kume!

— Poji ga . . . !

Kum stao tražiti šešir. Zgrabi ženu za ruku i grubo je povuče.

— Homo, Suzana! Lipo smo doškali!? I pogani bi se lipje s nami kunportali . . .

Zaplaču žene. Mati i kuma nemoćno se pogledaju. Kum gurne ženu ispred sebe; izađe na vrata vičući:

— Nikada više!

— Neću plakat za takovu pršonu! — izdere se ćaća za njim i pljune.

Pokupe se još neki gosti. Otac pljune i za njima. Šakom uzdignutom više glave zagrmi:

— Neka gredu svi ovi šenšljivci, ki ne znaju dan na ki je rojen naš premilostivi car Frane Osip Prvi!

Nikada više nisu njih dvojica progovorili. Žene, svojta i prijatelji pokušavali da ih izmire. — Obojica su bili zato, ali se ni jedan ni drugi nije htio pokoriti prvi.

— Znan, da jiman krivo, — govorio je kum — al ne dan mu gušta! Va njegovoj me je kući uvridil . . . On mora popustit! Neću dat vragu na voju . . . !

— Ja san va pravu, pak da se pokorin?! Nikada! — busao se u prsa moj ćaća.

Zbog te svade trpjeli su mnogo i jedan i drugi. Čaći bi se pojavile suze, čim je netko u kući spomenuo kuma. A kuma Suzana pričala je majci, da se kum Stipan od srca rasplakao, kad je čuo da se udaje moja najstarija sestra. Od sve nas djece nju je najviše volio. Poslao joj je skupocjeni svadbeni dar; na njegovu najveću žalost nije bio te sreće da joj ga lično izruči. Na dan njezinog vjenčanja triput je prošao pored naše kuće. Oni koji su ga vidjeli pričali su, da je zastajkivao pod prozorima i rupčićem brisao oči.

IZGUBLJENA ILUZIJA

Znam, svi ćete graknuti: pa to je, družo dragi, najobičniji plagijat! Sličan smo motiv čitali kod Čehova... Molim lijepo. Nemam ja ništa protiv toga i... svaka čast Čehovu, ali budite uvjereni, da ovo nije nikakva književna krađa.

Slušajte! Vraćamo se kući izletničkim parobrodom: prijatelj moj i ja. Stojimo na krmi naslonjeni na ogradu. Razgovaramo prilično nevezano, jer nas pogled zanosi šarolikim krajolikom, te nam se pažnja svakog momenta prekida — bolje, prelazi s predmeta na predmet. Divimo se surim hridinama, valometima i usamljenim brijegovima, koji strše ponad stijena, te prkose stoljećima moru i burama. Gledamo sa palube u valove; oni se po stalnome ritmu uz jednoličan šum raspršuju lepezasto po krmi.

Ljetnje je predvečerje. Vedro. Toplo. Na palubi vri. Skupina Slovenaca složno pjeva. Dječarac neki — opaljen od sunca i mora — prati ih uz zvuke harmonike. Mlada se Nijemica vrti oko nas; na očima joj je svako toliko dalekozor. Niz rame visi joj mali fotografski aparat. Dvaput nam je prišla i ponešto

beznačajno upitala. I prvi i drugi put se iza dobivenog odgovora malko nasmiješila, naklonila i uz učtivo »danke schön« udaljila.

— Ovi su Švabe stvoreni svi po istom kalupu! — zabrunđa prijatelj.

— Ljudi kao i svi drugi — reknem i mahnem rukom.

— Sve sami špijuni...

— Ne vjerujem.

Tada on udari u političku žicu. Ispravlja »krivu Drinu« dok se meni grlo suši, a jezik zaveže.

— Dobro, pa o čemu ćemo razgovarati!? — ljuti se prijatelj.

— O čemugod želiš, samo ne o politici! Na tom polju imam vrlo loše iskustvo. Politika mi je skratila život najmanje za deset godina...

— Nemoguć čovjek!

— Možda. A jesi li ti siguran, da ne putuje s nama i neki doušnik? Taj može biti mlad ili star, muško ili žensko — hlače ili suknja... Nenam povjerenja više ni u onog s cuclom u ustima. Od svoje dvadesete godine do danas triput sam se grdno opario...! Potreban mi je mir.

Umukosmo obojica. Morska lastavica preleti pored broda iznad same razine morske. Tako je nisko letjela, da oko nije bilo sigurno — leti li ili pliva. Nekih stotinu metara od lijevog boka kotrljala se dva dupina.

— Nađi temu razgovora, molim te! Ne mogu šutjeti! Omuštavit ću s tobom u društvu...

— Govorimo o ženama! — predložim. — Zbog nedužnog ćaskanja o ženama nećeš nikad dospjeti iza rešetaka. O toj temi najrađe pričaju stari ministri, generali, biskupi i vladike — jasno, svatko na svoj način i sa svoje tačke gledišta...

Lica nam se obojici razvedre, a zjenice rašire. Pred našom maštom prodefilirale su Talijanke, Engleskinje, Španjolke, Arapkinje i Crnkinje... Zaneseno šapućemo o ženskim čarima. Riječi nam se prelivaju i tope u nekoj slatkoj omami. Uvjeravamo jedan drugoga u ono, o čemu smo vrlo malo znali. Naša je diskusija bila mnogo više plod literature, negoli iskustva. Radi potkrepljenja svojih teza obojica smo se pozivali na ovog ili onog klasika evropskog ili još više svjetskog glasa. Mnogo

smo se služili argumentima gospara Dučića, koji je svojevremeno davao kategoričke izjave o ženama svih evropskih nacija.

— Ipak... neka priča što je i kako kome drago, najšarmantnije su Japanke! — mljasne požudno jezikom moj prijatelj.

— Ne bih se s time složio...

— Zašto?

— Prozračne su poput leptira; više igračke negoli žene.

— Kakve se žene tebi dopadaju?

— Moj pokojni otac volio je žene prsate i bokaste...

Prijatelj se glasno zacereka:

— Ne pitam te za ukus tvog pokojnog oca...

— He, dragi moj! Ja mnogo vjerujem u moć odgoja, ali se ne mogu nipošto zapostavljati nasljedne osobine, kako bi to htjeli neki učeni pedagozi i psiholozi. — Moj otac, pokoj mu vječni, uvijek je govorio: »Najljepši ženski ukras, to su...«

Dovršil prijatelj rukama misao mog pokojnog oca. Odlučno je branio svoje gledište o Japankama. A da bi to nekako sankcionirao, pozvao se na našeg zajedničkog znanca Don Iva, poznatog eksperta po tome problemu.

Nismo ni opazili kad smo uplovili u luku. Sirena je već bila zatulila, ali je nismo čuli; toliko je naša svijest bila zaokupljena krasnim spolom.

Na gatu je čekalo mnoštvo svijeta. Bezbroj bijelih i šarenih rupčića zaleprša nad glavama.

Ne znam kako, ali najednom mi oko zapne o desni ugao biljetarnice. Raširim zjenice, što sam više i jače mogao. Krasna ženska spodoba u elegantnoj zelenkastoj opravi i naherenim šeširićem na glavi, stajala je usamljena, očima uprtim u naš brod, koji je upravo pristajao uz obalu.

— Kud si se zagledao? — upita me prijatelj.

— Pogledaj! — pokažem mu prstom onu ženu do biljetarnice.

Nekako se on zagonetno nasmiješi, ali se odmah iza toga uozbilji.

— Zar je ne poznaš?

— Ne — odgovorim uzbuđeno. — Pravo anđelče...! Gle-daj, onaj struk, bokove...

— Sve po tvom ukusu?

— Ne pitaj.

— To je jedna Vojvodanka.

— Otkud je znaš?

— Poznamo se već duže vremena.

— Pupoljak! Vidiš, — naglasim uvjerljivo — ne moramo mi putovati u Japan zbog lijepih žena... Ima ih i u našem »vertogradu gospodnjem«. Hoćeš li me upoznati s njom?

— Ako ti je po volji, čim siđemo s parobroda.

— Suvišna je svaka riječ!

Uputimo se prema izlazu. Moj je pogled letio k biljetarnici... Bio sam nestrpljiv; gurao sam se naprijed, samo da se što prije nađem na mostiću. Prijatelj me je morao zadržavati i upozoravati na osnovna pravila pristojnosti.

Izišli smo na kopno među posljednjim izletnicima. Prijatelj me uhvati pod ruku i šapne:

— Samo hrabro! Nemoj uzdrhtati, kad joj pružiš ruku... Nisi više žutokljunac.

Produžili smo uz gat. Lik one žene izgubio se sasvim pred mnoštvom razdraganih muškaraca i žena, koji su se stvorili ispred nas poput šarenog, pomičnog zida. Samo za trenutak mogao sam opaziti ono lijepo stvorenje, kad se »pomični zid« nekako snažnije zaljuljao... Do vrha gata još se jednom ponovila ta igra.

— Pazi! Primićemo se k cilju — čujem šuštavi glas.

Presjeklo me nešto u slabinama. Hrabrost me napuštala.

— Evo je!

Zadržćem. Plaho prošaram očima. Nisam vidio nikoga i moram priznati, da bi bio najrađe skrenuo pravac. Bilo je prekasno. Prijatelj me držao čvrsto za nadlakticu i vukao za sobom.

Svjetina se razilazila. Prolaz je postao slobodniji na sve strane, a vidik širi. Najednom razrogačim oči. U susret nam je dolazila moja supruga ili bolje — onaj »pupoljak« s kojim sam se trebao upoznati... Prijatelj me neprimjetno trgne za rukav, namignuvši mi lukavo. Ja nemoćno klonem i nešto me štrečne pod grudima.

— Gospodo, čestitam! — dobaci prijatelj i lakrdijaški me odmjeri.

— Na čemu? — znatiželjno upita moja supruga.

— Rijedak je slučaj, da netko nakon petnaest godina braka uzdiše za svojom ženom, kao da su se jučer uzeli... Vi ste uistinu sretni! Vaš muž govori o vama najdirljivijim riječima... Sanjari kao zaljubljeni gimnazijalac...

Supruga me zahvalno pogleda i odmah stidljivo obori glavu, a ja krvnički presiječem očima prokletog brbljavca, koji me s najvećim uživanjem doveo u vrlo neugodan položaj.

— Promatrao vas je s parobroda — nastavi nasladujući se — i nježno tepao: »Gledaj je, braco! Zar nije dražesna? Nema ljepše žene na čitavom kontinentu! Pupaljak! Andeo...! Ne bih nikada poželio drugu...! Sve su ostale žene za mene mrtve!« — Potom se okomi na mene: zar nisi tako govorio? Gukni! Sad se stidiš! Razvedri to kiselo lice...! Sto si umuknuo? Nisam znao da si tako sramežljiv pred suprugom! — Lupne me dlanom po plećima. — Vas dvoje najidealniji ste bračni par na koji sam se namjerio tokom života... Kad bih bio siguran, da ću se i ja tako usrećiti, sutra bih se vjenčao! A sada, dovidenja!

Pruži ruku prije ženi, pa meni, te se žurno udalji. Supruga me pomiluje dotad nevidenim pogledom. Čak joj i dvije suze zakolutaju očima. Objesi mi se o desnu ruku, nasloni nježno glavu na moje rame, i tako sam taj dragocjeni teret vukao sve do kuće.

OSVETA

To je bilo već peto jutro kako Mate Suskin nije u svojim vršama našao ni traga od najmanje girice. Kad je izvukao zadnju vršu iz mora i nije našao u njoj ništa, spusti je ponovo uz mrsku kletvu; podigne zatim glavu, te krvnički pogleda put neba uz škripanje zubi. Što je tog momenta zaželio šefu nebeskog kolektiva, to nije saznao nitko i nikada!

Vraćajući se čamcem u selo, Mate je razbijao glavu, što se to dešava s njegovim vršama i koji se vrag zbiva s ribama u moru. Naposljedku ga spopade neka sumnja. — Nije još pravo ni privezao čamac, približi mu se mali Dumina s velikim glavčem na udici.

— Mate! — oslovi ga dječak.

— Ča biš otel? — otrese se ljutito mladić i ne osvrnuvši se.

— Niš bin ti rekal, ma nećeš me paližat . . .

— Govori! Ne boj se niš!

— Daj besedu . . . Aš bi me ujac ubil.

Suskinu nešto svane u mozgu. Dao je dječaku riječ, da ga neće odati.

— Znaš, ki ti dviže vrše?! — šapne bojažljivo.

— Ki?

— Pijerin Malatestić.

— Ki Pijerin!? — iznenadi se Mate.

— Ma oštija, ča ne znaš! Pijerin naše ujne Celeste; nje muž.

Sijevne Suskin očima. Potapša maloga po ramenu i upita:

— Je to baš sigurno?

— Ne lažen! Sigurno je, kako i bog na oltaru...! Ma niš više ne pitaj...

Mladić dade dječaku deset dinara; obeća mu još jednom, da će tajna ostati među njima, pa se uputi pravo kući.

Još iste večeri skovao je plan osvete. Saopćio je to svojim najboljim drugovima, braći Juratićima, — Marijanu i Osipu, koji su bili oduševljeni Matinom nakanom.

U subote predveče, nekako o zalazu sunca, sjeli su za stol pred krčmom »Kod dvije Marije« — na raskršću, pola sata od Dragozećića — Mate Suskin s Juratićima i Pijerin Malatestić. — Odmah poruče dupljak domaće žlahtine. Prvu i drugu čašu popili su na iskap, a poslije kako je koji htio...

Iza četvrte čaše zametnu šalu i zadirkivanje, dok kod pete već i zapjevaju. Malatestić, koji je bio nekih sedam do osam godina stariji od njih, zapjeva prvi. Njegov ugodni tenor razlijegao se tihim predvečerjem. Pjeva Pijerin, a čaša mu neprestano u ruci; mladi Juratić samo mu je dopunjuje.

Marin je, majko, lipo ime!

Otegne Malatestić, a očima striže ljepuškastu krčmaricu naslonjenu na dovrtak.

— Još dvi beloga! — vikne Pijerin i lupne po stolu dnom čaše. — Pijte, mladići! Ovdje su beći...

Udari ponosno dlanom po džepu, te punim grlom zagrmi. Žena donese novi dupljak, pa se udalji i izgubi u kući.

Kad je odjeknuo angelus sa zvonika obližnjeg franjevačkog samostana, blijesne pun mjesec ponad kamenog Stošća, a Malatestić zgrabi dvolitru, poskoči i zapleše pjevajući:

Son cavaljer de la luna...*

---

* Vitez sam mjesečine...

Mladići drže takt veselim lupanjem po stolu. Smiju se i namiguju jedan drugome, dok Pijerin sa zagrljenim dupljakom vrti se i šara nogama po terasi svakojake figure.

— Pijte! Jite — dere se pijani Malatestić, vraćajući se za-dihan za stol. — Ovdj su banknote! Još dvi litre...! Lovrate, škarpoči i lunbrake... sve će platit...!

Kucaju se punim čašama. Nazdravljaju jedan drugome. Pi- jerin ispija do dna, dok ostala trojica toče mirisavo vino preko ramena na zemlju.

— Pijerin! — huče Suskin. — Je ča rib v moru?

— Ha-a-ha! — ceri se Malatestić. — Više leh zvezd na nebu! Pijte, ljudi...! Pijerin je narodna banka...

Nešto malo prije ponoći Pijerin se skljoka pod stol pijan kao sup.

Juratić Marijan baci ga poput klade preko ramena. Odoše svi u noć putem prema samostanu. Mate je hodao posljednji s nabijenom prtenom torbom.

Na nekih pedesetak metara pred samostanom stanu. Spusti Marijan na zemlju svoj teški teret. Izvuče Mate iz torbe fratarsku mantiju i velike škare... Najprije ošišaju dotepancu Pijerinu kosu »na fratarsku«, zatim ga skinu skoro do gola i velikom mukom navuku mu habit. Izuju mu cipele i smrdljive čarape, te mu obuju sandale... Tada krenu prema samostanskim dvorišnim vratima oprezno i tiho, bez riječi i šapata, nalik na noćne sablasti. Osip i Mate nosili su Pijerina; jedan ga je držao ispod pazuha, a drugi za noge.

Marijan ošine nekoliko puta teškim, kvrgavim štapom o hrastova vrata. Oglasi se i pozivom. Nakon nekih pet minuta škljocne brava; jedno se krilo otvori. Tri snena franjevca iskrsnu pred mladićima. Marijan prepozna oca gvardijana, poznatog propovjednika, obožavanog sveca svih udovica i starijih djevoja iz okolnih sela.

— Družo gvardijanu! — naglasi, ali se odmah ugrize za donju usnu. — Oče...

— Ništa, mladiću. Pa i mi smo fratri komunisti otkad postoji naš red...

— Oče gvardijane, — umiješa se Mate i položi Pijerinove noge na tlo — našli smo ovog bratra... Pijan je kako čep, ali naša dužnost... Jutro je nedilja; ne bi bilo lipo da ga ljudi najdu i vide va von stanju...

— Gdje ste ga našli?

— Va konalu kraj puta . . .

— Hvala, vam, djeco! Izvršili ste jedno kršćansko djelo. Evo, grešnika! Ne pričajte nikome, a on će pred bogom polagati račun . . .

Izruče ga dvojici franjevaca, koji ga ponesu nekuda među zidine samostanske. Mladići učtivo pozdrave gvardijana i izgube se u mrkloj noći.

U nedjelju oko desete prijepodneva udare sva zvona sa samostanskog zvonika. Din-don! Din-don-din! odjekuje na tisuće metara daleko od samostana.

Trgnut zvonjavom, zastenje u jednoj ćeliji Pijerin Malatestić. Mučno rastyori krmeljive očne kapke i blesavo zine. Prva stvar što je opazio bilo je raspelo, a pod njim upaljeno kandilo. Otvori širom zamagljene oči. Bulji u raspelo i zaljulja teškom mamurnom glavom. Protare prstima oko očiju. Sve mu se nekako izokrene; ništa ne može da shvati . . . Napinje mozak. Nastoji povezati isprekidane, nejasne misli. Gleda, trubi, diže glavu s jastuka, dok crvenkasti plamičak osvjetljuje noge raspetog Krista . . . 'San ja ovo v raju, al na zemlji?!' — mučno zastenje Malatestić. — 'Ma kada san umrl? Morda ovo sanjan? Morebit nisan ja Pijerin, zakoniti muž one Celeste zi sela Dragozetići?' — Rukom potraži pored sebe vrele bokove. Ne napipa ništa. — 'San živ ali mrtav?! Ako san v raju, kadi su onda anjelići i sveci, bog i sveticе božje?'

Strašna se zbrka stvara i rasplinjuje u njemu i oko njeza. — Više od jednog sata mučio se tjerajući mrak i mamurluk.

Najednom ga prene kucanje na vratima.

— Hvaljen Isus i Marija! — štrečne ga nepoznati glas, kroz odškrinuta vrata.

Uspravi se skucajući u svome isposničkom ležaju. Četiri fratra, sva četvorica skrušena lica i s rukama prekrštenim na prsima, ulaze na prstima k njemu.

— Ča je ovo?! San ovo ja, ali ki drugi? — zašumi ćelijom promukli glas.

— Brate! — zavapi gvardijan, te se triput prekrži, tjerajući tim znakom nečistu sotonu.

Ostali franjevci učine isto, što i njihov starješina, pa se sva četvorica nadnesu nad krevet.

Nasta objašnjavanje. U toj prepirci Malatestiću bi u nekim trenucima osvanula mrvica svjetlosti. Ponečega bi se prisjetio; trenutna lucida intervalla sijevnula bi kao iskrica u njegovoj pomračenoj svijesti. Sjetio bi se ponekog detalja iz minolog dana, ali se svjetlost namah gasila, a teška glava padala mu na jastuk. Za vrijeme te njegove letargije, časni oci izmolili su čitavu seriju očenaša i zdravihmarija za spas njegove duše. U jednom momentu on poskoči, kao da ga je netko udario šilom u stražnjicu i vrisne:

— Ljudi, orko dijo! Mi smo svi šenpijani...!

Tako je prošlo podne, pa jedan sat, te se približavao već i drugi. Odavno je prošao ručak. Nisu smjerni oci zaboravili ni na njega. Jelo ga je ponešto okrijepilo i otriježnilo; jači trag svijesti skupi se pod njegovim tjemenom. Pozove gvardijana i reče mu sasvim ozbiljno:

— Pošaljite kogagod va Dragozetiće na kućni broj 97. Va toj kući živi nika Celesta... Ako joj muža ni doma, onda san to ja...! Ako je muž tamo, onda ne znan ki san...

Fratri su poslali u selo laika Luku, koji se vratio nakon jednog i pol, najviše dva sata i svečano izjavio:

— Našao sam rečeni kućni broj. U toj kući živi domaćica Celestina Malatestić. Plače sirota kao kišna godina, jer joj se muž izgubio bestragom. Nema ga od jučer popodne. Boji se da se možda nije utopio... ili ga progutao morski pas, jer je pošao dizati vrše...

Nešto ključne Pijerina u slabinama i po vratnim žilama.

Mršavi, neobrijani franjevac pognute glave, blijeda lica i zarovanih očiju žuri prema selu Dragozetiću. Prolaznici ga pozdravljaju sa »hvaljen Isus«, a on niti koga gleda, niti kome odgovara na pozdrav, već škrguće zubima, jer mu se pred očima vrti slika Mata Suskinog i braće Juratića, te krčma »Kod dvije Marije« s dupljakom tvrde žlahtine.

Ulazi u selo. Stranputicom se približava kući s nahero ispisanim brojem 97. — Zvjerka ispod oka; plaši se da ga tko ne vidi i prepozna. Nije on opazio, kako ga s mnogih prozora kroz zavjese ili poluodškrinute grilje, prate ukorak podrugljivi pogledi... Kad se penjao stubama na balaturu iznad volte, nekoliko mladića posakrivalo se iza uglova susjednih kuća.

Nije prošlo ni dva minuta, kad li se iz kuće razlijegne vrisak. Odmah iza toga izleti na balaturu Celesta kršeći sumanuto rukama. Krikne što je jače mogla:

— Susedi moji dobri! Napal me je fratar...! Ja san poštena ženska! Ne dan svoga obraza za celi svit...!

U tren oka u dvorištu pred kućom sjati se desetak momaka i nešto dječurlije. Juratići i Suskin prišli su do samih stuba. Marijan se razgalami:

— Mladići, svi ovamo! Fratar je otel silovat susedu Celestu, kad njoj muža ni doma...!

— Vežimo fratra! Va pržun š njin...! Poludel je! — odjekuje po dvorištu više glasova.

Prerušen u franjevca, Pijerin Malatestić, istrči iz kuće bijesno poput risa. Čim ugleda pri dnu stuba Suskinog i Juratiće zaleti se niz stube brže od vjetra, te stane mlatiti šakama lijevo i desno urlajući bjesomučno.

— Vežite ga! Pomunjenel je...! Konop dajte!

Svladaše izbezumljenog Pijerina; svezaše mu konopcem ruke i noge i odvukoše u Mjesni odbor.

Tek sutradan pozvaše Celestu u kancelariju Mjesnog odbora. Nikako je nisu mogli uvjeriti, da je »napasnik fratar« — njezin Pijerin. Toliko se izmijenio za dva posljednja dana! Istom kad joj je pokazao veliku crnu bradavicu na lijevoj plečki, pala mu je u zagrljaj, moleći ga za oprostjenje zbog bruke, koja je pukla kroz selo.

KAKO JE ANDRIJA DIJANIĆ ULOVIO VRAGA ZA ROGOVE

Upravo kad je ribarska gajeta zaokrenula iza Malog Plavnika u zaton, gore pod samim Kaštelom zakukurikao je po prvi put mežnjarov pijevac. — Kroz noć je šibala i rezala ledena februarska bura. Oštri refuli razbijali su se fijućuci o zapuštene gradske zidine. Ogoljele akacije duž obale cvilile su pod udarcima vjetra, dok je na rubu gata drhtala blijedožuta svjetlost sa vrha željeznog svjetionika.

Mladi Andrija Dijanić iskoči prvi sa pramca na obalu, te dok je on motao vlažan konop oko debele bitve, poskaću i drugi ribari za njim.

— Andre, ti hodi spat! Mi ćemo sami zgovornat mriže i feral — reče mu najstariji između njih.

Pretrne Andrija. Jezivi mu žmarci prostruje od glave, pa sve do petnih žila. Zine plaho u noć, a zatim drhtavim glasom odgovori:

— Pomoć ću van i ja, pak ćemo svi skupa doma . . .

— Njega je strah! — zašumi nečiji glas.

Svi glasno zakikoću.

— Ma ni me strah...

— Drhće ti grlo kako i pisak...!

— Lip si ti muškardin...!

— Ne bojin se ničega! Ni štrig ni malici... — kuražio se dječak.

— Ala, hodi sam doma, ako te mat rodila! Dat ću ti dvajset dinari za dvojkinje...

— Gren — procijedi kroz zube. — Lahku noć!

Odzdravi mu nekoliko podrugljivih glasova.

Razrogačenih se očiju uputi Andrija strmom putanjom u grad.

— Andriću, čuvaj se...! — čuo je za sobom piskavi šum isprekidan fijukom vjetra. — Atento! Po cimiteru va vo doba tancaju mrtvi... sviće gore...!

Dječak je buljio plaho ispred sebe. Katkad samo osvrnuo bi se nesigurno prema moru, koje se prelivalo mrkim bojama i uz strašnu tutnjavu mlataralo o valomete. Svjetlost sa svjetionika tinjala je poput sablasti. — Po nebesnom svodu gonili se gusti prijeteci oblaci, te se gubili daleko na zapadu, s one strane otoka. Dva ili tri puta zatitrala je između oblaka iskričava zvijezda. Vjetar je nemilosrdno šibao niz puste maslinike... Meke lisnate grančice pomilovale bi s vremena na vrijeme nasrhnjeno Andrijino lice. Ubrzao bi tada korak; oblo kamenje kotrljalo mu se pod nogama. Kosa mu se ježila više tjemena. Činilo mu se, kao da ga proganja stotinu duhova.

Kad se približio groblju oblije ga mrtvački znoj. Baci unezvjereni pogled u visoke i vitke čemprese, koji se povijahu iznad tamnih križeva. Sledi mu se krv u žilama. Zalomi rukama, pusti suludi krik, sakupi posljednju snagu i poput munje poleti pored grobljanskog zida prema prvim kućama.

Pred očima mu se vrtio čitavi svijet. U ušima zvonilo mu tisuću zlokobnih tonova.

Doleti na trg bez daha i snage. Odahne malko; obriše znoj sa čela i obraza, a iza toga uputi se tijesnom, popločanom uličicom k svojoj kući, koja se već nazirala u mraku. Udarci cipela odjekivali su o šarena pročelja sredovječnih kuća.

Najednom se sav sledi. Pretrne. Zakopa ukočeni pogled prema crnoj volti, pod kojom se micala neka strašna neman. Stane. Svuda naokolo mrak kao u rogu. Pokuša se povući, ali se nije mogao ni pomaknuti. Klecava su ga koljena sasvim izdala... Našušuri mu se čupava, neočešljana kosa...

'Vrag!' — pomisli u sebi. Htjede vrisnuti, ali mu se glas zaplete negdje u grkljanu.

Strašilo mu se polako približi. Rukne Andrija. Skoči divlje s ispruženim rukama. Udari prsima o nešto tvrdo. Osjeti neizmjernu bol. Dlanovi mu skliznu po nečem vrelom i rutavom, a zatim ih grčevito stegne.

— Mamooo! — vrisne očajno i izgubljeno. — Čapal san vraga za rogi!

Jezivi krik odjekne nad uspavanim, starim gradom.

Minutu dvije potom otvore se vrata na balaturi. Na njima se pomoli svjetlost.

— Od nečastivoga, izbavi nas, gospode! — procvili usitnjeni ženski glas.

S fenjerićem u ruci nagne se Andrijina mati preko zida. Zaokruži uplašenim pogledom po dvorištu, i kad opazi premrlog sina, zine od čuda...

— Tiću moj! Ti osla držiš za uši! — protepa nježno žena. — Pusti brižnoga, pusti...! Hodi gorika, milo meso materino...! To ni vrag, leh naš Keko. Sinko moj lipi, umiri krv! Ona je to udelala škerac...

Andrija kao da nije ni čuo njezinih riječi. Obliven znojem stezao je svom snagom magareće uši, dok mu je pogled bio sasvim ukočen.

Tri dana i tri noći poslije toga, mladi Andrija Dijanić gorio je u vrućici, bunčajući bez predaha o vragu i njegovim rogovima.

USPJELO PREDAVANJE

E pa, ljudi moji, svašta biva na ovome bijelome svijetu. Smatram, da popovska čuda nisu ni sjenka prema zemaljskim istinama. Evo, slušajte!

Veli mi jednog dana predsjednik »Antialkoholičarskog društva«, čiji sam ja bio najfanatičniji član, slijedeće:

— Vlado, ti si orator skoro istih kvaliteta kao i sveti Ivan Zlatousti...

Zatim je nabrojio još nekoliko čuvenih grčkih i rimskih govornika. Priznajem, neobično mi je polaskalo ovakvo poredenje. Bio sam pripravan skočiti i u more iza ovakve izjave našeg predsjednika.

— U petak naveče treba održati u Kruškovcu predavanje protiv alkohola. — nastavi predsjednik. — Vjerujući u tvoje sposobnosti, izabrao sam upravo tebe za predavača. Uzet ćeš projekcioni aparat i više dijapozitiva, što će ti olakšati predavanje, a slušaocima ćeš dočarati sva ona zla do kojih može čovjeka dovesti taj prokleti alkohol — veliki neprijatelj čovječanstva... Ne zaboravi, Kruškovljani su notorne pijanice! — Budi oprezan! A kako si studirao književnost, upotrebi sve

one ilustrativne primjere iz beletristike, kojima možeš potkrijepiti svoje navode . . . U Kruškovcu su potrebni neobično jaki argumenti! Ljudi će tebi vjerovati, jer si školovan i učen; tvoje je ime poznato u svim selima oko grada . . . Da ne duljim: dakle, u petak popodne kreni per pedes apostolorum za Kruškovac. Dat ću ti dvojicu gimnazijalaca. Oni će ti pomoći nositi sanduk s aparaturom. Sad, u ime božje . . . ! U uspjeh nimalo ne sumnjam.

U petak poslije ručka krenem na put. Pratile su me dvojica sedmoškolaca. Ruke su nam se izvukle i utrnule noseći teški sanduk. Nakon tri sata pješačenja stigli smo pred selo okupani vlastitim znojem.

Dođemo pred školu. Učitelja nađemo na dvorištu.

— Gospodine učitelju, — započnem ja — mi smo . . .

— Znam sve! — prekine me učitelj, nešto ovećeg crvenog nosa, išaranog plavim žilicama. — Glede vašeg predavanja, ovdje je sve uređeno. Posjeta će biti odlična . . . Predavanje će započeti tačno u sedom po srednjeevropskom vremenu . . . Interes je veliki . . . Budite bez brige!

Iza slijedećih nekoliko rečenica, saznao sam da ću predavanje održati u mjesnoj gostionici. Ja se zaprepastih.

— Nemojte se vi uznemirivati! Garantujem vam posjetu i . . . uspjeh.

— Ali, gospodine učitelju, dva su razloga, koji govore protiv vaše teze. Prvo: ja držim predavanje protiv alkohola, a gostiona je utočište svih ispičitura; drugo: kojim će me očima gledati i kojim ušima slušati taj gostioničar, kojemu sam upravo ja došao mrsiti račune . . .

Učitelj se nasmije glasno:

— Dragi moj prijatelju! Zato neka vas ne boli glava! Naš gostioničar je jedan vrlo napredan čovjek. On je moj najbolji bas u pjevačkom društvu . . . i najrevnosniji član naše dramske sekcije . . . S te strane budite spokojni . . . ! Vi ćete večeras održati referat u najdiličnoj atmosferi . . .

Slegnuo sam ramenima i pokorio se pred činjenicama, iako se nisam osjećao baš najsretnijim. Mada sam bio rutinirani predavač, plašio sam se treme. Svi ćete me razumjeti: predavanje protiv alkohola održat ću u gostioni! Jedan upravo užasan paradoks!

Ali je učitelj imao pravo. Gostioničar nas je dočekao sav blažen i sretan. Dugo mi je stezao desnicu prilikom susreta i pozdrava. Iznio je odmah malu zakusku za mene i moje mlade pratioce... Gostoljubivi gostioničar vratio mi je samopouzdanje i hrabrost. Na tremu više nisam mislio.

Oko pola sedam počeli su pristizati zainteresirani Kruškovljani. Prethodno smo mi razapeli platno na zidu ispod »Viške bitke« i razgovarali tiho za stolom.

Ukoliko se primicalo određeno vrijeme, utoliko se sve više slivao ljudski potok kroz širom otvorena ulazna vrata. — Ulaže najednom po dvojica, trojica. Svi su pristojno odjeveni. Svi srdačno pozdravljaju. Na vratima se pojavi i nekoliko mladih žena i djevojaka.

Tačno u sedam sati gostiona je bila puna svijeta. Za stolovima tiskali se ljudi jedni uz druge. Mnogi su morali stajati ili nasloniti se na zid, te na prozore i na oba dovratka. Samo pred pojedincima crvenila se čaša s vinom. Opazio sam, da je tu i tamo poneki žek srknuo iz čaše... Bogami, napređan i kulturni svijet!

Stao sam s lijeve strane pored platna.

— Braćo i sestre! — bile su mi prve riječi... Zatim sam pozdravio sve prisutne; zahvalio se na neočekivanoj posjeti... One obične formalnosti. Zahvatio sam potom u srž teme...

Svjetlost se prema potrebi gasila i palila. Slike su stale padati po platnu, a ja razvezao i prutićem šarao po slikama i zraku... Ne sjećam se, da sam ikada u svome životu govorio tečnije i sadržajnije. Riječi su mi tekle iz usta kao voda iz gorskog potoka ili vrele. Publika se pretvorila u uho. Zuj muhe nije se čuo. Pri svjetlosti zapazio sam stotinu otvorenih očiju, koje su zinule u mene i naprosto gutale bujicu mojih savjeta. Divota! Uspjeh preko svakog očekivanja...

Iza posljednje moje riječi učitelj skoči, dotrči k meni i čvrsto me zagrlji, te poljubi u oba obraza. Vidim, čovjek zasuzio od uzbuđenja. Toliko sam sve uzdrmao i do srca potresao. Potpuno sam bio uvjeren: nikada više ovi ljudi neće zaviriti ni u čašu, ni u bačvu. — Čestitao mi je i gostioničar, pa redom mnogi slušači... Spremajuci naše stvari, mislio sam s kojim i kakvim li će oduševljenjem predsjednik saslušati moj izvještaj s terena.

Htjedoh se pozdraviti i napustiti gostionu, kad li se učitelj isprsi preda mnom:

— Nikako! Jesmo li mi Turci ili Alemani, da vas pustimo bez večere?! Gdje li bi bilo to naše toliko raspjevano slavensko gostoljublje?

— Morate založiti! — umiješa se i gostioničar. — Za vas je spremljena naročita večera . . .

Uhvate me za ramena i silom skljojaju za stol. Do mene — svaki sa svoje strane — sjednu moji pratioci.

Nisu prošle ni dvije minute, kad li pred nama osvane velika porcelanska zdjela napunjena mirisavim bakalarom, zasmočenim još mirisnijim maslinovim uljem. Zagolica me nešto u nozdrvama, a mojim pratiocima pojavi se slina oko usana . . . Učitelj sjedne sučelice meni, dok gostioničar donese dupljak crnjaka, te se i on posljedne uz naš stol.

Za ostalim stolovima, čuo sam, kucaju čaša o čašu. Negdje u kutu zacvilila je harmonika.

Priznajem, bakalar mi je neobično prijao. Moji su pratioci punili usta i gutali da ih je bila milina gledati . . . Učitelj je punio čaše. Prije svih nazdravio je gostioničaru, a zatim podigao čašu više nosa i lukavo zaškiljio prema meni . . . Bakalar je i moju ličnost doveo u iskušenje.

Branio sam se nekih pet minuta, ali konačno kapituliram . . . Ispih pola čaše. Gutnu i moji sedmoškolci. — Gostioničar nas neprestano nutkao jelom. Pozivao se na gostoljublje. Dizao čašu i redom nazdravljao. Ispraznih i ja svoju čašu. Osjetio sam žar na licu, ali više od stida nego li od vina. Drugu čašu već sam popio sa manje grižnje savjesti.

Zagor se rasplamsao. Ljudi se raspričali. Čaše zveče . . . Čujem, govore o mom predavanju i piju. Počelo se meni polako mutiti pred očima. Glava mi otežala. Moji se pratioci oslobode; razveže im se jezik, pa se i oni raskokodaču.

Osjetio sam: gotovo je s nama. Učitelj skoro i ne skida čaše s usana; nos mu se još više zaplavio, a jezik sve više zapliče.

Netko iz sveg grla zabugari:

Još nijedan Zagorač
nije prodao vina . . .

Stalo se i meni sve okretati pred očima. Prebacih ruke preko ramena svojih pratioca. Zapjevam i ja. Učitelj to jedva dočeka, a gostioničar zagrmi dubokim basom:

Pijmo ga, pijmo ga,
sve do dana biloga . . .

Sjećam se, ukrstio sam ruku s učiteljvom, te se uz čašu pobratismo. Zatim mi se približio i gostioničar, pa se pobratimim i s njim . . . Dalje se ničega više ne sjećam; sve je progutao mrak! Da li sam ili nisam te večeri plesao s učiteljem — ne bih se mogao zakleti.

Koliko je bilo sati, kad smo napustili gostionu i selo, to nisam nikada saznao. Kako smo se vratili u grad i to će ostati najveća zagonetka. Znam jedino to, da je cesta bila preuska za nas trojicu, i da se sanduk s aparatom tridesetak puta našao u jarku zajedno s nama.

Slijedećeg dana navratim u tajništvo našeg društva. Predsjednik je upravo potpisivao neki spis, kad sam ja nakon kućanja ušao u kancelariju.

— Ispišite me iz društva! — bile su moje prve riječi.

— A što?! — zgrane se predsjednik.

— Jer nisam dostojan . . . moralno dovoljno jak . . .

Nakon toga mu sve potanko ispričam, što se sa mnom dogodilo prethodnog dana.

LUDOVIKO ORNITOLOG

Pokojni Ludoviko Cinigojić, siromašni potomak stare krčke patricijske kuće, lomio se kroz život — baveći se svim i svakičim. Imao je naročitu strast i neshvatljivo uživanje u prepariranju ptica. Zbog toga neki ga je mladi pravnik svojevremeno prozvao: Ornitolog. Taj mu se nadimak sačuvao i poslije njegove smrti.

Jednog je dana pecao ribe u Dražici, nedaleko grada. Premještajući se s udicom s grebena na greben, naiđe u jednom škaru na crknutu svraku. Uzeo je pticu u ruke, okretao je na sve strane i pažljivo promatrao. Najednom mu u mozgu sine genijalna misao! Poskoči veselo, smota u tren oka povraz s udicom oko križastog šuvra, te požuri kući sa svrakom u njedrima. Tri dana iza toga nije skoro ni izlazio iz sobe.

Balzamirao je pticu. Perje joj je obojio svim mogućim bojama i prilično skladno. U rep je zataknuo nekoliko ovećih pera iz oba krila susjedovog kokota, dok je u sredinu gurnuo kitnjavo paunovo pero, što ga je čuvao u nekom zakoniku iz Napoleonovih vremena — relikviji svojih predaka. Nitko na svi-

jetu ne bi bio u toj ptici prepoznao onu šugavu i napola smrdljivu svraku.

Četvrtog dana pođe sretni Ornitolog trijumfalno preko Prnibe prema Košljunu. U košarici nosio je nezapamćenu rijetkost ptičjeg carstva.

Samostanski sluga Jivić preveze ga čamcem s gata sv. Nikole na otočić. Ludoviko odmah potraži oca Tomu — kustosa muzeja — svoga dobrog znanca i prijatelja.

Nemalo je bio franjevac iznenađen kad mu je Ornitolog tutnuo pod nos čudovišnu pticu...

— Gdje ste to ulovili? — upita otac Toma.

— Čapal šan na Dražica bližu Krk... Gledajte, padre Toma, rijetka tić! Nešto oriđinal...

— Zaista čudna ptica! Prelistao sam sve moguće enciklopedije, leksikone i zoologije, ali ovoga još nisam vidio! — čudi se učeni franjevac; vrti pticu pred nosom i divi se živopisnim bojama. — Uistinu, nešto neviđeno!

— Sigurno došal sa ratna flota od Afrika...

Konačno, stanu se pogađati. Otac Toma je pod svaku cijenu htio dobiti pticu za samostanski muzej. Ludoviko je odlično ocijenio situaciju, te ne popušta ni za filir.

— Ne, ne! Rekla pet fijorini i punktum! Nema to na sva Europa...! Vaša muzej postat glasovita...

Iz samostanske blagajne, dozvolom oca gvardijana, isplate Cinigojiću pet forinti, i on se trljajući rukama od blaženstva i sreće, vrati u Krk.

Otac Toma je ponosno pokazivao svojoj braći i ostalim posjetiocima muzeja taj egzotični primjerak ptice, koja još nije unešena ni u jednu knjigu. Napisao je opširno pismo dru Stjepanu Gjurašinu u Zagreb. Detaljno je opisao pticu i način kako je došao do nje. Pohvalio je svog prijatelja Ludovika, kome odaje najveće priznanje, a na koga ne smiju zaboraviti ni naučni krugovi ni akademije... Na kraju pisma zamolio je uvaženog prirodoslovca, da po mogućnosti čim prije posjeti njihov muzej.

Prirodoslovac je nakon mjesec dana doputovao. Čim je stigao na otočić, nije se ni odmorio, već odmah zatraži od oca Tome, da ga vodi u muzej. — Prvog momenta bio je i sam vrlo iznenađen. Obilazio je oko stalka na kome je čučala balzamirana ptica, kao pored oltara. Posmatrao je znalčki i studi-

ozno. Naposljetku joj prstom dirne kljun, pa rep. Potom je s dopuštenjem uzme u ruke... Podigne je i spusti, okrene i prevrne nekoliko puta; zadigne malko krila i puhne ispod njih, te pročeprka noktom paperje pod vratom. Zjenice mu se rašire; zavrti sumnjivo glavom. Otac Toma je učenički pratio svaku njegovu kretnju; sa zebnjom očekivao je učenjakovu riječ. Tračak sumnje preleti mu mozgom...

— Što mislite, gospodine doktore, koja bi to ptica mogla biti? — upita sa strahom.

— Ne znam. Hm...

— Je li joj postojbina Afrika? Možda Polinezija...?

— Hm... Ne znam... Hm... — stenjao je prirodoslovac i povukao nešto jače ono paunovo pero iz trtice.

Zine otac Toma. Učeni profesor iščupa još nekoliko pera i baci ih zlovoljno na pod. Namrštenih obrva ovlaži kažiprst desne ruke i pređe njime po krilima. Zagleda se zatim pažljivo u vrh prsta; bio je sav crveno-zelen!

Franjevcu klecnu koljena.

— Dragi oče Toma, vi ste grdno nasamareni! — duhne ozbiljno, ali i nekako sažaljivo prirodoslovac.

— Nije moguće?! — zgrane se fratar.

— Žalim... Taj vaš prijatelj, ornitolog iz Krka vraški vam je podvalio... Prodao vam je, što no narod lijepo veli, rog za svijeću... Ovo je najobičnija domaća svraka.

— Pasje sjeme! — odvali otac Toma najtežu kletvu, koju je ikada izustio, ali se odmah iza toga uhvati pokajnički za glavu.

JUNAČKI PODVIG ŠIMUNA GULIŠIJE

Nije bio kukavica, a niti junak. Šimun Gulišija bio je običan, prosječni borac, kao i mnogi drugi u jedinici. Ipak se on po nečemu razlikovao od ostalih drugova: vječito ga morila glad. Ni bog ni vrag ne bi ga tako lako mogli zasititi... Sam je Šime govorio, da je to prokletstvo nasljedno u njegovoj familiji — još od pokojnog šukundjeda.

Pune je dvije godine ratovao Šime. Prokrstario je Dalmaciju, Bosnu i Hercegovinu, te pola Crne Gore. Podnosio je sve tegobe bez roptanja. Da nije bilo onog nesretnog kruljenja u crijevima, ne bi imao za čime požaliti.

Jednog dana u ranu jesen četrdeset i treće pade njegova jedinica u poharano selo krševite krajine. Umorni i gladni borci razmiliše se po napuštenim kućama. Lunja među njima i Gulišija; obilazi oko golih zidova, kao muha bez glave. Osjeća zavijanje u crijevima i neki šum u suhim, prozirnim ušima.

— Jesi li gladan, Šime? — pitaju ga drugovi.

Pogleda on drugove vlažnih očiju i odgovori tužno:

— Oštija san... Pojia bi pečena medvida!

— Jeli bilo bolje kod fratara u Zaostrogu?

Počea se Šime iza desne uške. Usne mu se razvuku u osmijeh, te po stoti put ispriča drugovima priču, o svome mršavom i jadnom djetinjstvu. Prikaže vrlo slikovito kako ga pustila sirotinja i nemaština otjerala sa rodnog otoka na kopno. U petnaestoj godini našao je utočište iza zidina samostanskih kod otaca franjevaca, gdje je nekada davno »starac Milovan« stvarao i pisao svoj »Razgovor ugodni«. Pet je godina bio sluga, a zatim mu navukoše laički habit opasan bijelim cingulom.

— Otada, drugovi moji, — ponavlja Šime svoju staru priču — počinje moj život! Svakog miseca pozove me k sebi časni otac gvardijan i veli: »Šime sinko! Nestaje nam mrša i kruha...« — »Na ku ću stranu, časni oče?« — pitam ga ja. — »Istok ili zapad, to je svejedno. Put ti je otvoren sve do Metkovića, Makarske i na sjever do Vrgorca... Od pamtivijeka su naši sakupljali bir u tome kotlu. Veslali smo ili jedrili i do Hvara...« — Naprtim ja bisage s vrićama priko ramena, pa zaredam u ime božje kroz pitoma i župna sela... Bijah tada nabit ka grozd. Prolazin selon, a divojke lipje od kaplje obisile se po prozorima. — »Fra Šime«, — cvrkuće odjednom deset anđelića — »imamo pršut za pokoj duše našeg dide!« — Drugovi moji! Bogate li dokošalnice — sve bez srpa i pikuna! Jedna spominje suha rebra, druga kobasice, treća ovčji butić ili bokun kaštradine... Kudgod san prolazia svi su mislili da san misnik, pa mi tepaju: fra Šime... A ja onako huncutski namigujem livim okom, da se sve topilo od miline. Uz put se napijem crnog i bilog vina — krvi i suza Isusovih — te pomalo pripit grlato zapivam o sužnju Vladimiru i divojki Kosari. Niz tri sela i tri potesa odjekiva je moj glas. Bilo i prošlo, braćo moja!

— Zašto si napustio samostan?

— Prišli oni pasji prikormorci, a ja odmaglia u Biokovo.

Priča Šime i sve više odmiče van sela. Riječi mu zamiru navrh usana, dok mu se mutne slike umornih drugova gube poput sjena.

Gladan želudac odvlači ga preko ograđenih nerizica, ne bi li naišao na neki korijen ili travku. Nebrojeno je puta u ove dvije ratne godine utolio i glad i žeđ sočnim korijenjem ili kiselkastim travama.

Na jednoj okuci namjeri se na fratra. Franjevac se uplašio; podigne stegnutu šaku i pozdravi sa: smrt fašizmu.

— Vazda budi! — odzdravi Šime. — Kamo, oče?

— U Frličku... do svoje braće.

Podu ukorak razlokanim putem. Blagi ton Šiminih riječi raskravi srce fra Tome Šimage, kako se on predstavio. Obajica se raspričaju. Šime opiše ono, što su njegovi drugovi iz jedinice toliko puta već čuli, a fra Toma mu za uzvrat ispriča neke pojedinosti iz svog života...

Pola sata pratio je Šime fra Tomu. Saznao je koješta o živovanju samostanske braće u Frlički. Najviše mu zagolica maštu stanje smočnice i podruma kod svetih isposnika.

Kad su došli na puškomet pred samostan, potapša Šime povjerljivo fratra pa ramenu i upita:

— Pridu li neprijatelji nekada kod vas na konak?

— Navrate ponekad ustaše... Nijemci... Prije pet dana kad sam napustio samostan nije bilo nikoga.

Blijesnu iskra svjetlosti u Šiminu mozgu. Uspori nešto svoj korak. Osvrne se žustro lijevo i desno. Pred jednim branikom uhvati čvrsto fra Tomu za nadlakticu i povuče u šumarak.

— Kuda?! — trgne se zaprepašteni franjevac.

— Prez riči! — naglasi oštro Šime i pokaže prstom na četiri bombe za pojasom.

Preblijedi fratar kao krpa. Pokorno se provlači kroz gustiš. Habit mu se zapliće o trnje, ali ga Šime oslobada zamašnim trzanjem ruke. — Zašli su nekih pet stotina metara u šumu. Na maloj čistini s nekoliko mladih hrastića Šime stane. Pogleda strogo fra Tomu, te zapovijedi:

— Svuci se!

Izbulji fratar oči.

— Si me čuja!? Svuci se brzo!

— To je svetogrđe...

— Sve to grje je i va mojen trbuhu...

— Ne uvedi nas u napast! — zapjeva piskavo fra Toma.
— U ruke tvoje predajem duh svoj...

Lijevom rukom Šime skine svoju šajkaču, a desnom zgrabi s fratrove glave smeđu mozetu. Šajkaču natakne nahero na fra Tominu čelu, a mozetu nabije sebi na rundavu glavu. Dok je franjevac skidao habit, Šime otkopča svoj koporañ. Izmijenili su te svoje »uniforme«. Fra Toma je ostao u prljavim gaćama, jer Šime nije skinuo hlače, već je opasač s bombama čvrsto stegao oko njih. Zamijenili su još jedino obuću. Zacijeni se od smijeha Šime, gledajući zaprepaštenu figuru pred sobom.

— Tako! Sad san ja fratar a ti, oče Toma, partizan... Za svaku sigurnost, privezat ću te za ovaj dubac.

— Ne misliš me valjda ostaviti ovdje?!

— Bog sačuvaj. Za uru-dvi, evo mene nazad. Usta ti neću začepiti, ali molin te, da ne gukneš ni jezikon ni grlon... Ni dlaka ti neće past s glave... Da si imil bokunić kruha, ova komedija ne bi bila potribna. Ja nisan kriv, da nosiš praznu torbu... Oče Toma, dilaš patriotsku dužnost!

Pohita »fra« Šime prema samostanu. Pogruženo poput sveca uđe u ograđeno dvorište.

— Odakle, brate? — upita ga visoki, nosati fratar, koji je upravo prolazio dvorištem.

— Iz daleka... iz Zaostroga. Već sam mjesec i pol dana na putu — nastoji Šime da odgovori učenim jezikom. — Glad... Nevolja, brate! Eto, zatravljao sam gore od pustinjaka...

— Zar sve per pedes apostolorum?

— Ne pitaj, brate slatki...

Uvede ga domaćin u refektorij; pokaže mu mjesto za trpezom. Najavi zatim ostaloj braći nenadanog gosta. Začas se skupi oko njega desetak franjevac — mladih i starijih. Ispriča im Šime sve svoje tegobe s puta. Nabaja im punim ustima o četničkim i partizanskim zamkama, iz kojih je isplivao vješto poput jegulje. Svi su se divili njegovoj promućurnosti... Prije nego li se pojavio gvardijan, Šime je pojeo dobar komad hljeba i oglodao dva svinjska rebra... Zahvaljivao se braći na gostoprimstvu, dok su oni učtivo otklanjali svaku zahvalnost i bili sretni, što su nahranili i napojili brata namjernika.

Pred ocem gvardijanom je ponovio priču, ali nešto sažeteije i bez većih gestikulacija.

Najednom protrne Šime kao prut. Iza gvardijanovih leđa iskrzne postariji njemački oficir mračna izgleda. Šimi zaklecaju koljena i jedva jedvica održi ravnotežu na stolici. Oficir je nešto prišapnuo gvardijanu. Cuo je i razumio dvije riječi: banditen... partizan...

'Šime, priporuči dušu bogu!' — pomisli Gulišija. — 'Obrao si bostan, kako no lipo reku braća Srbijanci.'

Smeteno i nesabrano odgovarao je na pitanja braće redovnika. A na upit oficira: šprehen zi dajč — odgovori vrska-jući:

— Najn... Samo talijano.

— Gdje si vidio partizane, fra Šime? — upita ga gvardijan.

— Nekih dva sata hoda istočno od samostana — promelje Šime, a zadnja tri-četiri sloga jednostavno proguta.

— Ima li ih mnogo?

— Ka biblijskih skakavaca! Ni onaj crni iz pakla ne bi ih izbrojia...

— Bili mogao otpratiti gospodina majora samo par kilometara u tom pravcu...? On bi želio proučiti položaj...

— Umoran san... Ali sve što se mora nije teško. Molite se dragome bogu za nas obojicu...!

— Molit ćemo, fra Šime! — u zboru odgovore franjevci.

Gvardijan mu povjerljivo objasni, da je to za Nijemce — ustaške saveznike — neobično važno. Major će javiti svojoj bazi, gdje se nalaze partizani. Avionima će ih još doveće potamaniti kao štakore.

'Sad si zagriža, Šime.' — otpjeva u sebi. — 'Izneseš li živu glavu iz ove pokore, učinit ćeš poklonjenje Gospi sinjskoj i trinaest puta na golim kolinima obiçi około njina oltara...'

Nakon desetak minuta krenuo je »fra« Šime Gulišija s oficirrom, prurušenim u običnog palanačkog trgovčića, putem odatkle je i došao. Ubrzo ga oblije mrtvački znoj, jer nije znao kako će se iskobeljati iz vrtloga u koji je upao svojom nesmo-trenošču. — Bombe je imao za pojasom ispod habita, ali nije o njima više ni sanjao. Tako isto, u toj nevolji sasvim je zaboravio i na onog jadrnika fra Tomu — vezanog za hrastić.

Zaroje se misli svakojake pod Šiminim upaljenim tjemennom. Trnci mu podilaze pod kožom i svrbe ga kao najžešći svrab.

'Adijo, svite bili!' — šapuće Gulušija. — 'Zbogon rode, s ove i one strane mora.'

Obrće palcima po trbuhu, kao da broji zrna na brojanicama. Za svaku sigurnost oficir je išao korak iza njega s vješto prikrivenim »Walterom«.

Osjeća Šime hladnu, ubojnu cijev ni metar od svojih leđa, te ne smije ni da se osvrne. Da bi nekako produžio tu muku zađe na kamenu stranputicu. Koliko su se vremena naticali po

oštrim škrapama, to ne bi mogao odrediti, jer mu se svaki minut činio vječnost. — Najednom ga trgne bučni »krucifiks«. Okrene se. Nijemcu je zapeo vršak desne cipele o neki škrapić i protegao se potrbuške preko gromače; »Walter« mu je odletio dva pedlja ispred ispruženog i okrvavljenog dlana.

— Sad al nikad! — zahropće Gulišijin glas.

Prigne se naglo i zgrabi parabelum. Dok se gospodin major polako pridizao, odskoči Šime par metara unatrag i uperi oružje u zablenu Nijemca.

— Ruke uvis! — rukne kao bivol, da se i sam uplašio vlastitog svog glasa.

U prvi momenat Nijemac nije shvatio situaciju. Licem mu preleti osmijeh. Ali kad ga Gulišija presiječe mrkim pogledom, stane mijenjati boju, a ruke mu zadržtaju ponad glave. To ohrabri Šimu. Zatrubi još jednom poput trube jerihonske onu istu zapovijed, kojoj doda još samo jedan: »forverc«.*

Nijemac sličan isprebijanom psetu pođe naprijed, a Šime za njim; čim bi Švaba malko zastao pomilovala bi ga čelična cijev po hrptenjači.

Popusti napetost Šiminih živaca. Provjetri mu se mozak od nepotrebnih misli. Sad se istom sjetio na fra Tomu. Gurajući zarobljenika kroz čestar između vrežastog kupinovog grmlja i bodljikavog gloga izbiju na tratinu do vezanog fratra.

Nijemac i fra Toma Šimaga blenu jedan u drugog razvaljenih usta.

Upravo je sunce zalazilo za golom planinom daleko na zapadu, kad je neobična trojka ulazila u selo: polugoli »partizan« i nekakav čivta s rukama uvis, a za njima neobrijani i brkati »fratar« s uperenim parabelumom u desnoj ruci.

Nagnuli momci sa svih strana. U tren oka skupi ih se više od dvije stotine i uparadi s obje strane puta. Zinuli u onu trojicu, što vojničkim korakom kroče sredinom sela. Ne mogu nikako doći k sebi. Nekima se fratar učini poznat.

— Amà, nije moguće!? — vrte glavom nekolicina.

— Bogami, on je! — govori sa sigurnošću mladi vodnik.

— Šime, jesi li to ti? — viče netko za njim.

— Gulišija...!

---

* Od njem. vorwärts — naprijed.

Smiješi se brk ispod Šimina nosa. Pravi se, da ne vidi i ne čuje nikoga, već maršira oštrim korakom prema komandi, a široki mu se habit vije oko nogu.

Sutradan sazna čitava jedinica, da je drug Šime Gulišija zarobio opasnog njemačkog špijuna.

Pustili su fra Tomu Šimagu svojim putem iza ne baš ugodno prospavane noći.

Dok su drugovi čestitali Šimi na junačkom podvigu, te mu proricali odlikovanje i čin, on je padao u pravi besjednički delirij:

— ... a ja, drugovi moji, skočim na njega ka ris... Vritnjak mu raspalim mej noge tako silno, da smo obadva vidili prid očima sve zvizde nebeske... Stegnem ga za grkljan i zgrabim parabel iz njegove ruke... Slatki drugovi moji! Livom za grkljan, a disnom mu izbijem »Waltera«, ka pravi Obilić...!
— Kad san zarobija onog švapskog vučjaka, oslobodim ropstva fra Tomu, ki je bija privezan za dubac više od dvi ure...

TAKTIKA I STRATEGIJA VASE ZELEMBAĆA

Sjede njih dvojica, Jere Čuka i Vasa Zelembać, na rubu jednog šumarka, pa se raspričali o svemu i svačemu, zapravo, o onome što su već stoput rešetali, jer skoro tri pune godine ratuju zajedno protiv istog neprijatelja. Otkad su se našli u istoj jedinici — još za druge ofanzive — nikada se nisu odvajali više od jednog, najviše dva dana. Poznaju oni u vlas jedan drugoga. Nema među njima ni najmanje tajne. Slažu se kao rođena braća. — Bezbroy su puta izmijenili misli o mnogim obiteljskim i političkim pitanjima. Ipak se u jednom pitanju nisu nikada mogli složiti. Naime, Vasa je uvijek tvrdio, da je Miloš Obilić veći junak od Kraljevića Marka, a Jere obrnuto, premda je (prema Vasinoj izjavi) Obilić bio zadojen kobiljim mlijekom.

Ovo sporno pitanje nije ni najmanje uticalo na njihovo drugarstvo. Naprotiv, ono ih je nekom neobjašnjivom logikom vezivalo sve jače . . .

Već dva sata čuvaju oni odstupnicu svojoj jedinici, koja se spustila niz duboku jarugu u Babino Selo. Jedinica tu treba

da prenoći, a njih dvojica moraju ostati ovdje na straži dok ne smrkne. Tako im je naredio komandir.

Ukrstio je Vasa noge. Nabijena »askerica« počiva mu na krilu. Do njega se povalio i podbočio Jere, a mala karabinka leži na dohvatu desne ruke.

— Nikako ti ja, brate moj, ne razumijem tu klasnu borbu! Vjeruj, da bi s voljom ratovao još pedeset godina, samo kad ne bi bilo časova teorije. Ta me silna nauka ubi! Oduze mi pola života...! — zavrti Vasa glavom, te ufitilji kažiprstom i palcem lijevi brk.

— Ja — prihvati Jere — ni lako bit pametan...

— Rađe bi tri sata jurišao na ustaški bunker, negoli petnaest minuta gutao one mudrolije: te proizvodne snage, te kontrarevolucija... imperijalizam, kolonijalizam, višak vrijednosti, te bog će sveti znati: gdje je početak, a gdje li kraj...! Neprobavna je to kobasica za moju tvrdu seljačku tikvu... Sve se bojim: od te proklete teorije upalit će mi se slijepo crijevo! Što ti veliš, družo Jere?

— Ako želiš prit pravi čovik, moraš to naučit kapirat! Ja san, vidiš, tu nesričnu klasnu borbu i višak vridnosti nosija na svon ramenu...

— Kako?! — iznenadi se Zelembać.

— Lipo. Va vrićah, krcajuć vapore naše i fureške na split-skoj rivi.

Razrogači Vasa oči, tako da mu obrve odskoče na pola čela.

— Ne čudi se, lipi moj! Prava je ovo istina. Ali pustimo danas te učene štorije... Bolje, čagod veselog zapivajmo, al' pak govorimo od ljubavi! — izbaci šaljivo Jere i lukavo namigne. — Ja ti skoro vavik sanjan nike gole divojke...

— Zar i kad si gladan?

— Ne. Samo za malo masnije vićere... A kad legnen lačan, onda sanjan sve nike biskupske slašćice, od kih se ne moren najis... Usta su ti nikako puna, a va trbuhu zvoni šuplji zvon. E, da mi je sada par lovratic na lešo!

Mljasnu obojica jezikom. Jeri poteče slina niz bradu.

— Kad ćemo se jedanput pošteno najesti?! — mršteći se upita Vasa.

— Kad fini ova vražja gvera! — uzdahne Jere, ali odmah kočoperno nastavi. — Vratit ću se va naš bili Split... Dat će mi lipi položaj. Svako popolne šetat ću po rivi va novon veštitu... Oni buržuji ki su mi nikad krv pili, će me jelozo gledat; klanjat će se ponizno prid manu skidajuć klobuk i pozdravljat: bun jorno, gospar Čuka! Klanjan se, šjor Jere...! A mulci će govorit zad moje škine: gledaj, oni kicoš ti je nikadanji splitski fakini i manjafogo... Frajkice će lizat prsti kad me budu vidile. — Svin ću ja pokazat rogi i va sebi reć: prije niste vi mene poznali, a sada ne poznan ja vas! — Kolo zahoja ću navrnut va rištoran; kamarjer će se vrtit kolo mene: ča izvolite, družē šefe? A ja njemu s visoka: tri pijati tripic, škatulu sardelic, dva kuhana jaja na tvrdo s purcijonon salame i bocu prošeka...

— Ju! nemoj dalje, Jere brate, za sedam rana božjih! Nemoj, ako vjeruješ u boga, jer će mi revolucija buknuti u crijevima! — usklikne Vasa i lupne svog druga po šajkači.

Jere ga mangupski odmjeri, povuče za nogu, pa tiho zapjeva; pjesmu prihvati i Vasa, sekundirajući prigušenim glasom.

Sunce se već dobrahno nagnulo nad daleko plavičasto brdo. Poneki žučkasti list s vremena na vrijeme poleti sa grane poigravajući po zraku. Negdje u blizini javio se žutokljuni kos svojom predvećernjom pjesmom.

— Reci mi, Jere, zašto se nisi oženio?

— Tupal san pidoći! Nisan ja smil mislit na ženidbu... Ka bi trubila bila zela mene štracona?! Sad je već niš drugol! Drugačije ćemo kantat... Kad se buden pojavil va Splitu, više leho jedna će slomit nogu samo da me vidi... Jel ti lipa tvoja žena, družē Vaso?

— Sama krv i mlijeko! Oči su joj dvije crne jagode... Eh, da mi se malko poigrati onim njenim grozdastim dojnama! Da mi je zagrliti ono tijelo...!

— A ki zna, dal te virno čeka?! Znaš, stari dalmatinski proverbij ovako piše: »Kobili i ženi ne viruj ni kad spi.«

U novinski prljavi papir smotaju nešto suhe krdže i to pripale. Navikli na takav duhan, nisu kihnuli ni jedan ni drugi, već s najvećim su užitkom puštali dim kroz zube i nozdrve.

Vasa baca oštar pogled niz proplanak prema sjeveru. odakle je pored nepokošenih livada i neobrađenih njiva vijugala zapuštena cesta.

— Povratim li se živ kući — ozbiljno naglasi Vasa — najprije ću onako lukavo, izdaleka ispipati živac svoje zakonite žene... Potom ću joj postaviti pitanje: »Jesi li ti, drugarice Roksanda, klasno svijesna?« — ne dobijen li pun i pravilan odgovor, čut će ona što još nije nikada čula! Može biti i nogu u tur...

— Ne tako strogo, druže Vaso...

— Nema kod mene cile-mile! I Vasu muštraju već gotovo četiri godine.

— Pa!?

Jere ne dobije odgovor. Čuo se pucanj, pa drugi i treći. Skoče obojica na noge i zgrabe oružje čvrsto u ruke. Povuku se iza prvog grma. Slušaju napeto. Vasa dlanom pomiče ušku, dok je usta širom razjapio. I jedan i drugi upiru pogled prema cesti, odakle je dopro pucanj.

— Eno ih! — upozori uzbuđeno Jere.

Iza jedne okuke pojavi se nečija vojska dižući priličnu prašinu.

— Neprijatelj!

— Čini mi se domobrani... Bit će med njimi i ki ustaša. — uzvrda se Jere i odstupi dva-tri koraka. — Da klišnemo?

— Naš borac ne bježi, već samo traži zaklon... Evo nam zgrade za unapređenje, možda i orden! Sad ili nikad!

— Ča nas dva kuntra cilon bataljunu?! Ti si munjen!

— Ti, desetaru Čuka, bit ćeš lijevo krilo, a ja vodnik Zembać — desno...

— Bižimo, dokler nan je glava na mistu! Livo i desno krilo važilo je četrdesetprve ili druge... Ma sada ne moreš više ton ješkon nikoga privarit...

— Sada ili nikada! — ponovi Vasa usijanih zjenica. — Promijenit ćemo taktiku i ni riječi dalje! Slušaj komandu...! Preuzimam komandu na svoju dušu!

Neprijatelj je oprezno nastupao. S jedne i druge strane puta dizala se prašina; taložila se polako po zatravljenim razorima. Celo kolone došlo je do jednog brvna. Prvi je red začas stao. Nekolicina neprijateljskih vojnika prišla je oprezno k brvnu, zatim je jedan prešao zastajkujući i odmjeravajući nogama jačinu balvana, za njim drugi, pa zatim ostali. Već su se

ocrtavale glave i likovi pojedinaca s naherenim domobranskim kapama. Nekoliko domobrana upere pušku prema šumici i opale.

— Raspali, Jere! — zašišti Vasin glas, te ispali dva metka iz svoje »askerice«. — Pazi! Radit ćeš sve ono, što budem ja izvodio, ali u suprotnom pravcu.

I dok su domobrani polijegali po zemlji, te zakopali glave iza busenja i kamenja, Vasa poleti zviždajući i pucajući... Puštao je iz svog grla nemoguće urlike i pozive, kao da stotine ljudi bijesni u hrastovom gaju. Jere je zaokružio u drugom pravcu, oponašajući svog druga. Trkom šarali su sve moguće geometrijske figure uz zvižduk, povike i pucnjavu. Oko deset minuta obigravali su šumarak, dok se nisu našli gotovo na istom mjestu odakle su započeli hajku.

Legli su potrbuške s cijevima uperenim prema neprijatelju. Glas nisu više puštali od sebe.

Cekali su tako vrlo kratko vrijeme.

Najednom se jedan domobran podigne s bijelim rupcem više glave. Prilazio je pravo k njima.

— Parlamentar — šapne Jere.

Domobran se ukipi na kojih sedamdeset metara pred šumarakom; zavijori rupcem nekoliko puta.

— Žele pregovarati s nama — značajno izgovori Vasa.

— Da nan ti vrazi ne podvale!?

— Idi, pogledaj, što želi onaj šmokljan! — zapovijedi Vasa.

Jere se nećkao. Drug ga ošine prijetućim pogledom, tako da mu nije preostalo druge, već izvuče iz džepa komad prljave krpe, uspravi se i pođe naprijed nesigurnog koraka.

S jedne i druge strane bojne linije vladalo je zatišje.

Približavao se Jere k domobranu.

Okolo Vasino pratilo je u stopu svog druga. Zjenice mu zasjale od napetog iščekivanja, a srce nemirno zalupalo.

Za nekoliko minuta Jere se vratio.

— Što im je prisjelo? — znatiželjno upita Vasa.

— Njihov zaminik komandanta bojne želi govoriti s našim komandantom na onom istom mistu.

— Evo, odmah ću mu iskazati tu čast! — razdragano reče Vasa i poskoči; zategne pojas s »kragujevkama«, zasuče brkove i nabije šajkaču na čelo.

Vojničkim korakom pokroči iz šumarka. U isto vrijeme pođe mu u susret domobranski oficir s revolverom za pojasom.

Stali su jedan pred drugim: Vasa sa stegnutom šakom uz čelo, a domobranski oficir svojim vojničkim pozdravom.

— Satnik Ivica Bilogrlić, zamjenik komandanta bojne! — predstavi se oficir i prvi pruži ruku.

— Vasa Zelembać, komesar brigade! Što želiš, gospodine satniče?

— Druže komesaru, da se predam sa čitavom bojnom.

— Bez borbe?! — nekako razočarano gukne Vasa.

Satnik iznenađeno zine.

— Ne gledaj me tako! Gdje ti je klasna svijest? ili ti je dojadio život?

— Prije će rat svršiti...

— A znaš li ti, kukavče sinji, da time krnjiš moje interese?!

— Kako?!

— Da sam zarobio tvoju bojnu u borbi, ne bi mi ginulo unapređenje... Možda bi me proglasili i herojem! Ovako bi svaka šuša mogla zarobiti čitave divizije i korpuse...! Ali neka ti bude za ovaj put, kad si se baš zainatio...

O zalazu sunca bojna »zarobljenih« domobrana s puškama preko ramena spuštala se niz strmu kosinu u Babino Selo. Na začelju su išli desetar Jere Čuka i vodnik Vasa Zelembać čvrsto zagrljeni. Kroz sjenovite se obronke orila njihova dvoglasna pjesma:

Borba nama zabava je draga,
još milije udarit na vraga...!

A sa litica okolnih brda i mračne stoljetne šume odjekivala je prodorna kakofonija iz nekoliko stotina domobranskih grla:

Jer puščani prah
ne zadaje nama strah!

SAT MORALNOG ODGOJA

Razrednica VI b razreda zapiše u Dnevnik krupnim slovima: krađa. Ispod toga nažvrlja inicijale svog imena i prezimena. Zaklopi Dnevnik i odloži zelenu »Parkericu« na stô. Upravi glavu. Preleti pogledom preko čitavog razreda, a zatim upita:

— Što smo učili prošlog petka?

— O laži i lažljivcima! — odjekne četrdesetak glasova u duru i molu. Isti toliki broj ruku s ispruženim kažiprstom i srednjakom zavijori u zraku.

— Što sam vam već tisuću puta rekla?!

— Da ne govorimo kao papige — svi odjednom. — javi se Jurić iz treće klupe, srednjeg reda.

Tako je! Neka vam to bude posljednji put! Odgovara samo onaj, tko bude upitan...! Jeste li razumijeli?

— Jesmo, drugarice! — grakne razred u horu.

— Dobro. Konačno smo se sporazumjeli...

Pogleda razrednica zadovoljno kroz prozor. Uhvati na-slovnu koricu Dnevnika, podigne je malko i odmah spusti. »Parkericu« gurne nešto udesno.

— Danas ćemo govoriti o krađi! — naglasi razrednica, te protrlja dlanove. — Djeco, o krađi zato, jer su laž i krađa dvije nerazdvojne druge! Tko laže, taj će i ukrasti.

U razredu nastaje živost. Nekoliko ruku zašara povrhu glave u koncentričnim krugovima.

— No, Branko...

— Drugarice, jedan je dječak ukrao pijevca našoj susjedi...

— Kako je to izvršio?

— Lijepo. Zavukao se u kokošinjac, šćepao pijevca za kljun da ne zakukuriče, te šmugnuo.

Djeca prasnu u smijeh.

— Kod nas u Slavoniji — započne bez dozvole mali Varenika — Ciganke hvataju koke na udicu... Zakače zrno kukuruza i...

— Koka proguta zrno, — upadne u riječ Tičić iz zadnje klupe — pa se zakuči kao i lokarda.

Urnebes zahvati razred. Razrednica lupne šakom po stolu. Tek kad se nadnese nad katedru i namršti lice, djeca se smire.

— Hajde, reci što želiš, Mažibradiću!

— Jedan je dečko iz naše ulice krao majci novac iz kredenca; kupovao je čokolade u kojima se nalaze slike nogometša...

— E, vidiš... — ne dovrši razrednica, jer je prekinje snažno kucanje.

Sva se djeca osvrnu prema vratima. Dugim psst! opomene razrednica na red i mir. Lakim se korakom uputi k vratima između prvog reda klupa i zida. Otvori i izađe; za sobom povuče vrata. — U razredu nastaje žagor, dizanje i izlaženje iz klupa. Iz svakog reda po nekoliko se učenika začas nađe pred katedrom. Veliki broj prstiju prilijepi se za Dnevnik, koji se zavrti ponad katedre.

— Jedan neka gleda! — poviče netko iz kuta.

Prozivnik s ocjenama izvuče iz Dnevnika Rude Čabrijan. Otvori ga širom.

— Koliko imam iz botanike? — zakriješti Benjamin Živić.

Trojica mu prstom pokažu »kolac«.

— Pogledaj, što sam dobio iz matematike?! — čuje se drugo glas.

— Gledaj moje ocjene...

Oko katedre zametne se svađa i natezanje. Razvlače Proživnik na sve strane... Vrata se najednom otvore. Razrednica zastane. Pogleda oštro. Djeca se rasprše i polete na svoja mjesta.

— Razgovarat ćemo kasnije! — opomene čitavi razred. — Izvolite unutra...

Stari penzioner, djed Petra Šljuke, uđe u razred.

— Biste li znali reći: tko je dolazio k vama? — obrati se razrednica penzioneru Šljuki.

Dok je on lutao očima po razredu, učenici se ukoče.

— Ovaj! — reče uvjerljivo stari Šljuka i kažiprstom upre u Mažibradića.

— Hm... Što si tražio kod ovog gospodina?

Mažibradić se digne. Lice mu poprimi neodređen izgled. Kapak lijevog oka pao mu je nešto niže, a prčasti nosić odskočio uvis. Šuti kao zaliven.

— Govori! Jesi li navraćao kod gospodina? Što se smiješ?

— On se ne smije — javi se desetar prvog reda. — Tako je smiješno stvoren...

Prolomi se smijeh u razredu.

— Tišina! — razgoropadi se razrednica. — Govori, Mažibradiću!

— Jesam.

— Što si tražio?

Šuti dijete. Ali umjesto njega jave se drugi učenici. Ispričaju kako Mažibradić sakuplja slike sportaša iz čokolada.

— Sreća je, što mu niste dali novac... Koliko je tražio?

— Osamdeset dinara. Rekao je, da ste ga vi poslali. Kako, navodno, moj unuk duguje za Zajednicu...

— Bravo! Produžiš li tim putem, svršit ćeš na vješalima. Zar vam nisam prošli put naglasila, da su u laži kratke noge!

Udarili drugovi po Mažibradiću. Iznašaju sve što znaju o njemu još iz nižih razreda. — On se ukipio. Bulji i dalje neodređeno. Mišići mu na obrazima podrhtavaju, te se ne zna: prkosi li ili se smije...

Vrata se iznenada otvore širom. U razred stupi mati Žarka Mirkovića.

— Oprostite, drugarice! Čula sam... Ušla! Nisam mogla izdržati! — uzbuđeno izgovori Mirkovića.

Ispriča pred razredom, kako je oko tri sada dolazio k njoj na stan neki učenik i zatražio osamdeset dinara. Veli: poslala me razrednica...

— Jeste li mu dali novac? — upita razrednica.

— Dala i odmah se pokajala. Bilo mi je nekako sumnjivo. Vi biste svakako poslali mojeg malog...

— Možete li prepoznati tog učenika?

— Kako ne. Ima plavu kosu začešljanu na razdeljak. Na jedno oko nekako žmirka. Lice mu je...

— Mažibradić! — zauraju učenici.

— Dođite bliže — pozove razrednica Mirkovičku. — Možda ovaj?

Mirkovička se približi k Mažibradiću. Bez oklijevanja potvrdi:

— Nitko drugi!

— Dakle, ulovili smo kanarinca! — zavrti glavom razrednica. — Jankoviću, potrči po njegovu majku. Neizostavno mora doći! Reci: zove razrednica... Jesam li vam rekla. — obrati se učenicima — da su laž i krađa dvije sestre blizankinje!

Penzioner Šljuka i mati Žarka Mirkovića privuku se k vratima. Razrednica ih otprati riječima:

— Možete otići. Budite bez brige: svatko će dobiti svoje. .

Sve do odmora razgovaralo se u razredu o slučaju učenika Mažibradića.

Zvono prekine razgovor. Razrednica pride katedri i razrogači oči.

— Što je ovo?! Tko se usudio? Upamtit ćete vi mene! Kako smijete listati Prozivnik u mojoj odsutnosti?! — Tada za bezeknuto zine i uhvati se lijevim dlanom za čelo. — Gdje je moje naliv-pero!? moja »Parkerica«?!

Blenu i učenici. Četrdesetak različitih grimasa odrazi se u razredu... Zareda prevrtanje klupa, torba i knjiga. Desetari pretresu sve kutove, izvrnu sve džepove. Čitav se razred uzvrpoljio. Plaze učenici četveronoške pod klupama; guraju nos u svaku rupicu. Izvrnu i podij, virnu u peć, nađu se na prozorima... ali »Parkerica« drugarice razrednice nije pronađena...

PROPUH

Pred novom peterokatnicom zatrubi sirena oko tri sata popodne. Veliki kamion krcat otpacima dasaka, greda i letava zatresé se i stane uz sam pločnik. Po prozorima se pojave muške i ženske glave, a ponegdje između njih ispružila se simpatična i čupava dječja njuškica. Nad jednim balkonom nadvila se mlada crnokosa domaćica i zamahne širokim rukavom desne ruke.

I dok se ugojeni poštanski činovnik Bajzek izvukao sa sje-dišta i spustio na pločnik, već se petero mališana pentralo na kamion.

Po ulici i pločniku zapljušte suhi otpaci uz prpošni vrisak razjogunjene djece . . . Na vratima peterokatnice prva se pojavi Makedonka Penka povezane kose. Za njom odmah iskrnsne pi-smonoša Zvane, nešto rumena nosa i zasijanih očiju. Iza njega dogega na pločnik gospođa Valpurga Višnjic i još dvojica stanara.

— Drug Bajzek, ovo je izvrstan materijal za potpaljivanje!
— usklikne Zvane brišući nos. — Imate ogrjeva za dvije zime.

Trlja Bajzek zadovoljno dlanovima, dok oko njega lete krhotine greda i dasaka; ponekad mora da se pomakne i ugne, jer bi ga dječja neopreznost mogla stajati čvoruge na glavi ili modrice na nekom dijelu tijela. — Kamion se praznio nevjerovatnom brzinom. Djeca kliču i pjevaju. Bajzek ih sokoli. udara rukama po butinama i šišti kroz nozdrve. Za črtvet sata polovina se ukućana našla na ulici i pred vratima; iz svakoga stana bar po dvije osobe. Jedino iz stana broj 10 nije izašao nitko. Naime, u tome stanu živi stolar Andrašić sa ženom, a on je krvni neprijatelj Bajzekov. Još pred pola godine zavadili su se igrajući briškulu i otada ih nitko nije uspio izmiriti.

Kad je kamion ostao sasvim prazan, djeca poskoče na put poput vrabaca. Upravo tog momenta pojavi se na vratima gošpođa Klarica, supruga Bajzekova, najbrižljivije dotjerana. Šofer joj se učtivo nakloni, pozdravi se s Bajzekom, uskoči u kabinu i zatrubi; kamion sklizne s mjesta i odjuri niz široku ulicu.

Nasta komešanje pred kućom. Padaju prijedlozi. Svi daju savjete, svi govore; djeca također iznose svoje mišljenje. Ali svi se uglavnom slože, da su voljni nositi drva na peti kat i tako pomoći dragom susjedu.

— Nemojte, ljudi! — brani se Bajzek i topi od neke miline zbog dobrote ljudske. — Čemu zamaranje? Ta ima vremena do noći... Naći ćemo nekoga i platiti...

— Bravo, signor Pajcek! — zaguče valjkasta Talijanka Beatrice s trećeg kata, koja je izgleda slabo razumjela Bajzekove riječi. — Svi radit...! Tutti al lavoro...

Izvrne nježno očima. Bajzek joj se približi, potapša je po ramenu i nešto šapne.

Bajzekovica sretna na toliku uslužnost sviju stanara, samo šle ne zasuzi.

— Pa tko veli, da ljudi nisu dobri?! — izjavljuje glasno.

— Klarice moja, ovoga nisam očekivao... Danas sam istom upoznao svoje susjede! Ovo su rajski anđeli! Kako smo često nepravedni prema našim bližnjima... A zašto? Jer nismo zaronili u njihova srca!

Dogovore se, da će svi zajedno za najkraće vrijeme odnijeti drva; manji dio u Bajzekov stan na petom katu, a veći — u drvarnicu iznad stana u potkrovlju. Da bi se posao nesmetano odvijao, pismonoša Zvane stvori plan, prema kome će

Bajzek ostati na ulici i čuvati drva; njegova žena, gospoda Klarica, primat će drva u stanu i slagati ih na balkonu s dvorišne strane i u drvarnici. Svi ostali će jednim brzim tempom nositi drva, tako da prije sumraka bude sve gotovo i u redu.

— Vrlo dobro! — prihvati Bajzek. — Meni je neugodno, ali pristajem... Što se tiče signore Beatrice, ona bi mogla ovdje sjesti i počivati... Ja bih nosio umjesto nje...

— No...! Ja nosit! — prekine ga Talijanka.

Bajzekovica pođe prva s naramkom tresaka, a za njom dvadesetak stanara i nešto djece u koloni po jedan — svi napršeni drvima. Jedni nose na ramenu dva ili tri oveća komada grede, drugi naprtili nabijene vreće sitnijim otpacima, te se brzo izgube u veži. — Bajzek pripali lulu; gurne ruke u džepove, pa zakorača žustro gore-dolje pored gomile razbacanih otpadaka. I još nije popušio lulu onog malo skupljeg duhana, već su oni prvi stigli po novi teret.

— Polako, djeco, da se ne ozlijedite! — viče Bajzek za nestašnom djecom. — Kad svršimo kupit ćemo bombone i čokolade.

Rad se odvija brzo i bez prekida. Doduše, stariji zaostaju nešto za djecom, ali im je zato teret mnogo obilniji... Bajzek ispuhuje mirisavi dim. Razmišlja o uslužnosti svojih susjeda i uopće o ljudskoj dobroti.

Misli mu često prekida lupnjava vrata. Prema jačini udarca određuje otprilike i kat na kome se nalaze ta dosadna vrata... Šeta pored gomile dasaka, koja se postepeno smanjuje. Svako toliko stane raskoračenih nogu. Ili se leđima pomakne prema suprotnom pločniku, gleda u vis i posmatra žućkasto pročelje peterokatnice. Traži pogledom arhitektonske nedostatke po prozorima i balkonima...

Trgne ga ponovna lupnjava. Misli, broji i određuje: drugi... četvrti, pa prvi i treći kat. To ga pomalo nervira. Prozori i balkoni nekako mu se iskrive pred očima. Mahne najprije glavom, potom rukom kao da tjera roj osa, što se načetio oko ušiju i nosa. Negdje lupnu vrata, ali vrlo jako, a misao mu poleti po svim katovima od prizemlja do tavana...

— Gospe mu blažene! Koga vruga danas neprestano lupaju vrata? — upita pismonošu, koji je upravo prtio vreću na rame.

— Propuh, družu šefe! — odsiječe kratko Zvane i otrpne s bremenom.

Bajzeku je ovaj današnji propuh postao vrlo zagonetan. U svome životu nije zapamtio veće tišine! I prema tome, otkuda propuh?! otkuda lupnjava!?

Pred sumrak i ulica i pločnik bili su potpuno čisti. Nigdje se nije mogao zapaziti ni najmanji iver. Bajzek skupi djecu oko sebe, utisne u ruku svakome po dvije desetice. Mališani se kliktajući rasprše, stežući čvrsto šake. Stariji se s Bajzekom na čelu popnu bogzna po koji put na peti kat. Domaćin ih uvede u kuhinju, te onako s noge i u šali popiju svi po čašicu-dvije likera ili rakije, prema tome što je koji poželio. Jedini je Zvane odvalio po nekoliko čašica i jednog i drugog, hvaleći na sva usta kanfaransku komovicu.

Kad su se stanari razišli, obiđe Bajzek balkon i drvarnicu. Gledao je pomnjivo složena drva, mrštio lice, micao brčićima, pućio usne i rastvarao zjenice... Pozove i ženu, te zajedno pregledaju drva. Za svaku sigurnost u drvarnici se poslužio i upaljenom voštanicom.

— Jest, moja Klarice, — ispuše nekim neobičnim glasom Bajzek i uhvati se za kosu — nekako mi se čini, da se s našim drvima dogodilo, kao i s onim fratarskim sirom...

— Zar sumnjaš? — prekori ga supruga.

— Ovdje nema ni pola onih drva dopremljenih kamionom tačno pred kuću!

— Tebe vara tvoje oko...

— Ja sam naprotiv uvjeren, da su drva planula u lopovskim rukama!

— Tako divni ljudi...! Osvjedočio si se i sam... Vrijedni... radišni... složni...!

— Klarice, mi smo nasamareni!

— Nemoj bolan, griješiti dušu...

— Nisi čula lupanje vrata po svim katovima i stanovima, za ovo vrijeme, dok su se nosila drva?

— Nisam.

— Naš šjor Zvane je to ispričao velikim propuhom... Ja pak vjerujem, da je taj zlohudi propuh raznosio naša drva na sve četiri strane svijeta!

Preleti Bajzekovica svojim lijepim očima složena drva,
ali izraz lica ostao joj je nepromijenjen.

Kad su legli na počinak Bajzek nije nikako mogao zaspati.
Po tjemenu ga je nemilosrdno bockala prevelika uslužnost svih
domaćica i domaćina iz kuće, kao i onaj propuh, što je čitavo
popodne prkosno lupao brojnim vratima velike, nove pete-
rokatnice...

IMPROVIZACIJA

Jelena Glinska izišla je iz redateljve primáće sobe prilično zbunjeno. Nije se ni usudila osvrnuti, već je laganim korakom produžila hodnikom, dok su za njom bučno zalupala vrata. — S nekoliko preporuka bila je upućena na redatelja drame Maksima Žilinu, a on nije progovorio skoro jedne ohrabrujuće riječi; Jedva je dvaput pomaknuo malko lijevom obrvom. Ali iz toga nije mogla saznati upravo ništa.

Njišući se ošamućeno pločnikom nije zapažala ničega oko sebe. Slučajni prolaznici činili joj se kao drvene, klatereće lutke — određenih kretnji i grimasa. Zaokupljena je bila mišlju na ovu prvu posjetu redatelju Žilini. Da, vrlo su neobične i čudne bile one generalije, koje je morala dati — bolje, pokazati pred njim... Sve je bilo tako zagonetno: visina sa i bez cipela, debljina struka, pružanje ruku i prstiju, mali čučanj, ophodnja naokolo stola...! I na kraju svega toga, pala je ona njegova škrta opomena: »Gospodice Glinska, dodite sutra u ovo isto vrijeme! Prekosutra ili najdalje u četvrtak imat ćete audiciju pred komisijom...«

Mlada, diplomirana učenica Akademije za kazališnu umjetnost, Jelena Glinska, nije sklopila oka noću od ponedjeljka na utorak. Tek sa svitanjem uljuljala se u kratak, nemiran san.

U utorak, tačno u četiri sata popodne, pozvoni po drugi put na vratima redateljeva stana. — Žilina je dočeka nasmijan; uzme je nježno za ruku i uvede u sobu, te joj blagonaklono pruži meku fotelju, koju privuče k stolu, na kome je stajala mramorna vazica sa kiticom svježeg cvijeća. Sjedne i on do nje; izvuče iz ladice pozlaćenu kutiju s cigaretama i učtivo je ponudi.

— Hvala, ja ne pušim.

— Vremenom ćete se naučiti i navići na ovo nužno zlo. Teško je zamisliti nas kazališne ljude — bez obzira na spol — a da ne znamo za miris hercegovačkog duhana... Priroda našeg zvanja zahtijeva cigaretu na usnama i omamljujući dim pred nosom...

Nasmiješi se ponovo. Otpuhne mlaz dima i rasprši ga rukom. Djevojka se donekle ohrabri. — 'Pa nije tako strašan, kao što sam jučer stekla dojam' — pomisli.

— Znam, što mislite! — naglasi redatelj i diskretno namigne lijevim okom.

— Ne vjerujem...

— Upoređivali ste jučerašnjeg domaćina s današnjim?!

— Pogodili ste! — usklikne Glinska iznenađeno.

On se prigne, te je potapša po koljenu. Unese joj se u lice i naglasi samouvjerenost:

— Upamtite: mi smo redatelji odlični psiholozi...! Neobičnom lakoćom čitamo tuđe misli... Ronimo u dubine čovječje duše! Da, veliko je i uzvišeno naše zvanje... Tokom našeg života na daskama, uživljavamo se u bezbroj uloga, otvaramo srca, oplemenjujemo um... mijenjamo maske!

— Mnogo se veselim radu u nastupajućem životu!

— Ponavljam: naš je poziv uzvišen, ali i naporan.

Još su neko vrijeme razgovarali u vrlo srdačnom tonu, koji prekine redatelj:

— A sada, draga moja, isprobat ćemo vaše sposobnosti i vrline, u koje nimalo ne sumnjam! Budite prirodni, neposredni... Nemojte se ništa ženirati. Nisam takvo strašilo, kakvim ste me u prvi mah zamislili! Mnoge sam već izveo na pravi put.

Nije jedan mojom zaslugom stekao karijeru... Koliki me se i danas sjećaju sa zahvalnošću... No, koje su vam uloge poznate?

Glinska ih nabroji nekoliko.

— Pokušajmo s Viviom iz »Gospode Warren«.

— Ispočetka?

— Nije potrebno. Uzmimo kraj četvrtog čina — dijalog između majke i kćerke... Evo, ja ću zamijeniti majku.

Redatelj je čitao flegmatično i neusiljeno. Jelena je govorila svoju ulogu uz najneophodnije kretnje i mimiku. Isprva ponešto nesigurno, a zatim sve produbljenije i intoniranije. mlada se glumica sve više snalazila u svojoj roli... Žilina bi je s vremena na vrijeme pogledao. Oko usana zaigrao mu odraz zadovoljstva. Kod nekih fraza klimao je glavom u znak odobravanja. Napose je bio oduševljen, kad je ona izgovorila: »Držim, da nemam više predrasuda, a nisam ništa tjesnogrudnija od tebe; čak manje. Svakako sam manje sentimentalna. Vrlo dobro znam, da je sav moderni društveni moral prosta obmana...«

Tu je redatelj prekine. Zaklopi knjigu. Prijeđu zatim na jedan prizor iz »Otella«, pa se dotaknu Krleže, Kosora i Pecije Petrovića. On odloži posljednju knjigu na stol.

— Želite li koju recitaciju?

— Zar se niste umorili? — upita je zadovoljno Žilina.

— Nisam.

— E, onda izvolite.

— Što želite čuti?

— Izaberite po volji...

— Možda: »Čovek peva posle rata« od Dušana Vasiljeva?

Ta mi se pjesma neobično sviđa...

— Molim. Samo započnite.

Jelena stane malko sa strane. Obje ruke ukrštenih prstiju položi na grudi. Oči širom otvori. U sobi odjekne njezin topao i zvonak glas:

Ja sam gazio u krvi do kolena

i nemam više snova.

Sestra mi se prodala

i majci su mi posekli sede kose.

I ja u ovom mutnom moru bluda i kala

ne tražim plena;

Oh, ja sam željan zraka! I mleka!
I bele jutarnje rose!

Kad ona završi, Žilina se podigne, pljesne dvaput dlano-
vima, priđe joj i prihvati njene male, njegovane ruke.

GLINSKA: Jeste li zadovoljni, družite redatelju?

ŽILINA: Nije loše, mala...! Nadam se, da ću iz vas iste-
sati vrsnu glumicu... Morate se polako oslobadati početničke
patetike i nepotrebne gestikulacije.

GLINSKA: Hvala vam, na svakom savjetu.

ŽILINA: Morate biti disciplinirani!

GLINSKA: Bit ću neskromna, ali to je moja prirodna
osobina.

ŽILINA: Paziti na svaki redateljev mig... Slušati svaku
njegovu riječ!

GLINSKA: Sasvim razumljivo.

ŽILINA (intimnije): A sada ćemo, lijepa djevojko, izvršiti
malu improvizaciju... Pazi dobro!

GLINSKA (prati pažljivo svaku njegovu kretnju).

ŽILINA (upre kažiprst desne ruke u čelo i zamisli se):
Na primjer: tvoja je mati ležala teško bolesna na jednoj od za-
grebačkih klinika punih osam mjeseci... Nad njom je izvršena
vrlo opasna operacija. I konačno, poslije toliko vremena, ot-
pušta se ona sa klinike... Šalje kući brzojav slijedeće sadr-
žine: Dolazim brzim vlakom u dva popodne. Neka me Jelena
čeka na stanici. — Jeste li me shvatili?

GLINSKA: Jesam.

ŽILINA: Vi je čekate na peronu... Usredotočite pažnju na
sve: riječi, kretnje... izraz lica. Momenat je vrlo ozbiljan i im-
presivan. Vraća se mati nakon dužeg rastanka i iza kritične
operacije...

GLINSKA: Razumijem. (Namješta se.)

ŽILINA: Evo, ja ću zamijeniti majku... (Stane do vrata.)
Došao je vlak. Stao. Putnici izlaze iz vagona... Silazim i ja;
očima tražim svoju ljubljenu kćerku... Ona me opazi... No!?

GLINSKA (nespretno požuri): Mama! (Raširi ruke.)

ŽILINA: Deder, dijete moje! Dolazi ono glavno...

GLINSKA: Obisnula bi joj ruke oko vrata... Poljubila...

ŽILINA (guta je usijanih očiju): Pa što čekaš?

GLINSKA: Ne mogu. Nema mame...

ŽILINA: Ne valja! Krasotice, ne valja... Izmijenimo ulo-
ge! Stani ti ovdje, a ja ću ti doći u susret.

Porumeni Glinska. Dobro odmjeri redatelja. Uzme svoju torbicu u lijevu ruku, te stane pored dovratka. — Žilina se nešto povuče. S nekoliko mucavih slogova požuri prema njoj; raskrili ruke i... Prije nego li ju je uspio zagrliti, osjeti njezin vrela dlan na svome obrazu. Uhvati se instinktivno za lice, zbuni za momenat, a zatim zaškripi zubima, te izusti nepriстойnu psovku...

Djevojka međuvremeno naglo otvori vrata. Ne osvrćući se požuri dugim hodnikom brzim, usitnjenim koracima.

LIJEVA ČIZMA

Obućar, majstor Joža Cindrić preturao je iz dana u dan ne baš najgore, zahvaljujući svojim vrijednim rukama, ali još više umnoj glavi svoje zakonite drugarice Štefe. Ta je žena bila uistinu promućurna. Svake je srijede ona digla na Sajmištu pozamašnu svoticu. — I to sve na jedan pristojan i legalan način. Kroz njene prste prolazilo je tog dana svakojake robe, a uveče prebrojila bi kod kuće za stolom plodove svog truda i muke. Do pola noći su tada marni supružnici stvarali planove, čime će sve ponoviti kuću.

Često je majstor Joža ponavljao onu staru, narodnu poslovicu: »U radiše mnogo biše, u štediše još i više.« — Punim je ustima hvalio svoje »zlatne ruke«; razumije se, nije pri tome nikada smio zaboraviti na suprugu Štefu, jer je onda bilo zlo i naopak za nekoliko dana. Kao i svi obućari i on je volio gutnuti čašicu-dvije rizlinga, ali to nije remetilo domaću ravnotežu.

Uoči jedne srijede, majstor iznese pred Štefu nekoliko pari polovnih cipela i divan par novih čizama. Materijal za te čiz-

me nije ga stajao ni prebijene pare: kožu i potplate dobio je na »zagonelan« način od nekog ekonomista...

— Evo, sutra ćeš prodati i ove čizme! Nove su i sjajne kao sunce... Gledaj, mogu poslužiti i mjesto ogledala! — protrlja Joža radosno dlanovima.

— Koliko ću tražiti?

— Ispod sedam »jurija« nikako... Može biti i koji dinarček više za...

— Za dva deci! — završi žena, ali se nimalo ne naljuti.

Izjutra je majstorica Stefa bila vrlo rano za svojim »štan-dom«. Poredala je cipele i neke druge »drangulije«, ali su čizme stršile između te robe, kao sunce između zemlje i mjeseca. Svakome prolazniku ili mušteriji zapelo je oko o te čizme. Kako se približavala zima, vrijednost je čizama bila svakako veća, jer je gotovo nemoguće zamisliti panonsko blato bez visoke, dobre obuće!

Do podne je sigurno pedeset ruku diglo te čizme sa svog mjesta.

— Majstorice, zar ni dinara manje? — pitali su mnogi.

— Ni dinara! Ovakve robe nema ni u Americi! — odgovarala je samouvjerenom Štefi.

Držala se određene cijene; računala je s tim, da će do noći lako nešto popustiti, bude li potrebno. A gdje li je još zalaz sunca?! Dobar pješak stigao bi do mraka i dalje od Marije Bistrice.

Prodala je tri para cipela i nešto drugog sitneža; međutim, s čizmama nije žurila. Bluza na grudima, već joj se prilično napela od naslaganih stotinjarki.

Oko trećeg sata popodne pojavi se pred Štefinim »štan-dom« vremešna žena, vrlo milog i nježnog izgleda, samo nešto podužeg, orlovskog nosa.

— Koliko tražite za te čizme?

— Sedam tisuća i pet stotina...

Žena uzme u ruku najprije čizmu za desnu nogu, te je »znalački« izvrne sa svih strana. Gurne zatim svoj markantan nos unutra, kao da njuši... Tu istu operaciju ponovi i s drugom čizmom, koju zadrži u ruci.

— Malo ćeš popustiti, majstorice?

— Ni slova!

Zagleda se žena u čizmu. Naškubi usne, pa nakon minutu šutnje obrati se Štefi:

— Neka bude! Uzet ću ih... Vrlo sam zadovoljna; vidi se dobra roba, a još bolji rad... Ovo je prošlo pravom majstoru kroz prste! Nego... skočila bih do muža, da i on pogleda. Ne bih željela uzeti bez njega... On je tu u blizini; prodaje »sifone«. Morao bi probati, premda vjerujem da će mu biti taman u dlaku. Mogu li mu pokazati? Evo me za pet minuta s novcem...

Majstorica Štefa klimajući glavom odobri. S čizmom u ruci žena se udalji i namah izgubi među svjetinom.

Odmicalo je vrijeme. Pred njenim se »štandom« ljudi i dalje zaustavljali. Mnogi su pregledavali onu preostalu čizmu. Dva ili tri ozbiljna kupca čekala su strpljivo na lijevu čizmu. Jedan je čak i povicio cijenu; toliko mu se dopao rad majstora Jože. Obećao je povrh svega još litru rizlinga za »zlatne ruke« majstoričina muža.

Prošao je čitav sat. Štefa je bivala sve nervoznija. To svoje raspoloženje prenašala je i na druge oko sebe.

— Strpimo se! — tješila je sebe i druge. Sad će doći... Tu je negdje blizu.

Odmaklo je u nepovrat novih petnaest minuta; ženi ni čizmi traga ni glasa.

— O, vražja baba! Kud li se djela!? — ljuti se jedan od kupaca.

Sunce se sve više naginjalo horizontu. Još pola, najviše sat, pa će potonuti negdje iza one beskrajne ravnice.

Stala je psovati i majstorica Štefa, iako to nije bio njen običaj. Srce joj je lupalo sve živilje...

— Ovo je već pomalo sumnjivo! — oglasi se netko.

— Ne vjerujem. — doda drugi.

— Tako je! Kog bi joj vraga poslužila samo lijeva čizma.

— Da je neka krađa ili podvala uzela bi bila i onu drugu!

— Živa istina! — tješe se svi oko »štanda«.

Najednom se umiješa neki građanin pristojna izgleda:

— Majstorice, kako izgleda ta žena, koja je uzela čizmu?

Navikla na posmatranje ljudi i stvari, majstorica Štefa opiše vrlo slikovito dotičnu ženu.

— Ima li dugi, orlovski nos?

— Da.

— Ne čekajte više ni čizmu ni ženu! — pljesne čovjek dlanovima.

— Kako?! Zašto!?

— Ima već čitava dva sata kako sam vidio tu ženu. Žurila je u grad sa čovjekom bez desne noge.

— Možda to nema nikakve veze?! — jezikom zaplete uzbuđeno sirota majstorica.

— Na lijevoj nozi ima taj nevoljnik novu čizmu, upravo ovakvu: crnu, slične veličine... u vlas jednaku...

Situacija postane svima jasna. Štefa najprije problijedi, zatim se uhvati za kosu. Dah joj zastane u grlu. Prisutni — jedni prasnu u smijeh, a drugi se udalje, vrteći sažaljivo glavom. Netko opsuje Lucifera i njegovu majku, te se i on žurno izgubi.

Milicioner je prekasno (ne svojom krivicom!) došao na lice mjesta.

Prvi put u životu bila je majstorica Štefica Cindrić ovako grđno prevarena.

Uveče ispriča sve svome Joži. On joj dosta oštro natakne pod nos njenu nesmotrenost i glupost. A ona, da bi nekako sebe opravdala usklikne:

— Kako došlo, tako prošlo!

Još je upotrebila u svoju obranu nekoliko mudrih izreka iz knjiga starozavjetnih, kojima je gadala svoga bračnog druga pravo u srce.

Osjetio se Joža pogođen... Prekipi mu pod prsima, te jarosno vikne:

— Kuš, prokleta babo!

Otada majstor Joža nije više onako visoko cijenio pamet svoje Štefe. A da bi nekako zaboravio tu »katastrofu« (tako je on krstio slučaj s lijevom čizmom) skoro čitava tri mjeseca navraćao je preko reda »K veselom Zagorc« na litru neuzavrelog, slatkastog rizlinga...

ČETRDESETOSMA

Nikada nije profesor Petar Jurišić izašao sretniji iz razreda i školske zgrade nego tog jesenskog dana. Priznat mu je konačno njegov tridesetgodišnji trud i rad u školi. Nisu ga, znači, njegovi đaci tek onako prozvali »Herodotom«. — Nije vala ni šala uhvatiti se ukoštac sa Četrdesetosmom! Tvrd je to orah; najteža, najkompliciranija metoda jedinica čitavog devetnaestog stoljeća . . . Sve još nekako ide: ilirski pokret, Bachov apsolutizam, Starčević . . . Eh, ali bratac moj, kod Četrdesetosme staneš, zapneš i ne znaš gdje ćeš zaoniti, a gdje li isplivati. O toj nesretnoj godini mnogo se piše, mnoga se koplja polome, ali rijetko se nađu dva podudarna mišljenja.

Da, nikada nije Jurišić žurio zadovoljniji svojoj kući. Oči, usne, obrazi — sve se na njemu smijalo, sve je na njemu pjevalo. Čitavim putem do kuće, lebdio je pred njim ozareni in-
struktoričin lik. Stopt mu je ona stegla ruku i čestitala pred sveukupnim zborom. Jasno je i glasno priznala: ovakvog predavanja iz povijesne nastave još nije imala sreće čuti . . . ! Nije izostao nijedan pedagoški princip. Sve je bilo na svome mjestu: metodski postupak, naučno izlaganje grade i naposljet-

ku... Ali čemu duljiti? — Velim, nije to bio običan školski sat, već prema riječima same instruktore — pjesma nad pjesmama!

Svoje je ushićenje instruktore očitovala gdje je god stigla. Tri se dana u gradu pričalo jedino o tome. Prosvjetni radnici iz ostalih škola prilazili su svome kolegi Jurišiću, stezali mu desnicu, molili ga za objašnjenje: na koji se način on snašao u tom labirintu prošlog stoljeća? — »Obratite se, drugovi i drugarice historičari, kolegi Jurišiću!« — govorila je instruktore svakome, koji je od nje tražio razjašnjenje nekog zamršnijeg historijskog problema.

Uistinu, Jurišić je viraški udario po Jelačiću! Još je manje štedio »gosudarja« sviju Rusa, koji je uputio preko Karpata sto tisuća vojnika pod generalom Paskijevićem. Smrvio je u pepeo i prah bečki dvor i svu onu reakciju, koja je u krvi ugušila mađarsku revoluciju... Nije zaboravio naglasiti značaj četrdesetosmaške ljevice na čelu sa Kušlanom!

U vezi tog predavanja njegovo se ime pročulo na daleko i široko. Sznaju za njega i u Oblasti.

Odmah početkom januara osvane jednog jutra pred VIIIa razredom oblasni školski inspektor. Prišao je Jurišiću i pružio mu ruku.

— Želio bih čuti vaše izlaganje o Četrdesetosmoj... Mnogo se priča... Oprostite, vjerujem nije danas u planu, ali...

— Izvolite u razred, družite inspektore! Vrlo mi je milo! — protrlja Jurišić zadovoljno dlanovima, i u momentu stvori u svijesti sliku čitavog postupka oko ponavljanja te prilično škakljive metodske jedinice.

Započeo je sat. Đaci, mladići i djevojke, odgovaraju na postavljena pitanja smjelo i odrešito. Profesor Jurišić obilazi pored klupa, klima glavom i katkad krišom pogleda u inspektora, koji se naslonio na podvoj srednjeg prozora. Ukoliko je vrijeme odmicalo, utoliko se inspektorovo lice sve više mrštilo. Ni profesor ni njegovi đaci nisu dočekali osmijeha, koga su očekivali. Kad se inspektor zagledao kroz prozor, Jurišić izgubi hrabrost i prisutnost duha.

Inspektor se povuče iz razreda ne sačekavši svršetak sata. Zanimaji čitavi razred, zanimaji i njihov omiljeli profesor.

Za vrijeme velikog odmora direktor pozove Jurišića u svoju kancelariju. Tamo zateče natuštenog inspektora.

— Kontrolirate li vi nastavu iz povijesti? — obrati se inspektor direktoru.

— U ovoj školskoj godini triput sam već posjetio druga Jurišića.

— Pa?

— Ja sam zadovoljan...

Inspektor se ironično nasmiješi.

— Drug Jurišić je odličan nastavnik, odličan pedagog! — nastavi pomalo uvrijeđeno direktor. — On je stari marksist... Prati naprednu literaturu... Važi u prosvjetnim krugovima za najboljeg između najboljih! Instruktorica je oduševljena njegovim radom.

Jurišić najprije probljedi, a zatim ga oblije znoj po licu i oko vrata; koljena mu zaklecaju, i neka mu se omaglica zavrti pred očima.

— Ja naprotiv ne dijelim vaše mišljenje! — odsiječe inspektor.

Zapanji se direktor, a Jurišić umalo što se ne sruši.

— Sve je to proizvoljno i neodgovorno objašnjavanje.

— Moj putokaz u povijesti je Marx... Njemu ne može, mislim, nitko osporiti autoritet — usudi se izustiti Jurišić.

— Čovjek ne smije biti dogmatičar! Čast Marxu, ali nije ni on bio bog. On je posmatrao Četrdesetosmu sa zapadnoevropske perspektive... Dozvolit ćete, da on nije u dovoljnoj mjeri poznavao specifičnosti habzburških zemalja, a najmanje naš slavenski jug...

— Prema tome Kossuth nije bio u pravu?

— Je, ali samo s mađarskog nacionalnog gledišta! Tražio je slobodu za Mađare, dok je Hrvate i Hrvatsku želio zadržati pod svojim jarmom... Njegova je parola bila: »Tengerre magyar!« (»Na more, Mađaru!«) Kao što vidite mađarski revolucionari tražili su sve zemlje od Karpata do Jadranskog mora...! Gospodine moj, da nije bilo Jelačića, tko zna što bi danas bilo s nama...

— A apsolutizam?!

— Ne zaboravite iza toga na Nagodbu! Hrvati su bili jedini narod u Monarhiji, koji je izvojevao Nagodbu...! Da, družo Jurišiću, mi smo se pored Mađara nalazili u najpovoljnijaj situaciji od svih naroda Austro-Ugarske... Što su imali

Slovinci? Česi? Poljaci i Rumunji...? Odgovorite mi! A mi smo imali čak i komandu na narodnom jeziku u domobranskim regimentama...

Iza ove inspekcije potamni Jurišićeva zvijezda. On dobije pravi živčani slom; tri je mjeseca morao odležati u bolnici...

Kad se vratio na dužnost, već su aleje po nekim ulicama u gradu bile zelene i u cvatu. Vrapci su u horu dživdžikali pod raskošnom krošnjom akacija i kestenova. Ujutru i u predvečerje javljao se svojom pjesmom žutokljuni kos s nekog usamljenog bora ili čempresa.

Upravo u to vrijeme zareda priča među prosvjetnim radnicima o nekakvoj inspekcionalnoj ekipi, koja će kroz koji dan osvanuti u gradu. Ta najavljena republička ekipa poremeti normalan tok života po školama i domovima. Nasta najprije nervoza, a zatim panika. Stegne se svačije srce, naročito kad se čulo, kako su prošli njihovi drugovi i drugarice u Karlovcu, Splitu i nekim drugim gradovima. — Prosvjetne vlasti u gradu dobiju desetak molbi za bolovanje — razumije se, uz priložena liječnička uvjerenja... Po zbornicama i na ulici nije se ništa drugo čulo osim: kad će stići? koliko ih dolazi? i koji su ti glavosječe? — Školska omladina je naprosto likovala. — »Ima netko, koji će i našim profesorima isprašiti tur! Sad će i oni shvatiti, te razumijeti našu tremu prilikom ispitivanja...! Ode srce u pete! I nad papom ima papa...!« — deklamiralo se bučno po razredima.

Sve u svemu: prava pravcata prosvjetna idila!

I jedne večeri prispije brzim vlakom iz Zagreba ekipa od nekih tridesetak inspektora. To je bio događaj svoje vrste. Mnoga su srca trostruko brže zakucala; mnoga su lica izgubila svaki sjaj i vedrinu! — Perofesora Jurišića ošamutila je ova vijest tek slijedećeg dana u zbornici.

Dođe dan inspekcije na njegovoj školi. Pored inspektora za historiju, došli su još matematičar i biolog.

Jurišić je imao sat »ispitivanja i ponavljanja« — bez detaljnije oznake. Za novu metodsku jedinicu nit je imao snage, a niti sposobnosti!

Visoki, prosijedi inspektor, markantnog orlovskog nosa — prije nego li je sjeo prelista za katedrom Dnevnik.

— Imate sat ponavljanja? — upita Jurišića.

— Ovaj protrne i tiho promuća potvrdno.

— Koje ćete gradivo ponavljati?

— Vama na volju...

— Dobro. Obuhvatite Četrdesetosmu u Evropi i habzburškim zemljama.

Nasta časak tajac. I đaci i profesor blenuli su u inspektora, koji se ležerno uputi prema zadnjoj klupi do peći. Izvuče iz džepa notes...

Kako je protekao sat, toga Jurišić nije bio svijestan. I pitanja njegova i đачki odgovori bili su kao neki prizvuk, nečega mutnog i nejasnog. Nekoliko je puta tražio pogledom inspektora u zadnjoj klupi, ali nije mogao ničega zapaziti. U jednom trenutku učini mu se inspektor ogromna sjena, koja se lomila preko svih klupa — sve do katedre. — Tu mučnu situaciju spasi zvono. Ali dugo, predugo čekalo se na njega.

Inspektor se podigne. Spremi notes u džep i laganim korakom pođe prema prvim klupama; pride Jurišiću, koji je upravo uzimao Dnevnik sa stola. Srdačno mu pruži ruku i čestita na uspjelom i do maksimuma iskorištenom satu ponavljanja. S nekoliko se toplih riječi obrati učenicima. Uхвати Jurišića pod ruku i zajedno izidu na hodnik.

Učine nekoliko koraka. Inspektor se zaustavi i zagleda u Jurišića.

— Zar me ne poznaješ? — reče, a oko usana zaigra mu zagonetan osmijeh.

Jurišić se trgne. Upre oči u inspektora, pa u veliku sliku na zidu, te se momenat jedan zamisli.

— Čini mi se...

— Sjećaš li se Carevića, kolege s univerze?

— Da, Rudolf Carević! Sjećam se... Oprosti, nije ni čudo. Trideset se punih godina nismo vidjeli...! Toliko se toga preturilo preko glave...

— Interesirao sam se za tebe. Pričali su mi neki naši zajednički znanci, da si se napatio po zatvorima za vrijeme okupacije.

Jurišić mahne rukom i nekako kašljucajući izgovori:

— Nije mi jasno... Oprosti!

— Moj današnji položaj?

— Ne zamjeri, ali ja te se sjećam kao orjunaša... Pred rat mi je netko od kolega pričao, da si pripadao Ljotićevom zboru...

— Nije bilo baš sve onako kako su ti pričali...! Uostalom, zar bi to bio smrtni grijeh?!

— Ne velim ništa...

— Zar ja nemam prava na evoluiranje? — Za vrijeme okupacije vršio sam svoju dužnost, kao i toliki drugi... Lojalan sam građanin bio poput stotine naših drugova... Ničim se nisam ogriješio o narod.

Proguta Jurišić slinu i ne odgovori ništa.

— Upamti onu latinsku: »Tempora mutantur, et nos mutantur in illis!«* — nastavi inspektor Carević. — Nisu svi ljudi kadri podnositi žrtve, dragi kolega Jurišiću, niti se svatko rodio junakom.

— Imaš pravo — lane Jurišić i produži prema zbornici.

Uhvati ga Carević ponovo pod ruku, te ukorak krenu naprijed. Pred vratima zbornice šapne Jurišiću u uho:

— Nije važno, dragi moj, kakva je bila Četrdesetosma prošlog stoljeća, već...

— Već?

— Kakva će biti svaka pojedina godina, koja stoji pred nama!

Jurišić otvori vrata i propusti inspektora ispred sebe. — Grupa učenika i učenica pratila je vedrih očiju svoga »Herodota«, koji je pognute glave ušao u zbornicu iza inspektora Carevića.

---

* »Vremena se mijenjaju i mi se mijenjamo u njima.«

PORT ARTHUR JE PAO

U uredu je toga jutra vladala prilična nervoza. Samo od prvog januara šesta je već to bila tužba adresirana na Povjereništvo protiv učitelja Mauricija Kralja; sve zbog njegovih ljubavnih avantura. Šest, u nepunih četrdeset dana! Od svih tih tužbi jedna jedina bila je anonimna.

— Drugovi i drugarice, — povišenim je tonom progovorio povjerenik, inače staložen i simpatičan čovjek — ovome se mora stati na kraj! To je sramota za čitav naš stalež... Ili ga maknimo iz B... ili...

— Ne razumijem psihologiju tih lakoumnih Evinih kćeri! — upala je u riječ mala, obla instruktorka zagasite puti i gus-te tršave kose. — Što nalaze na njemu? Zbog koga čupaju jedna drugoj kosu!? Da je bar neka ljepota, pamet, karakter... Ali od svega toga ni mrve! Jedan najobičniji žuti Kinez s od-vratnim prćastim nosom...! Žene su zaista nekada lude!

— Bili ti htjela u B...? Stvar treba provjeriti, pa ćemo donijeti konačnu odluku.

— Druže povjereniče, nije tu potrebno nikakvo provjeravanje. Sve je gola istina! Još prije rata imao je nekoliko afera.

A s nekom Mađaricom bio se toliko smotao i spleo, da su i sudovi imali posla . . . Slučaj s Magdalenićevom nije mu ni prvi ni posljednji! Zamislite ironiju! Ta gospođica nedostojna pogleda Kraljeve žene, toliko je drska, da je ovu napala na promenadi, bez ikakva razloga.

— Svima njima, tamo u B . . . ne bi bilo na odmet da osjete »slast« onog poznatog paragrafa iz knez-Miloševog zakonika! — javio se stari službenik Sirotić. — Kriv je donekle i upravitelj! Predobar je on . . . preblag!

— Što može upravitelj!? — skoči instruktora. — Kralja treba najuriti u Krmpote, Klobučarku na Cres, a Magdaleniću nekamo, gdje su i vrag i bog rekli: laku noć!

Slučaj učitelja Kralja komentirao se dugo na sve moguće načine. Svatko je iznosio svoje mišljenje. Instruktora je ispričala neke vrlo interesantne pojedinosti, za koje je tvrdila da su autentične. — Povjerenik je palio već dvanaestu cigaretu; to je bio znak, da nije baš najboljeg raspoloženja.

Upravo u najživljem vrtlogu riječi o Kraljevim ljubavnicama, uđe u kancelariju Vanda Kalamberica, koja se prije dva sata vratila sa terena.

— Evo je! — usklikne radosno instruktora.

— Što vas je napalo, braćo moja?! — izusti Kalamberica otegnuto. — Sa prizemlja sam vas čula . . .

Instruktora joj temperamentno sve ispriča.

Stasita i prsata Kalamberica uzme poznatu svoju dostojanstvenu pozu i reče odriješito:

— Pošaljite mene tamo u onu kloaku; ja ću je brzo raskušiti! A onaj neugasivi ljubavnik, neće se više tako lako sjetiti tuđih žena ili djevojaka . . . Ukrotit ću ga, da će biti manji od makova zrna! Smatram, da bismo njegovim premještajem rasturili jedan brak, ugasili jedno ognjište i upropastili onu jadnu ženu s djecom . . . Kralja treba zauzdati!

— Najpametnije će biti, da preuzmeš ti upravu škole i zavedeš red! — naglasi povjerenik i otpuhne dim pred nosom.

— Vrlo rado.

— Odlično rješenje! — saglasi se i mala instruktora.

— Ali pazi, da se i ti ne zaljubiš u njega! — nasmije se starina Sirotić. — Nešto se žene previše otimlju za njim . . . To je neki svojevrsni specifikum!

— Ovo je neosvojiva tvrđava! — isprsi se lijepa Kalamberica i dlanom tresne po nabijenim grudima. — Trideset mi je godina, ali još se nije našao onaj pred kim bih zadrhtala ili niknula pogledom... Teško se može naći muškarac, koji bi mene osvojio! Previše ja tražim od tog junačkog soja...! Kralja lično ne bih uzela ni za svog lakaja... Toliko mi je antipatičan. Ne zaboravite, drugovi, ja sam nepristupačnija i otpornija od Verduna i Port Arthura!

Deset dana nakon toga, Kalamberica Vanda, već je upravljala osmogodišnjom školom u B... — Zauzela je prema svima drugarski, ali energičan stav. Priznati se mora: čitav je nastavnički zbor imao prema njoj stanoviti respekt, to više, što su je mnogi od prije poznavali kao vrlo strogu, ali i pravednu.

Na svima u zboru opažala se promjena, osim na učitelju Kralju. Male njegove žmirkave oči, prčasti nos i debele usne nisu se ni za jedan drhtaj izmijenili. On je i dalje po hodnicima očijukao s Magdalenićevom, iako je ova vješto prikrivala svoje držanje iz straha pred upraviteljicom.

Da bi Kalamberica što bolje privezala učitelja Kralja uz rad, kao i da mu dokaže, kako je sav u njenoj vlasti, reče mu jednog dana za vrijeme velikog odmora:

— Druže Kralju, vi ćete biti pomoćnik tajnika škole. Porred toga zadržat ćete svoj treći razred, a i zbornu pjevanje, koje ćemo vam honorirati...

— Molim lijepo, drugarice direktor! — odgovorio je sa svim indiferentno. — Mogao bih preuzeti i tjelesni odgoj u višim razredima? — žmirne nekako čudno samo desnim okom.

— Ne! Bili biste preopterećeni. Meni je poznata pedagogija! Znam, koliko može čovjek ponijeti na svojim plećima, a da bi se prestao baviti kojekakvim ludorijama — napose jedan četrdesetgodišnjak, otac troje djece i muž hvalevrijedne učiteljice, žene i majke.

Napravio se Kralj, kao da nije ni čuo spočitavanja svoga pretpostavljenog starješine...

Prolazili su dani. Na osmogodišnjoj školi u B... zavladao je red i mir. Naročito su bili roditelji i mještani zadovoljni s novom upraviteljicom. Još je veće zadovoljstvo vladalo u Povjereništvu, kad su počele stizati prve povoljne vijesti o promjeni na ozloglašenoj školi u B... Napokon je jedan teški i neprijatan problem skinut s dnevnog reda!

Učitelj Kralj je neke kancelarijske poslove obavljao uglavnom popodne; jedino je hitnije stvari pomagao tajniku za vrijeme velikog odmora ili poslije svoje redovite nastave pa do ručka.

Nitko nije bio više zahvalan novoj upraviteljici od Kraljeve supruge. Ona se jadrnica smirila; ljubomora je više nije izjedala. Kalamberica je povratila Kraljevima kućni mir i spokojstvo.

Upraviteljica je isprva rjeđe navraćala popodne u školu, ali s vremenom je skoro svakog dana skočila do kancelarije, da vidi kako i što radi »zaulareni« učitelj. Ponekad ga je znala i pecnuti; ponekad je pala i po koja šala s njene strane — razumije se, na njegov račun. A on je hladnokrvno primao sve . . .

Učitelj Mauricije Kralj bio je za upraviteljicu zagonetka, koju je nastojala pošto-poto odgonetnuti. Nju je koprkalo jedno: što u sebi nosi i krije taj čovjek? (za njene pojmove vrlo negledan!) da se žene naprosto »lijepe« uz njega?

Jednog dana postavi mu bez okolišanja ovakvo pitanje:

— Recite mi, družo Kralju, što žene nalaze na vama?

— To njih pitajte.

— Pa vi ste ružni, da ne upotrebim još drastičniji izraz!

— Muškarac ne mora biti ljepotan . . . Žene vole mužjaka, pa bio još ružniji — odbrusi Kralj suho i spusti pero na tabelu, koju je pedantno popunjavao.

— Govorite li to iz iskustva? — upita ironično Kalamberica; podigne se i pođe do prozora, te se nasloni, okrenuvši leđa suncu, čija je jarka svjetlost padala skoro do polovine sobe.

— Svakako! — odgovori Kralj iza kraće pauze, pa uspravi glavu.

Svojim prodornim zjenicama spuzne s njenog markantnog lica na bujne grudi, te niz izraziti struk i razvijene bokove dode do jakih obliha listova; tu za jedan trenutak zadrži svoj pogled. — Ona osjeti taj pomalo neobičan pogled na sebi. Priljubi glavu. Zapuhne je neka vreliina po čitavu tijelu, a obraze joj prelije rumen. Zatrese glavom i naškubi usne, da ponovo zagospodari sama sobom, a i onim muškarcem, što je sjedio za stolom.

Kralju to nije izmaklo iz vida.

— Prije bih se ubila, nego li dozvolila, da me vi poljubite — reče oporo; njezin je glas bio za jednu jedva primjetnu nijansu niži od onog prije jedne minute.

— Ja pak, vjerujte mi, nisam ni željan vašeg poljupca! — odvrati joj neljubazno. — Meni se vi uopće ne dopadate.

— Zbog čega?

— Ne volim frigidne žene, a vi ste njegov tipičan egzemplar! Frigidnost je fiziološka anomalija... Ruku na srce, vi niste potpuna žena, bolje ženka, iako ste prijatne vanjšline... Stas vam je besprijekoran...

'Klipan jedan' — pomisli uvrijedeno — 'on me ne smatra normalnom ženom.'

— Prava ženka traži mužjaka... — nastavi ravnodušno Kralj.

— Da, ali ne svakoga!

— S time se potpuno slažem. Ali, ako se do svoje tridesete godine niste nikada zaljubili, niste nikoga izabrali, onda vas ja od srca žalim. Vi niste žena, već neki monstrum! — naglasi pakosno Kralj. — Jeste li čitali Pitigrillija?

— Što vam pada na pamet Pitigrilli?

— Najozbiljnije vas pitam...

Isprsi se Kalamberica. Učini dva-tri koraka prema stolu. Sunčev sjaj zaigra joj po skladnim ramenima. Odmjeri oštro Kralja i reče:

— Pročitala sam negdje, da je za vrijeme rata bio najprije fašistički, a po kapitulaciji Italije njemački špijun.

— To me se savršeno ništa ne tiče. Za Mauricija Kralja je politika deveta rupa na svirali! Mene interesira njegovo péro, romanski njegov duh... Neki nazivlju njegovo književno djelo pornografijom. Ja tvrdim, da su to puke nezalice! Svaka je njegova misao jedna bodljikava istina...! — Šteta, što niste čitali »Kokainu«, »Povredu stida« i ostale njegove romane i novele, samo razumije se, u originalu... Nema duhovitijeg pisca na čitavoj zemaljskoj kugli! Budite uvjereni... ne pretjerujem... Na jednom mjestu veli (doslovce ne mogu citirati) otprilike ovo: svaka je žena naklonjena prostituciji; jedna pada pri prvom susretu, druga pri desetom, a za neke može proći i čitava godina dana, dok nam se prostru po dušeku... Njegova misao. Ja dodajem slijedeće: one, na kojé se nasrće i na-

pada čitavu godinu nisu sasvim normalne . . . nemaju ni trunku seksepila. Takve padaju iz znatiželje, a nikako radi smirenja svoje krvi!

— Vidi se, da niste uzalud čitali tog vašeg Pitigrillija!

— Ne žalim na utrošeno vrijeme. — A Mario Mariani napisao je jednu novelu, u kojoj . . .

— Prestanite, molim vas, s tim glupostima! — odsiječe Kalamberica i zagleda se u njegove pohotne usne.

Te je večeri učitelj Kralj došao kući pola sata kasnije od prijašnjih dana. Slijedećeg dana imao je još pola sata zakašnjenja više . . . I tako redom, dok nije, konačno, nakon desetak dana došla i ponoć, kad se ušuljao u stan, tiho i oprezno, da ne probudi ženu . . .

Kad je stigla u Povjereništvo prva vijest (ali s povjerljive strane) o novoj ljubavi učitelja Kralja, povjerenik se očajnički uhvati za glavu i usklikne nekim tuđim, nepoznatim glasom:

— Ovo je Sodoma i Gomora! Kad je Kalamberica pala, onda nema na svijetu tvrdave, koju ne bi on nakon trećeg juriša osvojio . . . Fenomenalni ljubavnik! Veći je od Don Juana . . . grofa Capodistrie i . . . i . . .

— Nadvojvode Rudolfa! — ubrza stari Sirotić.

— Port Arthur je pao! — zarida i mala instruktorica kršeći rukama, a lice iskrivi u tragikomičnu grimasu.

INSTRUKCIJE IZ MATEMATIKE

Gospa Pepica Rumbac bila je neobično ponosna na svoju jedinicu Vivianu. Sirota, samohrana udovica mogla je iz više razloga pravdati taj svoj roditeljski ponos. Ukratko: Viviana je bila vrlo simpatična, lijepa, dobra i pametna petnaestgodišnja djevojčica. — Iako mlada, znala je ona ne samo po čuvenju za Jesenjina, Šolohova, Moraviu i kojeg sve ne stranog pisca, da se o domaćima i ne govori. Imala je ugodan alt (zbog mladosti još ne sasvim formirani!), a neke melodije mogla je odsvirati i na klaviru. Što se pak tiče okretnih igara, tu je bila prava umjetnica; plesala je s takvom vještinom i gracioznošću, da su o tome pričali ne samo gimnazijalci, već i budući kaptani duge plovidbe.

Nije bila ni najgora učenica ta gospa-Pepičina mezimica. Doduše, u matematici je uvijek nekako »šepala«; svake je godine imala popravak iz tog predmeta, ali bi se krajem kolovoza na popravnom ispitu izvukla i prešla u slijedeći viši razred. Inače, ostali predmeti: povijest, zemljopis, biologija i drugi, po riječima sretne mamice »tekli« su joj poput vode. Profesor povijesti nekoliko ju je puta javno pohvalio pred čitavim razredom.

Eh, kad bi samo nestalo te nesretne matematike!

— Moja mala ima za sve smisla osim matematike — govorila je gospa Pepica svojim susjedama. — Taj predmet ne ide joj nikako od ruke! Uči, razbija glavu... ne spava...

— Od pamtivijeka je matematika bila rak-rana, strah i trepet jadnih đaka — odgovarale su joj susjede. — Nemojte se vi zato sekirati, draga gospa Rumbac! Kćerka vam je lijepa i mila... Kroz koju godinu naći će svoju sreću i nikakva joj matematika neće trebati u braku.

Nekoliko dana prije prvog polugodišta Viviana dođe kući zabrinuta i utučena. Mati je to odmah opazila.

— Što ti je, Vivi moja?

Spusti djevojčica snuždeno glavu.

— Reci materi, što ti je!? Možda te netko uvrijedio?

— Nije, mama, — odgovori jecajući Viviana i pogleda majku zasuzenim očima — nego mi je danas profesor matematike zaprijetio: »Rumbac, ne budeš li se popravila, neću te propustiti u šesti razred...«

— Ne boj se, neće. Profesori uvijek plaše... Oni moraju tako; to im je dužnost! Inače, ne bi nitko učio. Ali na kraju se ipak smiluju, jer i oni imaju srce... Mnogi od njih i sami muču muče sa svojom djecom...

— Upozorio me najozbiljnije...

— Dobro, što nam je učiniti?

— Profesor mi je preporučio instruktora.

— Bi li on htio?

— Otkud ti to pada na pamet! On je moj profesor i ne smije...

Iza dužeg savjetovanja, dogovore se, da će pronaći instruktora. Viviana naglasi majci, neka tu stvar prepusti njoj. Ona će se pobrinuti da pronađe neku višeškolku ili nekog maturinganta, koji se neće odviše obazirati na honorar, niti će paziti na svaku minutu.

Promućurno djevojče! Sama će ona probijati put kroz život!

Nastupili su krasni ožujski dani. Bura je vrlo rijetko zavijala niz kosine okolnih brda. — Viviana je svako poslije podne oko šest sati odlazila na sat iz matematike. Vraćala se kući tačno u sedam i pò, a ponekad u osam. Lice je njeno sjalo bla-gošću i srećom...

— Kako matematika, srce moje? — pitala je često mati.

— Vrlo dobro, mama! Moj instruktor tumači odlično.

— Hoćeš li savladati gradivo?

— Ne brini, mamice.

Brižna mati zanosila se velikim snovima. Već je sada razmišljala o muzičkoj akademiji, medicinskom ili filozofskom fakultetu. Oči njezine lutale su za dalekom, svijetlom tačkom u presretnoj budućnosti.

'Kad nisu moji imali razumijevanja' — govorila je često sama sobom — 'neka bar ona osjeti blagodati roditeljske ljubavi. A kako sam joj ja i otac i mati, ne želim da me kune jednog dana...'

Prošao je ožujak i travanj. Došli su i prvi dani mjeseca svibnja. Viviana je svakog dana marljivo posjećivala svog instruktora. — Kroz to vrijeme gospa Pepica bila je jedanput pozvana u školu. Nemalo se iznenadila, kad joj je razrednik saopćio, da Viviana nije ispravila jedinicu iz matematike, već je, naprotiv, i u nekim drugim predmetima popustila.

— Kako?! Ne razumijem... Uzela sam joj instruktora — mucala je gospa Pepica uzbuđeno.

Profesor se ražali gledajući ošamućenu ženu, pa i on zamuca kratko:

— Neka i dalje marljivo uči.

Krajem svibnja počela se Viviana žaliti na glavobolju.

— Izdrži još malo. Glavno je, da završiš razred, pa makar i sa dvojkama... Pomuči se, srce materino!

Djevojčica je nastavila učenjem. Do podne je posjećivala obuku u školi, a popodne svog instruktora. Ali jednog dana izbljuje na majčine oči sav ručak. Povraćala je dugo i teško, a niz lice joj kapahu krupne suze. Gospa Pepica se ozbiljno zabrine. Upravo, tog istog dana izjutra, susjeda Štefanička zastavila je gospa Pepicu pred vratima s ovim riječima:

— Što je maloj Viviani? Nešto mi izgleda blijeda, slaba... Oči joj nekako mutne...

— Ubi se učeći.

— Neka idu do vraga te škole! Zdravlje prije svega, gospodo Rumbac.

— Još malo. Naskoro će ferije, pa će se odmoriti. Poslat ću je k sestri u Mrkopalj...

— Ah, ta nesretna matematika! — uzdahne Štefanička ulazeći u kuću. — Koliko ona krvi popije jednoj djeci!

Tužila se sve više Viviana na glavobolju; povraćala je sve češće, i počela izostajati iz škole i sa popodnevnih satova. Uplaši se gospa Pepica za zdravlje svoje jedinice, te se jedne subote uputi sa kćerkom k liječniku.

Na sreću bile su primljene odmah u ordinaciju, jer nije pred njima bilo nijednog pacijenta.

Nataknje liječnik na nos naočale, odmjeri Vivianu značajno od glave do pete.

— Što te boli? — obrati se djevojčici.

— Glava. Često me muči vrtoglavica...

— Još?

— Ne mogu jesti... Povraćam.

— Hm... da...

— Znaite, gospodine doktore, — umiješa se gospa Pepica — mnogo je učila ova dva-tri mjeseca. Matematika joj ne ide baš od ruke... Inače, dijete je bistro, mudro...

Liječnik priđe bliže k Viviani. Pogleda je pravo u oči. a ona spusti glavu i zažmuri.

— Malo je bolje pogledajte! — zamoli zabrinuta žena.

— Izadite vi, gospođo, u čekaonicu dok vas ne pozovem.

Gospa Pepica se uputi pokorno prema izlazu. Čim je povukla za sobom vrata, liječnik položi lijevu ruku na Vivianino rame i naglasi sugestivno:

— Ja sve znam... Na svako moje pitanje moraš mi iskreno odgovoriti!

Viviana još više pokunji glavu.

— S kim si se igrala?

— S instruktorom iz matematike — izgovori tiho.

— Tko te je podučavao matematiku?

— Jedan maturant.

— Kako ste se igrali?

— Držali smo se za ruke.

— Samo to?

— On me je ljubio.

— Što je još radio s tobom?

— Valjali smo se po krevetu...

— Gdje?

— U njegovoj sobi.

Odloži liječnik naočale na stolić, nakašlje se neprirodno, uhvati djevojčicu za ruku i zajedno pođu k vratima.

— Neka mama uđe, a ti počekaj vani. — reče liječnik i propusti je napolje.

Začas se pojavi na vratima gospa Pepica. Nije smogla ni jedne riječi, jer je liječnik preduhitri:

— Gospodo, vi ste sretni!

— Kako? Zašto?

— Osigurano vam je potomstvo.

— Ne razumijem...

— U decembru ćete postati bakica.

Žena zine, ali bez uzdaha i riječi. Problijedi kao krpa. Uhvati se za grudi i čitava se soba zavrti pred njenim očima. Stropoštala bi se bila na pod da je nije liječnik zadržao svojim čvrstim rukama.

ZASLUGE ZA NAROD

Još je moja pokojna šukunbaba govorila, da se ljudi rađaju pod svojom zvijezdom: sretnom ili nesretnom. Tu je mudrost ponavljala i prababa, te njena kćerka, a moja baba; napokon i njena kćerka, to jest — moja pokojna mati. Mislili vi o meni što god hoćete, ali tom vjerovanju sklon sam i ja. Znam. mnogi će graknuti: gle ti njega konzervativca, filistra, malo-gradanina, zatucanca, klerikalca, reakcionera . . . Mene, međutim, zbog toga neće zaboljeti glava. Iz mojeg mozga i srca govori mnogogodišnje tuđe i vlastito iskustvo. — Ima ljudi, koji vazda plivaju, kao i onih, što svuda i svagdje tonu, bez obzira plivali u bari, jezeru, ritu, moru ili rijeci . . . Prvi su rođeni pod sretnom, dok drugi naprotiv — pod nesretnom zvijezdom.

Ali da se ne bi nadmudrivali jalovim filozofiranjem, prelazim odmah na stvar. Predočit ću vam slučaj Feliksa Vlahovića-Baldigare, koji je umro ovih dana u šezdesetsedmoj godini života. Potom sami zaključite tko je u pravu: ja — staro brundalo i petrefakt, ili vi — nosioci progresivnih misli!

Nekada gospodin, a iza drugog svjetskog rata drug Vlahović-Baldigara, započeo je svoju činovničku karijeru tri godine

prije sarajevskog atentata. Ili još preciznije: mjesec dana nakon položenog ispita zrelosti.

Pedantan i marljiv, servilan preko svake mjere, bio je ubrzo zapažen od svojih pretpostavljenih. Mladi gospodin Feliks duboko se klanjao lijevo i desno. Nastojao je da se nikome ne zamjeri u bilo kojem pogledu. Nedjeljom i praznicima redovito je posjećivao svetu misu. Živio je, što no se veli: u strahu božjem. Postao je član lokalnog pjevačkog društva, kao i mnogih drugih društava. Birali su ga u ovaj ili onaj odbor. Svojim ugodnim tenorom penjao se društvenim ljestvicama i bio svuda rado priman i viđen.

U godinama njegove mladosti bilo je prilično burno na slavenskom jugu. Zagreb je imao prilike da vidi i osjeti dva ili tri atentata. Srednjoškolci i sveučilištarci palili su mađarske zastave, skidali tuđinske grbove, dizali proteste i štrajkove, demonstriali gradskim trgovima i ulicama... Među omladinom i mladim intelektualcima, kao i kod jednog dijela građanstva, raspaljivala se buktinja jugoslavenstva. Vlahovića-Baldigaru sva ta zbivanja nisu pokretala iz svoje sitne začahurenosti. — Jedan njegov kolega iz ureda ovako ga je okarakterisao: »Naš Feliks niti smrdi nit' miriše!« — A bivši bogoslov Kuzmanić, činovnik iz računovodstva, primijenio je riječ iz »Apokalipse«: »Jer nisi ni hladan ni vruć izbljuvat ću te iz ustiju svojih.« — Na razne prigovore on je, međutim, stoički odgovarao:

— Ja sam lojalan građanin! Poštujem vlast, koja me hrani... Čovjek se mora pridržavati mudrosti svetog pisma: bogu božije, a caru carevo!

Prilikom rođendana njegova veličanstva, Vlahović je svake godine na svečanoj akademiji prvi zapjevao:

Gott erhalte, Gott beschitze,
unser Kaiser, unser Land...*

Drugi su prihvaćali tu carsku himnu na hrvatskom jeziku, ali harmonija nije bila time nimalo poremećena.

Nakon navršene treće godine službe, na veliko njegovo iznenađenje, a još više njegovih znanaca, dobio je orden Sig-nu m l a u d i s za građanske vrline. Visoko priznanje i veliki

---

* Bože živi, čuvaj bože,
cara našeg i naš dom...

dogadaj u njegovu životu! — Otada je to odlikovanje prikopčavao na prsa prilikom svake svečanosti. Nije ga zaboravio ni na dan svog vjenčanja s »milovidnom« gospodicom Karmen Husovom.

Feliks Vlahović nekoliko je puta čuo iza svojih leđa ne baš ugodne komplimente. Saznao je da ga nazivaju štreberom, pu-zavcem, beskičmenjakom, ali se on nije obazirao na takve uvrede. Uostalom, nitko mu ih nije sasuo u lice... Ogovarati pak nekoga nije ni ljudski, a još manje viteški!

U septembru devet stotina i četrnaeste bio je mobiliziran i upućen u Segedin. Na veliko čudo svojih poznanika, vratio se kući nakon dva mjeseca. Kako se izvukao iz vojske, to nije nitko mogao saznati; o tome ni on nije izustio jedne riječi... Doduše, rado je naglašavao svoj pacifizam i grozu od noža i krvi...

Tokom rata dobio je prinovu. Gospođa Karmen, odana mu supruga, rodila je zdravo žensko dijete, kojim se gospodin Feliks pred svijetom neobično ponosio.

Tekle su godine teške i krvave. Vlahovićev dom nije ih osjetio ni u kojem vidu. U smočnici sretnog tog doma bilo je uvijek kruha i mrsa, te gospodin Feliks lično nije shvaćao buntovne proturatne izjave... Nikada, ni u snu nije povjerovao u slom Centralnih sila, a još manje u rasap Dvojne monarhije...

Svršetak ga je rata uistinu zbulio. Sasvim su ga izbacili iz ravnoteže oni »opančari«, što su se doklatili s one strane Drine, na ovaj naš pitomi Zapad.

Isprva se pritajio kao crkveni miš. Čekao je i pratio razvoj događaja. Trebalo je proći stanovito vrijeme, dok se snašao u vrtlogu devestotina i osamnaeste, te još kroz čitavu slijedeću godinu. Kako se nije nikada oduševljavao politikom ili bilo kakvim društvenim problemima, to mu je ovo »zatišje« pomoglo da se pribere i osovi ponovo na svoje vlastite noge.

U časovima samoće znao je nekada uzdahnuti za dobrim, starim vremenima, zavidnom prošlošću, te za nestalom dinastijom. Ali istovremeno, pjevušio je naučenu pjesmu »Orc kliče sa visine...« Jednog dana u vrijeme čuvenog štrajka željezničara, gospodin Vlahović-Baldigara zagrmio je na jednoj priredbi:

Mi smo s tobom, Petre Karadordeviću...!

Priznali su mu čin rezervnog potporučnika. Za bivše »opančare« pronašao je nove, lijepe riječi. Divio se glasno njihovom druželjublju, demokratskom ophođenju, junaštvu... — Kad je umro stari kralj Petar zavezao je oko vrata crnu mašnu, a oko rukava sašila mu žena tri centimetra široki flor. Nakon korote od šest mjeseci na prvoj patriotskoj zabavi zapjevao je za stolom uz čašu rizlinga o »Saši Karadorđeviću« i »kad izvjesni kucne čas«, kako će se odmah odazvati bojnomo pozivu.

Političke borbe u staroj Jugoslaviji, a još manje u svijetu, savršeno ga se nisu ništa ticale. On je vršio svoj posao, uvjeren da savjesno ispunjava građansku dužnost. Neki prijatelji pokušali su ga zainteresirati teškim i neprirodnim položajem Hrvata u onoj konkubinatskoj zajednici. Ni trepnuo nije. Upozoravali su ga i na položaj radnika. Još je slabije reagirao. — Pozivao se na »sveto i neprikosnoveno« pravo vladara, koji vlada »po milosti božjoj i volji narodnoj«. Kad je bio pozvan u rezervu, desila se u Skupštini ona tragedija sa Stjepanom Radićem... Tada je Feliks Vlahović-Baldigara izjavio pred nekim oficirima:

— Što je tražio kumek, to je i dobio!

Dva mjeseca iza te svečane izjave dobio je Orden za građanske vrline III-ćeg reda.

Taj se njegov trijumf najradosnije proslavio u kući. Gospođa Karmen pripremila je odojka i pozamašnu tortu s izlivenom posvetom — svečaru. Kćerčica Gracija izrecitirala je neke prigodne stihove.

Bilo je zlobnika koji su pamtili njegovu prošlost, te mu koješta predbacivali. On se branio od takvih napasnika slijedećom maksimom:

— Ja nisam kameleon! Uvijek sam isti... A što se vladari i državnici mijenjaju tako često, to nije moja krivica.

Godine su prolazile. On je polako, neprimjetno sijedio — vlas po vlas. Supruga mu se zaoblila u kukovima, a Gracija — njihova jedinica — približavala se maturi. Razvila se u lijepu, stasitu djevojku, pomalo prpošnu i prkosnu. Graciju su politička zbivanja u zemlji zamela u svoj vrtlog. Nekoliko je puta ona spoćitnula ocu njegov, po njenom mišljenju, u najmanju ruku ćudan stav.

— Kćeri moja! — govorio je patetično gospodin Feliks. — Želiš li proći dobro kroz život, upamti ove tri riječi: nikada protiv struje!

Četrdesetprva ga je ipak nešto drmnula po svim zglobovima. Bio je naprosto paraliziran. Zapravo, nikako nije mogao shvatiti kapitulaciju »najhrabrije« vojske na svijetu. Još mu je manje bio jasan dolazak na vlast ustaša, o kojima nije čuo skoro nikada ništa ili vrlo malo. Vojnički slom dočekao je kod kuće, jer se nije (iz nepoznatih razloga!?) na vrijeme prijavio u komandu, iako je bio rezervni kapetan.

Prvih dana ustaške strahovlade, Vlahović je strepio, da bi ga mogli uhapsiti. Izgubio je san, te je sav omršavio i počađavio! Međutim, nitko ga nije dirao. Odlazio je u kancelariju kao i prije, samo nešto uvučene šije. Kad su učestali progoni Židova i Srba isprva je šutio: kasnije je stao istezati vrat i paliti čitave plotune najbesmislenijih gluposti protiv »čifuta« i Srba, kojima, navodno, nema mjesta u Hrvatskoj. Zbog toga je više puta došao u sukob sa kćerkom.

— Budi miran i zatvori gubec! Ne zna se što nosi dan, a što noć! — upozoravala ga i žena, prema svome zdravome instinktu.

A on kao da se pomamio. Pred ženom i kćerkom rogoborio je protiv vlaških »uljeza«. Nije jedanput uskliknuo:

— Srbe na vrbe! Bjež'te psine preko Drine...!

Gospođica Gracija, sada već student filozofije osmog semestra, nije mu nikada ostala dužna, kadgod je nešto zabrljavio.

U jesen, u očekivanju pada Moskve, derao se po uredu i kod kuće iz petnih žila:

Zidine Moskve već gore,
ruši se crveni stijeg...

Partizane je nazivao banditima i odrpancima. Kovao je u zvijezde »genijalnog« Hitlera, koji zavodi u svijetu novi red, te moraju pred njim pokleknuti svi narodi naše planete. — Kao da je sam vrug ušao pod njegovu kožu. Dok je ranije znao biti oprezan, sada se svakog dana sve više oduševljavao dnevnim događajima. Politika mu je postala svakidanja neophodnost poput nasušnog hljeba.

Ta je idila bila prekinuta petog februara četrdeset i druge. Njegova je Gracija uhapšena toga dana. Pričalo se o nekakvim zasjedama, bombama, paklenim strojevima i još koječemu, u što je i ona bila umiješana.

Feliks Vlahović-Baldigara, Gracijin otac, izgubio je glavu. Očekivao je najgore. Savjetovao se i s nekim poznatim ustašama. I dok su Graciju okovanu vodili u Jasenovac, on je potpisao svečanu izjavu, kojom se odriče svoje kćerke, izroda hrvatskog naroda... Ludo bi bilo i pomisliti, da mu nije bilo žao svoje jedinice! Ali sama je sebi vezala omču oko vrata... On ju je odgajao kako se samo poželjeti može. Sada on pere ruke. Kako je zamijesila kolač, tako neka ga i pojede...! Naposljetku, tu se radi o vlastitoj koži, a on se pridržavao one stare poslovice, prema kojoj je »bog prije svega sebi stvorio bradu«.

Mjesec dana iza toga dobio je odlikovanje — Orden za građanske vrline. U »Hrvatskom narodu« objavljena je njegova biografija s fotografijom. Isticali su ga kao uzor-Hrvata. Dok je čitao članak i gledao svoju sliku u novinama, plakao je od uzbuđenja.

Pred ženom je zapjevao (najviše zbog toga da ga čuje susjedstvo!) još uvijek prilično ugodnim tenorom:

Puška puca, a top riče;
grmi kao grom.
Mlad ustaša bojak bije
za hrvatski dom.

Pjevao je Feliks Vlahović. I susjedi su ga čuli. Mnogi su vrtjeli glavom... Ipak nešto se lomilo u njemu; nešto ga je tištilo, ali se nije smio nikome požaliti, pa ni svojoj ženi, koja je tih dana proživljavala tešku krizu zbog izgubljene kćerke. — Noću je često sanjao svoju Graciju — uvijek neki ružni i mučni snovi! I jednog dana sazna sasvim slučajno, da mu je jedinica umorena u logoru. Pokušavao je prikriti bol, zatomiti svoje jade, ali je to išlo vrlo teško. Kod kuće je znao zaplakati kao gorka godina. Omršavio je... Postarao. Tjeme mu je gotovo sasvim očelavilo, a oko ušiju zavijorilo nekoliko sijedih čuperaka.

Do svršetka rata ipak se nešto primirio. Kakogod je nekada u svojoj mladosti bio ošamućen slomom Austro-Ugarske,

nešto slično zbivalo se u njegovom srcu padom ustaške države. Oni »banditi« i »odrpanci« ušli su jednog proljetnog dana u grad i preuzeli vlast.

Vlahović-Baldigara ovog je puta toliko uvukao vrat među ramena, da su svi oni, koji ga nisu poznavali vidjeli u njemu neko čudo bez šije. Svakome se pričinjalo, da mu je glava izrasla iz trupa. K tome još se nešto i pogrbio. Postao je sitan, bijedan — vrijedan sažaljenja! Svakog je časa strepio, kako će netko doći po njega i odvući ga bestraga.

Medutim, prolazili su dani, a na njega se nije nitko ni osvrnuo. Samo je u uredu osjetio nekoliko prezrivih pogleda i ništa više... Ponekad je čuo za sobom i poneki prišivak. To je bilo sve; na tome se i svršilo. Nastavio je nesmetano radom, kao i toliki drugi. Život je protekao svojim tokom. Ubrzo se počele zacjeljivati rane stvorene ratnim grozotama.

Nastupila je grozničava obnova zemlje. Kod tih prvih koraka Vlahović se bojao pojaviti na radovima. Ali, kad su ga jedne nedjelje osobno pozvali, odazvao se... Led je bio probijen. Bilo mu je, doduše, teško ostaviti veliku svetu misu, ali strah je nadjačao odgojne navike.

Zapazili su njegovu marljivost i rad za opće dobro. Čak je dobio i nekoliko skromnih komplimenata. Duh svoj oslobodio je jednog užasnog pritiska. Stao se pojavljivati i na frontovskim sastancima. Čuo je mnogo toga, o čemu nije nikada ni sanjao. Pročitao je i više brošura iz kojih je naučio znatan broj novih riječi i pojmova.

Malo-pomalo i on se počeo sve aktivnije zalagati na radu. U jednom danu moglo ga se vidjeti na više strana — uvijek s nečim u ruci, uvijek u nekoj žurbi. Prozvali su ga aktivistom. — Na sastancima dizao je dva prsta i javljao se za riječ: upadao u diskusije, branio »svoje« teze. Birali su ga u radno predsjedništvo, razne odbore. Jednog mu dana neki zlobnik oštro predbaci:

— Koga vraga guraš svuda svoj prljavi nos?! Budalo matora!

Zbuni se Feliks, ali samo začas. Šikne mu krv u lice, lupne šakom po grudima, podigne gordo glavu, te izvali pribrano:

— Ja sam žrtvovao kćerku na oltaru slobode! Što si ti dao i uradio za ovu našu stvarnost?!

— Idijot! — odbrusi mu zlobnik i više ga nikada i ne pogleda.

Pjevao je Vlahović hvalospjeve i himne Staljinu i Crvenoj armiji. Veličao je dostignuća boljševičke Rusije. Fanatički se zagrijavao za sve što je rusko. Kadar je bio gurnut ruku u vrelu, vodu za »našu svetu stvar«. — Ljudi su na sve moguće načine tumačili ovaj njegov novi delirij. Jedni su govorili o sklerozu mozga, drugi o grizodušju, treći o vječitom plivanju niz struju, četvrti o potrebi isticanja svoga — Ja... peti o kompleksu manjevrijednosti, šesti o ovome, a sedmi o onome... Bilo je i takvih (iako nevelik broj!) koji su ga upoređivali s herojima rada...

Ali došla je ona kobna Četrdesetosma! Rezolucija informbiroa! Omutavio jadnik Feliks, gore nego da bi bio gromom ošinut... Nikada se u životu nije teže snalazio. Više se puta pipao usred bijela dana, jer nije bio siguran: živi li u snu ili na javi!? — Nisu se ni drugi baš olako snalazili u onom viru i vijavici, od kojih nisu bili pošteđeni ni jači duhovi.

Taj potres mozgova ipak nije potrajao dugo. Ljudi su se brzo osvijestili i prišli k sebi. — Bilo putem štampe ili od upućenijih predavača na raznim sastancima. Snašao se i Feliks. I to mnogo lakše od drugih. Nije njemu bilo teško dati izjavu o velikoj zabludi u kojoj je živio, iako to nije nitko od njega ni tražio.

Na jednom sastanku iza onih burnih nekoliko dana, on se prvi osovi na noge i svečano intonira:

Druže Tito, mi ti se kunemo,
da sa tvoga puta ne skrećemo...

Svi su prisutni prihvatili pjesmu. Pa kad je još poveo Kozaračko kolo — uhvati se do njega malo i veliko, muško i žensko, u dugi, vijugavi rep...

Prošlo je nekoliko mjeseci. Približavao se Prvi maj — taj veliki međunarodni praznik rada. Vlahović-Baldigara očekivao je odlikovanje. Bio je uvjeren, da će ga zbog svojih zasluga i dobiti. Međutim, Prvi maj je prošao, ali od odlikovanja nije bilo ni traga ni sjene. To ga je toliko deprimiralo, da je izgubio volju za sve, pa skoro i za sam život. Jedina mu je nada još ostala — Dan Republike!

Prolazio je dan za danom, nedjelja za nedjeljom, mjesec za mjesecom. Prošao je juni, juli, august... novembar, ta još je-

dina njegova nada, nije bio više tako daleko. iako mu se svaki dan pričinjao duži od vječnosti. — Feliks Vlahović bivao je sve nemirniji i nestrpljiviji . . . Svakog ga je dana po triput spopadala duhovna plima i oseka. Za plime bio je sto posto uvjeren, da mu Orden zasluge za narod ne gine i obrnuto: oseka je u njegovom srcu radala sumnju, beznade, apatiju . . . Nije ni njemu siromahu bilo lako živjeti pod takvim psihičkim stanjem.

Konačno, ostalo je još svega nekoliko dana do 29. novembra. U tom očekivanju izgubio je Feliks i mir i san. Od mraka do zore prevrtao se po krevetu, razapet između nade i sumnje. Zatvarao je i otvarao oči; neprestano mu se ista slika vrtjela ponad nosa: Orden! Taj bi mu orden čas zablistao, a čas bi jednostavno nestao, ali bi se prije toga četiri puta izazivački zavrtio u nemogućim spiralama.

Tri dana prije i tri dana poslije Dana Republike pismoša nije pozvonio na njegovim vratima. Kupovao je tih dana sve moguće dnevnike, prevrtao listove, čitao . . . Ali među dugim stupcima odlikovanih, nije ni s lupom mogao pronaći svoje prezime i ime. Proučio je pažljivo i »Službene novine«, ali sve uzalud. O njegovom imenu nigdje ni spomena. To ga je sasvim dotuklo; pao je u duboku dešperatnost, a zatim i u krevet, iz koga se više nije podigao. — Njegova supruga, drugarica Karmen, našla ga je jednog prijepodneva pri povratku s tržnice ukočenog, bez daha, povaljenog na lijevi bok, s široko otvorenim očima staklena pogleda.

Punih dvadeset i četiri sata ležao je na odru u mrtvačnici staroga groblja. Oko lijesa bio je veći broj vijenaca protkanih crvenim ružama. — Njegova vjerna supruga prikačila mu na prsa tri ordena, što ih je pošteno zaslužio tokom svoje duge činovničke karijere. I dok je pored njegovog odra prolazio mimohod znanaca, prijatelja i kolega, upadljivo se sjala tri ordena — od zapučka prema lijevom ramenu. Sva tri bila su slična kao jaje jajetu, samo je sjaj za jednu jedva primjetnu nijansu bio tamniji obrnutim redom.

— Pokoj vječni daruj mu, gospode! Ali je zaista šteta izgubiti ovakvog čovjeka! — naglasila je starija neka gospoda, prilazeći udovici pokojnog Feliksa, izražavajući joj iskreno saučešće.

— Oh, to samo ja znam! — odgovorila je jecajući potištena udovica. — Da ga je dobar bog poživio još koju godinicu i četvrti bi orden zablistao pored ova tri . . . !

Sada vi meni odgovorite, tko je u pravu: vi ili ja?

Smatram, da je životni put pokojnog Feliksa Vlahovića-Baldigara najvjerodostojniji primjer moje tvrdnje, da se ljudi zaista rađaju pod sretnom ili nesretnom zvijezdom . . . U suštini se ništa ne mijenja, ako ga je svega jedan jedini put iznevjerila sreća.

JURISDIKCIONI ISPIT JURE BUDAKA

Sjedi Jure poput osuđenika. Mlohavo spustio ruke niz glomazno tijelo. Striže zašiljenim ušima; pomiče preznojenim čelom lijevo i desno, te škilji plaho u članove ispitne komisije. Dvapat mu se sukobio pogled s prodornim zjenicama predsjednika komisije, kanonika Vlačića — ravnatelja sjemeništa. I prvi i drugi put oblio ga znoj sve do petnih žila . . . — Do nje ga se zgurio kolega mu Dane Starčević, koji je do sada odgovorio na sva pitanja, ali se svejedno i on preznojava, više valjda zbog Jura, nego li sebe.

— No, jesi li se pribrao, Budače? Možemo li nastaviti? — trgne Juru ravnateljjev strogi glas.

Podigne Jure tešku glavurdu i spusti oba oka po crvenim porubima kanoničkih reverenda i listerskoj cimadi mršavog kanonika Bažadone.

— Pazi na odgovore, jer od njih zavisi tvoje zaredenje i čitav tvoj budući život! — ponovo mu zaječi u ušima isti glas. — Izvolite postaviti pitanje, prečasn!

Kanonik Bažadona upre prstom u red debelih knjiga na stalku povrh svoje glave. Obrati se kandidatu i reče:

— Pročitaj, ona zlatna slova!
— Korpus juris canonici.* — izgovori prilično tečno Budak i krišom pogleda pupčasti solideo na sijedoj biskupovoj glavi.

— Prevedi . . . !

Klerik bez razmišljanja odvali:

— Tilo Jure kanonika.

Grohodom prsnu svi u smijeh, osim drugog kandidata. Čak je zaigrao i solideo više biskupovog tjemena.

— Bože moj, kakva tikva! Prava alanska bukva! — tresao se i valjao od smijeha treći kanonik Labuzina.

— Nikada iz tebe kanonik, dragi Budače! — naglasi ravnatelj, brišući rupčićem suze.

Ne promijeni Budak izraz svog lica. Izbaci sasvim ozbiljno:

— Sve ovisi od božje volje.

— Tko te stvori takvim telcem?! — zaboravi se nedoličnom riječju kanonik Labuzina.

— Moj pokojni čako, uz pomoć i blagoslov svevišnjeg tvorca! — zatrubi Budakov bariton.

— Pomognite mi, gospodo! Puknut ću . . . ! — uzdahne prečasnii Labuzina, te se zaljulja i uhvati za masnu trbušinu, dok mu se u kutovima između usana pojave klobuci i sitni mjehurići žučkaste sline.

Gledaju kanonici jedan drugog. Čini im se suviše svako daljnje ispitivanje. Očima traže mišljenje presvijetlog gospodina biskupa. Ovaj se dostojanstveno pomakne u svome sjedalu.

— Ja ću postaviti završno pitanje — umiješa se biskup. — Starčeviću, što bi učinio, kad bi ti za vrijeme svete mise pala muha u kalež?

— Sa svoja dva posvećena prsta izvadio bih muhu iz kaleža, obllizao je i spalio na plamenu posvećene svijeće.

— Odlično! Ti si uzor svećenik! — pohvali ga biskup.

— Još nisam, ali ću to postati pod vašom mudrom upravom.

— A sada ti, Budače! — nastavi presvijetli. — Da si ti vojni svećenik . . .

---

* »Corpus juris canonici« — »Zbornik crkvenog prava«

— Oprostite, presvitli! Komunisti nemaju vojnih svećenika...

— Znam. Recimo, da kojim slučajem padne komunistička vlast...

— A di je ta snaga, ka će je izvrnut?!

— Čekaj! Stрпи se...! Saslušaj me... Na primjer: da se vrati onaj stari, nezaboravni poredak...

— Razumin, presvitli.

— I ti si vojni svećenik ili feldkurat, kako su to nazivali za moje mladosti. Služiš svetu misu na otvorenom polju pred dvije-tri regimente... Naleti bik, izvrne ti oltar i prolije vino iz kaleža... Što bi učinio?

— Uhvatiat bi bika — ubrza samouvjereno Jure — sa svoja dva posvićena prsta, obliza ga i ispržia na svići.

Rukama se očajnički uhvati biskup za glavu. Grakne neprirodno:

— Budaće, ti si pravi bik! Ti si najveća budala na svijetu!

— Još nisam, ali ću to postati pod vašim mudrim rukovodstvom.

Sva se trojica kanonika uhvate dlanovima za usta. Tek kad ih biskup ošine mrkim pogledom, uvuku šije među ramena.

Obojica kandidata izađu napolje. Odluku komisije saznat će kroz desetak minuta. — Čim su oni izišli, ude u sobu kršna Ličanka s prtenom torbom preko lijevog ramena.

— Valjen Isus i Marija! — pozdravi ponizno. — Je li moj Jure osvitlija obraz svome rodu? — obrati se lično gospodinu biskupu.

— Vaš je Jure bedak, kome nema premca na daleko i široko! — otrese se ljutito biskup.

— Istina je to, presvitli! Zato sam ga i poslala k vama u crnu školu... Vaše je bilo, da mu prosvitlite pamet i očistite srce od grišnih misli, zlih dila, drača i trnja... Nego ja vas lipo molim, ka svoga oca... nemojte mu dati najgoru plovaniju... Sirotinja smo mi pusta, najveća od sveg roda ličkih Budaka. Čaće nima; mora preraniti mene i još troje nejačadi! A vidite li koliki je?! Kanda je rođeni brat Kastriotića Jura! Moj pokojni did Stipe (bog ga pomiluj i laka mu bila ova naša škrtla lička zemlja!) vaik je govorila: »Pogledaj lubinu, pa mu spremi užinu...«

Preko pola sata nisu se mogli riješiti brbljive žene. Isprilačala je ona njima rodoslovlje i historiju sviju njoj poznatih Budaka — širom Like i Krbave.

Kad se povukla, članovi ispitne komisije sasuli su paljbu po mladom Budaku. Jednoglasno htjeli su srušiti tog neznalicu, ali se biskup usprotivio tome slijedećim riječima:

— U vinogradu gospodnjem pored plodne zemlje i zdrave loze, potrebni su i suhi kolci. Jure Budak bit će među svećentvom taj suhi kolac. Između tisuće mudrih, neće se ni zapaziti jedna budala . . .

Tako je, voljom presvijetlog gospodina biskupa, Jure Budak zaređen i upućen za duhovnog pastira u daleku župu ispod samog Vaganskog Vrhha.

PRED SUDOM VJEČNOSTI

Sa zebnjom u srcu stajao je Božidar Krizmanić pred ogromnim rajskim vratima. Dugo je promišljao: bili prihvatili ili ne u ruku srebrnu alku. Nije šala doći pred lice onoga, kome se ne može ništa zatajiti!

Konačno se odluči. Uhvati se za alku i oprezno njome lupne. Tišina. Udari još jednom, ali nešto jače. Minut dva iza toga teška se vrata pomaknu; proviri bradata glava Svetog Petra.

— Sveti Petre, ja sam Božidar Krizmanić iz...

— Znam — prekine ga Sveti Petar suho i mrzovoljno.

— Evo, ja sam navratio... Odlučite sa mnom...

— Tvoj je položaj prilično problematičan!

Protrne siromah Krizmanić, kao zategnuti luk.

— Čekaj, najavit ću Ocu... neka on odluči. O tebi nema baš najbolje mišljenje. Upravo jučer — odmah nakon tvoje sahrane — raspravljali smo o tvome slučaju.

— Smijem li samo malko proviriti unutra?

— Ne! — odsiječe strogo Sveti Petar, a vrata zatutnje pred Krizmanićevim nosom.

Zadrhta Božidar Krizmanić poput šibe. Koljena mu klecnu i jedva se održi na nogama. Pod tjemenom mu zaroji bezbroj misli. Čitav život bljesne mu pred očima; svaki njegov korak, svaka misao i riječ — od najranijeg djetinjstva. — Odluka ima pasti za koji trenutak. Izvrne mu se redosljed misli i slika, te pred njim iskrсне nejasni lik Onog, koji će odlučiti o njegovoj sudbini. — Kakav li je taj sudac nebeski?! Kakvo li je njegovo mjerilo za svako pojedino djelo? Može li se na njega uticati molitvom ili molbom?

Čekanje pred rajskim vratima učini se Krizmaniću vječnost. Dvaput je izvršio analizu svog stava i svoje djelatnosti među ljudima na zemlji...

Vrata se napokon odškrinu. Sveti Petar s crnim rupcem u ruci pogleda ga mračno.

— Moram ti vezati oči! Takav je običaj kod nas, kad imamo posla s ljudima tvoga kova.

Zaveže Sveti Petar Krizmaniću oči, te ga povede za ruku kao slijepca. Hodali su prilično dugo. Neko vrijeme osjećao je Krizmanić pod nogama sitan pijesak, a zatim nešto ugodno i toplo... Stanu. Sprovodnik, ključar nebeski Petar, razveže rubac. Oštra svjetlost trenutno zasjeni vid onom jadniku. Pro-tare oči. Napregne očni živac. Otvori širom usta. Pred njim na tronošću od slonove kosti sjedio je Gospod Bog Sabaot u zlatnoj togi, optočenoj svijetlim dijamantima. Zanimje Krizmanić. Gledao je vlastitim očima božansku glavu Onog, koji trese svemirom i svjetovima... Sveti Petar se negdje izgubio.

— Ti si Božidar Krizmanić! — odjekne prodoran glas.

— Jesam, Oče Nebeski — odvrati bojažljivo Krizmanić, a znoj ga oblije od glave do pete.

— Sin pokojnog Silvana i matere rođene Bunjac.

— Da.

Bog još koješta napomene i upita, a tada zagrmi:

— Vidiš Krizmaniću! Mi smo te pozvali prije vremena pred sud Vječnosti, jer si svojim držanjem dovodio u zabludu mnoge ljude.

— Drugačije se teško održati među ljudima na Zemlji — skrušeno odgovori Krizmanić.

— Zbog unosnog položaja i karijere nosio si masku s dva lica, kao i onaj poganski bog Janus... Obmanjivao si prijatelje i vlast! Ti si krivac da su pred petnaest dana otpuštena iz

službe dvojica službenika; u pitanju su dvije porodice i kruh svagdanji! Oni su otpušteni i bačeni na ulicu, a osvjedočenja su istog, kojeg si bio i ti...

— Moj grijeh!

— Napadao si nemilosrdno ljude zbog Mene i Mog Carstva, dok si krišom odlazio u crkvu. Na dan Svetog Oca Nikole darivao si djecu poklonima, a znancima si se rugao zbog sličnog postupka. U kući iznad bračnog kreveta visi ti još uvijek slika Svetog Trojstva... Stidio si se ispovijedati javno svoja načela! Mene si nosio u srcu i krvi, al' si me se odricao pred čovjekom. Veliki si grešnik, nesretni Krizmaniću!

— Moj preveliki grijeh — izusti ponizno, a lice mu se pokajnički iskrivi.

— Mnogi su vjerovali u ono, što si klepetao po sastancima... Jedan čovjek nije ti ipak vjerovao ništa. Taj je prozreo tvoju dušu!

— Tko je taj čovjek? — trgne se Krizmanić.

— Zvonimir Golubović.

— To je bezvjerac, Oče Nebeski — reče udvorno onaj crvić u spodobi ljudskoj.

— Znam.

— On ne vjeruje u zagrobni život...

— I to mi je poznato. Ali, odgovori ti meni iskreno: što misliš, je li on uvjeren u načela, koja zastupa riječju i perom?

— Jeste.

— Pogodio si! On je pravi bezvjerac; takvih na Zemlji nema mnogo... Prema tvome mišljenju, gdje će biti njegov mjesto poslije smrti?

— U paklu.

Nasmije se Bog glasno i gromovito.

U to se pojavi Sveti Petar s bremenom ključeva o pojasu.

— Slušaj, Petre! Što radi sada na Zemlji dolje onaj Golubović?

— Malo prije šetao je Polić-Kamovom ulicom. Ja mislim, Oče Moj, da bi i njega trebalo dići iz one suzne doline!?

— Zašto?

— Nepopravljivi je ateist! Svojim propovijedima sablaznit će mnoga pokoljenja.

— Ja imam o njemu, naprotiv, drugo mišljenje.

Na ove Božje riječi iznenadi se Sveti Petar, ali još mnogo više onaj bijednik Krizmanić. Bog — taj tvorac Neba i Zemlje — ima o Goluboviću lijepo mišljenje, a on je njegov najveći protivnik...

— Vi se obojica čudite! — naglasi Bog. — Jest! O njemu imam najbolje mišljenje! Golubović govori jedino ono u što je osvjedočen. Ne obmanjuje ni sebe ni druge, kao što je to radio ovaj Krizmanić. Osvjedočenje je vjera i istina! Tko govori? propovijeda istinu u koju je uvjeren duhom i srcem, taj je stvorio vjeru, pa prema tome, pronašao je i mene.

— Oče moj! Primimo ga u naše Carstvo!? Upropastit će čitavo svoje potomstvo...

— Pozvat ćemo ga k sebi tek 1988. godine.

Uhvati se Sveti Petar za kosu, te usklikne mučno:

— Previše! Toliko godina...!

— Umiri se Petre! On je čovjek, koji živi od svoje spoznaje. Skroman... Zadovoljan je šačicom smrdljivog duhana. Naliči na isposnika! — Vjeruje u ljudske ideale... Nadahnjuje se snovima o sreći. Na Zemlji bi bio drugi Raj, kad bi svi ljudi bili njegova slika i prilika!

Pribere se malko Sveti Petar i reče:

— Oče! Meni se čini, da padate sve više pod uticaj lijevih elemenata...

— Neobično su mi dragi; okupit ću ih više-manje sve oko sebe u Raju.

— Ne plašite se revolucije?

— Nimalo.

— Bojim se, ti će izvršiti prevrat i kod nas... Neki je dan onaj mali Rus Uljanov vikao iz sveg glasa: »Religija je opijum!« — Doživio je urnebesni aplauz. Pljeskali su čak Savonarola i Bruno... A kad je Marx održao opširan referat o profitu, umalo te nisu poludili i naši sveci!

— Dakle, ja griješim?! Posumnjao si, čini mi se, u mene? Petre, Petre! Zar si prestao biti kamen?!

— Nisam, Oče! Oprosti, ali...

— Pozovimo jedno neutralno lice, pa neka ono presudi! Tako ćemo najsigurnije saznati, tko je u pravu: ti ili ja.

— Koga da pozovem?

— Neka dođe Dante. On pripada srednjem vijeku prema njihovom računanju vremena, kad je religija bila alfa i omega ljudskog društva...

Ode Sveti Petar. Krizmanić se nađe u vrlo nelagodnom položaju. Bojao se eventualnih pitanja, na koja bi trebao odgovarati. Međutim, Bag ga i ne pogleda. Šutio je gospodar Neba i Zemlje i gladio svoju dugu i sijedu bradu.

Uskoro se pojavi Sveti Petar s Danteom.

— Zapovijedajte, Oče nebeski? — izgovori Dante uz duboki naklon.

— Čuj me, posinče! Reci mi pravo: koga najviše voliš ovdje u Raju?

— Poslije Vas, najviše mi se sviđaju Marx, Lenjin i njihovo društvo... Oni što dolaze na zbor pod crvenom zastavom. Borbeni su, i iznad svega iskreni.

— Jesi li čuo, sine Petre? I ti Božidare Krizmaniću?

Svetom Petru zastane riječ u grlu, a Krizmanić obori čelo.

Ostane Bog još neko vrijeme u razgovoru ugodnom s piscem »Božanske komedije«. Upita ga za zdravlje i njegovo mišljenje o De Gasperiju i Adenaueru. Tek što je Dante rekao svoje mišljenje o toj dvojici državnika, reče mu Bog:

— Vidiš, posinče! Danas smo dobili gosta iz Rijeke. Ovog ovdje! — upre Bog kažiprst u Krizmanića. — Da, iz Rijeke je doputovao ovaj nesretnik... Grad je to dolje na Kvarneru, u kome je prije tridesetak godina tulio onaj vaš zemljak D'Annunzio o nekakvoj pravdi...

— Gabriele je perverznan tip!

— Oče! — umiješa se Sveti Petar. — Zaboravio sam Vam reći najnovije vijesti. Neki sam dan razgovarao preko ograde s Belzebubom. Ovaj mi se žalio, kako taj Peskarac D'Annunzio po čitav dan urla po Paklu i traži: Istru, Rijeku, Zadar, Split i Kotor. Kad je te iste večeri stao bijesno vikati: o Italia o morte! dozlogrdilo Belzebubu i propisno ga izdevetao...

— Dobro je učinio! — klikne radosno Dante.

— Ostavi sada to, Petre! Drugi ćeš mi put opširnije pričati o tome ludaku... Da mi svršimo s ovim Krizmanićem.

Izreda Gospod velikom pjesniku sve detalje o Krizmaniću i Goluboviću. Usporedi njihova dobra i zla djela, njihova shvaćanja i karaktere, ali konačan sud prepusti Danteu.

— Mnogo mi više imponira onaj, što je ostao na Zemlji.

— Odlučio sam, posinče, da ga pustim na miru još trideset i pet proljeća...

— Ostavite ga, Oče, nek' poživi još koju godinicu. I tako se nije nikada ničega nauživao...

— Jesi li čuo, Krizmaniću?!

Uvuče Krizmanić šiju među ramena, dok mu se niz lice skotrljaju dvije krupne suze.

Gospod Bog Sabaot zaključī:

— Petre, vodi ga u Purgatorij! Tamo će odležati trideset i pet godina, sve dok ne pozovemo na istinu onog Zvonimira Golubovića. Kroz to vrijeme moći će dovoljno razmišljati o sebi i o svojim djelima, što ih je počinio za života na Zemlji.

Sveti Petar odvede Božidara Krizmanića povezanih očiju iz Raja u Purgatorij, njegovo drugo privremeno boravište.

FATAMORGANA

Nakon više od godine dana vraća se Bešlagićev Mujo u svoje selo. Desnom rukom gura nov bicikl po razlokanom putu. Otraga je privezao veliki radio-aparat neke najmodernije marke. Zabacio šajkaču na zatiljak, pa razglavio vilice od silnog pjevanja. Nikakvo čudo. Od zadnje željezničke stanice do Aginog Potoka izredao je sve moguće sevdalinke, koje su mu bile poznate. A tek je, zapravo, na pola puta do sela. Morao je ponovno započeti s istim pjesmama, ali obrnutim redom.

Nigde zore ni bijela dana . . .

Drhti nešto promuklo glas razdraganog Muje. Sa dvije ili tri strane prati ga isto tako drhtavi odjek.

Ide Mujo. Pjeva i misli na voljenu jaranicu. Na jednoj okuci zagrmi punim glasom:

Sabljo moja, roditelja moga,
roditelja bega Isaj-bega . . . !

U tom ga zanosu prekine suseljan Salko, koji iz šikarastog klanca izbije na put. Rukuju se srdačno. Tapšaju jedan drugog po plećima. Ta ababi su oni još od dječjih dana. — Mujo vadi

srebrnu, izgraviranu kutiju s mirisavim cigaretama. Pruži drugu neka zagradi po miloj volji. Zapale obojica. Puštaju dim kroz nozdrve i uživaju u omamnom miomirisu.

— Bolan Mujo, ti kao da se vraćaš sa carskog divana! — usklikne Salko i zadovoljno posmatra novu uniformu, bicikl i radio-aparat.

— Nešto slično. Dalozim iz daleka svijeta ...

Ispriča polako, natenane, što je sve doživio i kuda je sve prošao otkad je na odsluženju vojnog roka.

— U Gazi i Egiptu bio sam punih šest mjeseci sa jugoslovenskim odredom u sastavu jedinica OUN. Prošao sam silna mora i zemlje ... Pred kratko vrijeme došla nam je smjena, i mi se ogromnim brodom »Jugoslavija« vratismo, te nas iskricali u Rijeci nema ni dva dana. Svi smo dobili dvadeset dana dopusta ...

— Dina ti!? — blene Salko. — a što si radio u toj dalekoj zemlji?

— Čuvao mir, držao red i disciplinu! — kočoperno odgovori Mujo.

— Kako živi narod u Egiptu?

— Ne pitaj, brate! To je zemlja stotinu čuda ... Danju da izgoriš od vrućine, a noću se smrzavaju i uši i nos. Imaš što videti i čuti! Bio sam i na Sinaju ...

— A šta mu je to?

— Pijesak kud ti oko stiže! Nije to pitoma krajina poput našeg Završja ... Nema pjesme ni teferiča! Samo sunce i pijesak. Nema tamo konja ni goveda, već neki hajvan, kakvog nećeš naći u čitavoj Jevropi ... To ti je kamila ili deva; ima ih s jednom i sa dvije grbe, a zovu je i »pustinjski brod«; može živjeti bez vode preko mjesec dana ... Duše mi, moj Salko!

Slušajući zapanjeni Salko. Upija svaku Mujinu riječ i gotovo prestao da diše. Pogleda Mujo s visoka začaranog druga, te važno apostrofira:

— Ali je najvažnije od svega u tom vilajetu: nekakva fatamorgana ...

— Fata!?! — širom razjapi usta Salko.

— Jest!

— Koji li mu je to belaj?

— Na satu teorije, naš nam je narednik Vojo objasnio, da je to najobičnija optička varka ... Vidiš je na kraju pustinje

između neba i zemlje . . . Ti joj se približiš, ispružiš za njom obje ruke, a on prh! kao ptica . . . Poigrava se s tobom . . . Ne može se to ispričati; treba videti!

Poskočio Salko kao da je omadijan. Okrene se, i poput munje poleti prvom kraticom preko razrijeđenog branika prema selu.

Najavio prvi Mujinoj svojti njegov dolazak i dobio muštuluk od svih Bešlagića.

Tada pode pred džamiju. Začas se oko njega skupi gotovo čitavo selo — sve mlado i staro, muško i žensko — a on uzbuđeno i zadihano ispriča:

— Sretoh Muju kod Aginog Potoka . . . Dolazi iz faraunske zemlje. Za pola sata, eto nam ga u selu. Došao bi prije, ali vozi na biciklu dva sanduka robe . . . Ljudi, braćo moja, što li sve nije video u tom čudovišnom vilajetu! Velim vam: dženet, pravi pravcati dženet sa tisuću hurija . . . ! Najljepša je među njima neka Fata . . . Drugo sam joj ime zaboravio . . . Reći će vam ga Mujo, čim stigne ovamo. — Veli meni Mujo: ugledaš je iznenada. Od ljepote njene zasjene ti oči . . . Vrti se između neba i zemlje . . . leluja kao mirisavi cvijet. Miluje te očima, dok bijele, šećerne ruke pruža podatno prema tebi . . . Mami te i zove k sebi. Ti joj se polako, oprezno približavaš. Ona se povlači; odmiče sve dalje i dalje . . . Skokneš i zaletiš se za njom raširenih ruku . . . I kad si pomislio, da ti leži u zagrljaju, a ono . . . nema je više. Izgubi se kao vila iz priče . . . !

Sluša svijet Salkino bakanje. Netko vjeruje, a netko sumnjivo vrti glavom . . . Kad je mladić završio, stari sijedi Avdaga provuče, drhtave prste kroz dugu, rijetku bradu, te sipljivo uzdahne:

— Alah je velik!

TRI SAM DANA BIO I JA VELIKI BONAPARTE

Upravo četrnaestog jula zapanjila nas je nemila vijest: sudac Rendulić je rano izjutra dobio živčani slom. Odmah oko sedam sati njegova se supruga javila preko telefona i zamolila, da joj pošaljemo liječnika, jer ne smije napustiti kuću. Uz put je naglasila, kako njezin muž neprestano viče: »Ja sam veliki Bonaparte!«

Sudom je ta vijest prohujala poput vjetra. Za nepun črtvrt sata saznali su svi službenici za koban udes svog omiljelog druga. Tajna se nije mogla sačuvati. Kroz sobe i hodnike sudske zgrade raznio se šapat o mladome sucu. Glas o tome prešao je i na gradske ulice.

Predsjednik me je pozvao u svoju kancelariju. Pogledao me nekako neodređeno. To svoje držanje dopunio je tronutim glasom:

— Druže Šimec, sigurno ste čuli . . . Liječnik je već tamo. Bili ste mu najbolji drug; otrčite i vi do njegove kuće! Velika šteta . . . ! Odličan je ono sudac . . . Posljedice rata . . . !

Nije više smogao ni riječi. Pozdravim pristojno. Žustro se okrenem, te gotovo trčećim korakom nađem se na ulici. Za

osam minuta bio sam pred stanom svoga prijatelja Rendulića. U predsoblju čuo se njegov zvučni bariton: »Ja sam veliki Bonaparte!« — Bez kucanja uletim uzbuđeno u sobu.

Ostao sam zaprepašten. Liječnik se nemoćno vrtio oko bolesnika. Uplašeno je zvjerao u njega; nastojao mu je dohvatiti ruku... Rendulića — raščupana i suznih očiju — kršila je nemoćno rukama, plakala i uzdisala. A on, sudac Rendulić, stajao je na sredini sobe zamagljenih očiju i raskoračenih nogu u pozi velikog Korzikanca prije ulaska u Moskvu 1812. godine. Dogleđ je držao u lijevoj ruci. Dvapat je ispružio kažiprst desne ruke prema jednoj imaginarnoj tački — viziji trećeg Rima. Na mene se nije ni osvrnuo...

Soba je bila u neredu. Svuda: po stolu, na ormarima i podu ležale su knjige. Neke su bile rastvorene. Upadale su u oči lijepe slike u bojama i razni crteži. Zavirio sam u pojedine knjige, čitao naslove... Tu je bila sva moguća literatura o Napoleonu; historijska djela iz epohe njegova života, kao i iscrpne biografije na našem i francuskom jeziku. (Ta tragikomična situacija toliko me je potresla, da nisam mogao suzdržati suze!)

Upitnim pogledom obratim se liječniku. On samo slegne ramenima. Činilo mi se, kao da je htio reći: poludio čovjek i ja ne znam gdje bih i što započeo... Rendulića mi je u jednom momentu prišla i jedva izgovorila jecajući: »Dragi Slavko, pomognite ako boga znate!«

Mog dobrog druga Rendulića dopremili smo u ambulantu. Pozvali smo još dvojicu liječnika, da čujemo i njihovo mišljenje. Nakon dvadeset i četiri sata strpljivog proučavanja bolesnikovih reakcija konzilij zaključio, da ga uputimo na pregled čuvenom psihijatru Karavlašiću u S...

Predsjednik suda odredi mene za sprovodnika. Dobio sam potrebna dokumenta i uputstva, kao i nalaz konzilija. Moj šef mi je obećao, da će i telefonski obavijestiti bolnicu o našem dolasku.

U četvrtak oko osam sati ušli smo u voz. Kroz puna pola dana vožnje nismo progovorili ni riječi. Sjedili smo u zasebnom kupeu. Putem sam postavio bolesniku više pitanja, ali odgovora nisam dobio ni na jedno. — Rendulić je sjedio mirno i buljio mutnim pogledom u jedan kut. Ponudene, međutim, cigarete primao je i pušio.

Pred stanicom u S... uzeo sam taksu. Šoferu sam dao adresu. Poslije kraće vožnje ušli smo kroz zasvodenu vežu u pro-

strano dvorište, oko koga su se dizale tri velike, moderne zgrade s većim brojem paviljona. To je bila bolnica sa zasebnim odjeljenjem za psihijatriju.

Vratar nas uputi k paviljonu u desnom kutu dvorišta. Rendulić je pokorno koračao pored mene ne obazirući se ni lijevo ni desno. Pričinjalo mi se da vodim sobom nekakav automat. Dva koraka pred stubištem pružim mu torbu, jer sam trebao zategnuti vezice na jednoj i drugoj cipeli. Prignem se nad prvom stepenicom i pozabavim se nekoliko trenutaka oko svojih cipela. Kad sam se uspravio i podigao glavu Rendulića nije bilo pored mene. Uznemirih se. Okrenem se natrag, misleći u prvi trenutak da se uputio k dvorišnom izlazu. Međutim, za tako kratko vrijeme ne bi bio mogao prijeći taj prostor ni u najvećem trku. Bilo mi je jasno da je ušao u paviljon... U tren oka preskočim onih nekoliko stuba i nadem se pred velikim dvokrilnim vratima. Ušao sam, a da nisam ni pozvonio i bez ičije dozvole.

Čim sam otvorio vrata, naišao sam u prostranom holu na Rendulića, te na bradatog, starijeg gospodina, za koga sam bio uvjeren da je liječnik. Do njih je stajao jedan mladi asistent i dvije sestre pomoćnice. Liječnik je pažljivo čitao spis — uputnicu, kojom se Rendulić upućuje u bolnicu; prepoznao sam spis po boji hartije i po formatu.

— Evo, družo doktore...! — upre Rendulić prstom u mene.

Svi me prisutni nekako čudno pogledaju.

Primarijus mi očinski položi ruku na rame. Posunuh se za svojim torbom, koju je Rendulić držao ležerno u ruci. On me slobodnom rukom odbije grubo od sebe. Otvorim usta i htjedoh nešto reći, ali me primarijus prekine blagim tonom:

— Ništa, dragi prijatelju... Dobit ćete vi vaše stvari... Sjedite, tamo na onu fotelju. — Tada se obrati Renduliću. — A vi, družo suče, moći ćete otputovati odmah. Učinit ćemo za pacijenta sve, što leži u našoj moći... Kroz tri, najdalje četiri dana, javit ćemo porodici i ustanovi prve rezultate. — Nakloni se učtivo pred Rendulićem, a zatim se približi k meni i pomiluje nježno moju našušurenu kosu.

Prožmu me trnci od glave do pete. Sve mi je namah postalo jasno. Skočim s fotelje i kriknem:

— On je lud, a ne ja! Ja sam njega doveo, a ne on mene...!

— Jeste li ga čuli?! — naglasi ozbiljno Rendulić...

— Amà, on je Napoleon... ne ja!

— Ima svakojakih psihičkih neuravnoteženosti. Duhovni je život čovjeka još uvijek velika zagonetka... Mnogo se još tajni krije u nama i oko nas... Možete otići, družo suče! Bolesnik ostaje nama na brizi... Posvetit ćemo mu svu našu pažnju!

Pozdravi Rendulić sve prisutne, (mene i ne pogleda!) okrene se i hitro odmagli.

Začas se skupi oko mene desetak ljudi — muškaraca i žen-skinja. Svi su me posmatrali kao da sam pobjegao iz kaveza.

— Ali, gospodine doktore! — obratim se najozbiljnije primarijusu. — Uvjeravam vas: ja sam njega dopratio, a ne on mene! Želite li moju legitimaciju na uvid?!

— Sjedite samo spokojno, dragi Korzikanče!

— Kunem vam se grobom svoje majke, da nisam ja nikakav Napoleon, već on...!

Uzaludne su bile sve moje molbe i kletve. Nikoga nisam mogao uvjeriti u istinitost mojih tvrdnji. Opazio sam svima podsmijeh na licu. Bradati primarijus jedini je zadržao dostojanstveni stav.

— Interesantan slučaj! — progovori on više za sebe, a potom se obrati svome personalu. — Ovo je kod njega sada prava oseka... U medicinskoj nauci to zovemo: psihomanija. Vidjet ćete, drage kolege, za najkraće vrijeme, — najdalje sutra — nastupit će plima... Ponovo će on biti veliki Napoleon. Ja se ipak nadam, da ćemo ga izliječiti. Za dva mjeseca, već bi mogao normalno vršiti svoju dužnost... Janko. — upozori jednog bolničara kvrgave glave — odvedi ga u sobu broj 14.

— Je li opasan? — upita Janko i nekako me krvnički od-mjeri.

— Ni najmanje. Ovo su najidealniji bolesnici... Dajte mu cigarete, hranu, knjige — sve što god zaželi...

Pokušao sam još u dva-tri navrata dokazati svima, kako sam ja potpuno zdrav i pri punoj svijesti, ali me nitko nije slušao. — Kad mi se bolničar približio, učinim zadnji pokušaj, ne bi li se ova zabluda ispravila. Međutim, psihijatar Karavlašić mahne rukom po zraku, dok me Janko nemilosrdno pograbi i povede u određenu sobu. Opirati se nisam htio, jer mi i onako to ne bi ništa pomoglo.

O čemu sam sve te noći razmišljao, kako i koliko sam spavao, nemoguće mi je reći. Svakako, bio sam dešperatan. Nije ni šala: biti zdrav, a proglašen luđakom! — Izjutra sam odlučio zaigrati ulogu, koju su mi silom nametnuli. I to baš iz prkosa, koji se u čovjeku rađa pod sličnim okolnostima. Iako nisam nikada bio neki naročiti historičar, ipak sam koješta znao iz života tog znamenitog vojskovođe.

Doručak su mi donijeli u sobu.

Okolo devet sati došao je po mene onaj isti bolničar Janko. Čim se pojavio na vratima, zauzeo sam generalski stav i uskliknuo:

— Ja sam veliki Bonaparte!

Janko se trgne i ustukne. Prišao mi je zatim, ali vrlo obzirivo. Najučtivije me zamoli, da podem za njim. Ušli smo u jednu svijetlu sobu, u kojoj je čekao primarijus s nekoliko svojih najbližih saradnika.

— Doveo sam vam Napoleona! — apostrofira Janko; pogleda me podrugljivo i povuče se u kraj.

Isprsio sam se na sredini sobe. Prodorno sam pogledao sve oko sebe.

— Plima, gospodo! — reče ozbiljno Karavlašić. — Što sam vam rekao jučer?! Redoviti simptomi kod ovakvih bolesnika... No, kako si, veliki Bonaparte?

— Umukni, ti Richelieu! Propalico kardinalska...! (Da li sam historijski pogodio, ne znam?!). Ti si onaj, tko će mi upropastiti imperij...! Upamtite svi: još ima u meni snage za jedan osamnaesti brumaire!

Doktor Karavlašić zaokruži očima i reče šapatom:

— Ne reagirajte... Povlađujte mu na sve ispade.

— Gdje je Murat? — povičem ljutito. — Bernadotte?! Pozovite mi sve maršale i generale...! Sutra ćemo zorom udariti na Wagram...

— Plima se diže do maksimuma.

Opazim lijepu crnku — sestru pomoćnicu. Potrčim k njoj i zagrlim je kličući:

— Josephina, ljubavi moja!

Stegnem je na svoje grudi. Utisnem joj nekoliko poljubaca cmokajući glasno.

Netko iza mojih leđa prišapne (čuo sam sasvim razgovijetno) lijepoj crnki:

— Reci mu, Jagodo: zašto si me napustio nevjero? Vidjet ćemo, kako će reagirati.

Djevojka mi postavi sugerirano joj pitanje, izvijajući se iz mog zagrljaja. Očito joj je bio vrlo neugodan položaj u kome se nalazila.

— Oprosti, sunce moje! Jest, ja sam tebe iznevjerio, ali ne zaboravi: učinjeno je to u interesu carstva! Potreban mi je nasljednik... a ti si sterilna poput gladne godine...

Čuo se prigušeni smijeh.

Preko dva sata igrao sam se »žmurke« sa svojim promatračima. Spominjao sam Toulon, Austerlitz, kontinentalnu blokadu, Hortenziju i papu. Psovao sam Aleksandra I i Kutuzova, rusku zimu i Berezinu... Uzdisao sam u zagrljaju Marije Walevske... (Jedne prsate blondinke na stažu.) Postavljena su mi bezbrojna pitanja, a ja sam koješta lupetao. Postrance, za okruglim stolicem, mladi je liječnik marljivo bilježio sve što se u sobi zbivalo.

Drugog i trećeg dana ponavljala se ta »šala«, koja me je počela zamarati, a bogme i zabrinjavati. Razmišljao sam savim ozbiljno, kako ću se izvući iz ove klopke, u koju sam upao ni kriv ni dužan. — Kroz prozor nisam mogao iskočiti, jer je bio zaštićen željeznom rešetkom... Vrata su mi zaključavali izvana. Vrlo često čuo sam sa hodnika i neke korake. Netko je, izgleda, stražario pred mojim vratima.

Cetvrtog dana — malo prije doručka — ušao je u moju sobu primarijus, doktor Karavlašić s dvojicom podređenih mu liječnika. Sva su trojica bili nekako zbunjeni, ali ipak najviše šef Karavlašić. Nije to izmaklo mome oku. Vjerovao sam, da se nešto moralo dogoditi. Sigurno se predsjednik suda zainteresirao za moj slučaj, pogotovu ako se onaj nevoljnik Rendulić vratio kući...

Sjedio sam na krevetu i mirno pušio cigaretu.

— Druže Šimec, oprostite...! — propenta nekako kroz nos stari psihijatar. — Vi niste Napoleon... obaviješteni smo...

— Ta ja sam vam prvog dana stoput naglasio, da nemam nikakve veze s Bonapartom...

— Čemu onda one vaše komedije?

— To bi pitanje trebao ja vama postaviti! Vi ste započeli a ja sam samo nastavio... Konačno, »la commedia è finita«.

Čuveni psihijatar počeska se iza uha.

— Znete, u životu mogu nastati ovakve zabune i zbrke . . . Svi mi možemo pogriješiti . . . I popu pred oltarom omakne lako po koja omaška . . . Ponovo molim, oprostite! Meni je, iskreno vam velim, vrlo neugodno . . . Ali eto: smrtni smo ljudi . . . !

Oko podne, drugi je sprovodnik doveo Rendulića, »pravog« Napoleona. — S njim zajedno — kancelistom Janežićem — vratio sam se kući u naš grad, u kome je moj slučaj uzvitlao priličnu prašinu.

Prije odlaska pozdravio sam se s »kreolkom Josephinom« i punačkom plavušom »Marijom Walevskom«. — Obje djevojke, dok sam im srdačno stezao ruku i molio za oproštaj, spustile su sramežljivo glavu, sjećajući se onih čvrstih zagrljaja i vrelih poljubaca, kojima nisam bio nimalo štedljiv u ona tri sud-bonosna dana.

KAD ČOVJEK POZOBLJE PREVIŠE SOLI

Pojavio se među nama bez pozdrava. Ruku nije pružio nikome. Ali zato nije zaboravio da nam već istog dana održi dugu prediku. Okupio nas sve u svojoj kancelariji, izvukao šiju iz bijelog ovratnika, obrisao pažljivo naočale, pa skoro čitava dva sata vrtio i prevrtao po sociologiji, politici i književnosti, te svim ostalim naučnim disciplinama i granama umjetnosti. Prešao je od Campanelle na Saljapina, burgijao po ličnosti Sancha Panse, a završio panegirikom vlastitoj erudiciji, zaslužnoj prošlosti, kao i čvrstim vezama s ljudima na odgovornim visokim položajima. Na kraju nas je preko nosa odmjerio i zapiskutao otužno:

— Od mene ne očekujte velike pomoći. Ja sam predestiniran za više društvene funkcije! Imam naročitu misiju u ovom kraju.

Bogme zinusmo svi. Božansko neko otkrovenje! Ovaj će nas čovjek zacijelo preporučiti... Drugarica Bosiljka dugo je brisala suze, koje je izazvao u njenom preosjetljivom srcu naš novi šef — Kamenko Ptičar, citirajući vrlo sentimentalne stihove iz zbirke ne znam kojeg pjesnika. A drug Pepić, pod-

vornik našeg ureda, otvorenih je usta gutao riječi iz beskonačnog govora direktora Ptičara. Povukao me za rukav i šapnuo mi u uho:

— Druže Arkadoviću, ovdje više nema šale! Ovo je korablja znanja . . . ! Matuzalem. Gotovo nijedne riječi nisam razumio; tako je zborio učeno i mudro . . .

— Mi smo, ne bude li uroka, izabranici božji! — puhnuo mi je oduševljeno s druge strane stari Vodopić.

Slijedećeg već dana započeo je drug Ptičar obilaziti sobe. Svuda je provirio, sve pronjušio, dijelio nekakve mistične savjete, a na konkretno postavljena pitanja odgovarao, da nije administrativac, već javni i kulturni radnik, kome je zvanje u ustanovi sporedne prirode . . . Dijelio je šakom i kapom nova zaduženja, zamarao personal nepotrebnim radom, a na primjedbe, da se ne može svršiti sve odjednom — smijao se cinički. S rukama u džepovima i cigaretom u ustima, okomio bi se čas na ovog čas na onog druga. Svuda i u svemu nalazio je zamjerke, ali nijedno se praktično uputstvo nije moglo saznati ni čuti od njega.

Iskreno moram priznati: rastanak s onim skromnim parolama, ukrašom sviju odjela, bio mi je težak. Kao da mi je netko iščupao komad srca iz grudi. Šef je naredio, da sve strpamo u peć i zapalimo. Nakon toga, dva smo dana i dvije noći pisali nove parole, koje je on izvukao iz svoje bilježnice pozlaćenih rubova.

Na zidu iza njegovog pisaćeg stola morali smo prikačiti parolu: Budno pazi na podređeno osoblje! — Bilo je tu za naš muzikalni sluh još mnogo kojekakvih sonornih izreka. Na primjer, poseban zvuk imala je ova parola: Smrt kvantitetu, slaboda kvalitetu! Ili: STVARAJMO UDARNIKE POMOĆU DIJALEKTIKE! (Po svoj prilici prema onoj staroj leskovačkoj: Mi jedemo paprike, a zidamo fabrike!) — Bilo je još mudrih izreka u duru i molu, sa po tri masna usklika . . . U hodniku nad ulaznim vratima Pepić je objesio slijedeću filozofsku misao: PAZI NA DIJALEKTIČKI SKOK. — Siromah Pepić, kad god je ulazio ili izlazio kroz ta vrata, uvijek se nekako osvrtao strahujući, da se nešto ne sruši na njega. U subotu prilikom odlaska s posla, zatekao sam ga kako zamišljeno bulji u ona zagonetna slova.

— U koju ovo fiskalturnu granu spada? — upita me sramežljivo. — Poznat mi je skok na bunker, skok iz aviona, ali ovo ni čuo ni vidio...

Što sam mu mogao odgovoriti?!

Svakog je dana bivalo sve gore: uvijek nešto novo, ali sve naopako i crno. Strah se postepeno zabijao u kosti onih drugova i drugarica slabijih živaca. Ljudi su gubili povjerenje u same sebe. Stvarao se kod mnogih dojam, da su tabula rasa — bez iskustva i znanja, kao da su se jučer rodili. — Jedini se snašao Franko Lupetina. Stao je polako plaziti i njuškati oko novog šefa. Isprva je skakao i pripaljivao mu cigaretu, a potom se usudio otvoriti svoju kutiju, u koju je Ptičar džentlemenski spuštao svoje duge prste. Zapazili smo i ovo: ukoliko se Lupetina više približavao Ptičaru, utoliko se udaljavao od kolektiva...

— Čitajte i učite! — zagrmljao bi često Ptičarev glas kroz sve hodnike i sobe, dok se on zadovoljno ljuljao u fotelji za stolom ili pored prozora.

U ponedjeljak ujutro izostala je drugarica Ivanka. Naknadno je podnijela molbu za bolovanje s priloženim liječničkim uvjerenjem. Nervi su joj otkazali svaku poslušnost.

Naš se radni kolektiv razbijao. Elana je nestalo. Tko je god što učinio, Ptičaru nije bilo dobro. Tresao se na ljude poput vijoglavog bega. Više-manje svi su naši službenici postali umorni, razdražljivi, nemogući... Priznajem, nije ni meni bilo lako ni ugodno živjeti u jednoj tako zagušljivoj atmosferi. Ipak sam znao smći toliko snage, da ponekad skrešem našem direktoru istinu u oči ili da sokolim i tješim svoje drugove i drugarice. — Prestali su ljudi glasno misliti. Neki su me stizali na ulici; drugi su noću dolazili mojoj kući. Svi su jadikovali. Svi su, uglavnom, ponavljali:

— Dokad će nas tući i mučiti ova anatema!? Pa nismo, valjda mi jedini bacali za bogom kamenje!? Od kuge, gladi i rata oslobodi nas, gospode!

Taj se refren ponavljao iz dana u dan. A Ptičar je uživao, što je uspio slomiti kičmu tolikim ljudima. Bombardirao je nevoljnike povišenim glasom, opterećivao suvišnim poslom, mrcvario, tako da su neke žene počele prijetiti svojim muževima nevjerstvom.

Jednog jutra Ptičar donese pod pazuhom debelu knjigu i bane s njom u sobu pred druga Marušića.

— Marušiću! Evo vam prvi tom »Kapitala«! — apostrofirao odbojnim glasom. — Pročitajte pažljivo, prostudirajte, napišite referat, pa tako sasvim potkovan i krenite u narod...

Smrači se pred očima jadnom Marušiću, tim više, što mu je bio postavljen rok od dvadeset i pet dana; ni manje ni više! Krupne kaplje znoja razliju mu se oko ušiju. Rukom se uhvati za ogrlicu i trgne je svom snagom.

— Ali, druže šefe...

— Nikakvo, ali! To je strah pred umnom napetošću... Linija manjeg otpora!

— Ama nije... — branio se Marušić. — Napisao sam veliki broj predavanja za narod. Obišao sam kao i apostol Pavle stotinu sela... Volim rad... Imam zato priznanja sa više strana. Štivo, koje mi namećete, neprobavljivo je za široke slojeve...

— Mase moramo da naučimo misliti! Prisiljeni smo, da im promučkamo uspavani mozak.

— Kako bi bilo — usudi se izustiti Marušić — da vi izradite taj referat? Učeniji ste od mene... Imate i više vremena...

— Ne mogu se ja spustiti na nivo plebsa! Moj rječnik i moje misli ne mogu shvatiti zakržljali mozgovi. Lakše će to ići vama običnom mediokritetu! — ispukne Ptičar, te se udalji pripaljujući cigaretu.

Za njim je odskakutao Lupetina s kutijicom žigica u ruci.

Sutradan dojuri poput bijesne furije Marušićeva žena. Bila je sva plava i otečena. Upadne u našu radnu sobu stisnutih šaka zvjerajući očima na sve strane. Urlala je divlje:

— Gdje je onaj razbojnik, da ga zadavim?! Ja ću se obračunati s tim nitkovom! Gdje je? Govorite...!

Ptičar proviri kroz odškrinuta vrata. Uplašen i blijed kao krpa namah se izgubi. Čuo sam kako je zaškljocnula brava.

Opkolili smo razbješnjelu Marušićku. Drhtala je rukama i nogama, siktajući poput zmije. Jedva smo je uspjeli nešto primiriti. Tada nam ispriča:

— Upropastio mi čovjeka, ta hudoba ljudska! Živjeli smo ljepše od zaljubljenog golubinjeg para... Mogu reći bez hvalstanja: dvadeset i dvije godine braka bile su nam neprekidni medeni mjesec! Bojim se, neću sačekati srebrnog pira... Svi ga vi poznajete: marljiv, radišan, a blagorodniji od bube...

— Što se dogodilo? — upitam je gotovo sa strahom.

— Još pitate! Sinoć je došao kući pogružen, smrvljen... Riječi nije prozborio. Samo sam ga čula, kako je odlazeći u spavaću sobu procijedio kroz zube: »Nema više za mene bijela dana.«

— A dalje?

— U neko se doba noći trgnem... Izvukao se ispod ponjave, skočio... Izbezumljeno krikne: »Smrt dijalektici!« — Rasanim se podignem glavu, ali me težak udarac u lice onesvjesti... Ne znam, koliko sam vremena tako proležala... Kad sam došla k sebi nadem muža na podu odmah do kreveta s četrdeset i nešto preko temperature...

— Gdje se sada nalazi?

— Eno ga u bolnici. Sumnjam, da će ostati živ...

Plaćući se uputila kući.

Poslije ovog nemilog slučaja Ptičar sazove sastanak radne zajednice. Palo je vrlo teških riječi na račun kolektiva. Bilo je tu govora o sabotaži, inferiornosti, nedisciplini, karakteristikama i tako dalje.

— Gospodo, — nakašljao se ledeno direktor Ptičar — približava se konac godine... Vaš intelektualni i moralni lik ovisan je od mog pera... Sudbina je vaša u mojim rukama!

Tada je nastala živa i žučna prepirka.

— Drug direktor kranoslovi. Topi se u vrtlogu vlastitih riječi. Kad bi tim riječima — staloženo izgovori drug Lužar — odgovarala djela, nikada i nigdje vrsnijeg čovjeka ni šefa.

Zaigra Ptičaru donja vilica i poviče:

— Ovdje ja vedrim i oblačim! Bit će onako, kako ja želim! Zabranjujem svaku daljnju diskusiju!

»Mili bože, na svemu ti hvala« — zapjeva Lužar, nakloni se učtivo, digne i ode.

Odmah sutradan predao je molbu za premještaj.

Dva mjeseca nakon toga bane iznenada inspekciona komisija, zapisnički utvrdi stanje u našoj ustanovi. Ptičar je pred članovima komisije izjavio, da smo svi mi neznalice poderanih mozgova... i da je šteta onog kruha što ga pojedemo.

Ubrzo iza odlaska komisije, naš genije velikih riječi, a nikakvih djela, bude premješten i za sve nas zameo mu se svaki trag.

Kao da je mora pala s grudi tolikog broja službenika. Bolnici se vraćahu s bolovanja. Lužar nam se javi pismom iz drugog mjesta; želi se vratiti među stare drugove...

Prva nam je briga bila: uništiti svaki trag, svaku uspomenu na neugodna sjećanja. Čak je i Lupetina pomogao oko skidanja onih »zvučnih« parola. Nije jedanput uzdahnuo: »Sve je bio, ali nije čovjek!«

Našem podvorniku, drugu Pepiću, najviše se dopala nova parola, koju je prikačio u radnoj sobi. Ona je doslovce glasila:
MANJE RIJEČI, VIŠE DJELA!

Pepić je svakog dana bar dvaput glasno ponavljao:

— Još je moj pokojni nonić Frane govorel: »Manje čakol, a više fati, pak će bit sve dobro!«

PRVI DAN REČE BOG: NEKA BUDE SVJETLOST!

»I bi svjetlost. A Bog odvoji svjetlo od tame, te prozva — svjetlo dan, a tamu — noć.« — Geneza

(Knjiga Mojsijeva)

Tako je to započelo i u našem gradu: sve kao i u Svetome pismu staroga zavjeta.

Naime, trebalo je stvoriti književno jezgro — nucleus, iz kog će se razviti i snažno prostrujiti najuzvišenije vrednote čovječjeg duha. Sjetiše se neki pametni ljudi, da kod nas ima svega na pretek, ali nema poezije ni ostalih književnih grana; drugim riječima, nemamo pjesnika ni književnika, koji bi prema svim prirodnim zakonima unijeli među nas dah svjetlosti. Sramota je, rezonirali su oni, da se time mogu pohvaliti i neki manji gradovi, a mi... Zar nije, dođavola, apsurd i to veliki, da grad od stotinu tisuća stanovnika nema nijednog pjesnika!? Mora se dakle: iščačkati, prekopati po ljudskim srcima i mozgovima, te će se sigurno pronaći bar nekoliko lučonoša, što ih u najvulgarnijem smislu riječi nazivamo — pjesnicima.

Formiran je i odbor, čiji će biti zadatak: pronaći, otkriti mlade (a i starije — svejedno!) ljude u čijem je srcu posijano

sjeme dviju helikonskih muza — Polihimnije i Erato — ali zbog nepovoljnih klimatskih prilika još nije prokljalo!

Odbor trojice pošalje pozive onim osobama, za koje bi se moglo pretpostaviti, da im udno srca leži pjesnička žica, koja još nije zatitrala. Treba je po njihovu mišljenju malko napeti, a zatim će ona pozvoniti i odjeknuti. Obrati se Odbor na one, koji su već negdje objavili jednu, dvije ili tri, takozvane — nerazumljive pjesme. Iz aspraktne poezije moglo bi se ipak postepeno razviti i nešto konkretnog, što bi publika razumjela.

Poziv je upućen: dvojici profesora književnosti, tajniku jedne kulturne ustanove, te trojici nastavnika hrvatskog jezika, dok su ostali pozvanici bili mladi, nadobudni poetarci, koji zavrckutaše tu i tamo, pa se zbog toga u njih polažu velike nade. — Sastanak će se održati u Klubu kulturnih radnika (već je to stanovita garancija!) u osam sati naveče, ljeta gospodnjeg itd. . . Da. još je u pozivu bilo naznačeno, neka budući pjesnici ponesu sobom poneki plod svog srca i uma, kojim bi se mogli predstaviti na prvoj književnoj večeri.

Određenog dana sakupi se oko stola u separeu Kluba tri-naest (nesretan broj) pjesnika, zapravo: deset pjesnika i tri mlade poetese. Nakon nekoliko uvodnih riječi jednog člana odbora, na veliko zadovoljstvo svih prisutnih, udaren je temelj Književnom krugu — rasadniku najsuptilnijih ljudskih manifestacija. — Za predsjednika je izabran jedan profesor, čovjek u godinama, ali poznat po nekoliko objavljenih pjesama, ambiciozan i požrtvovan. Predsjednik novoosnovanog Kruga bio je uvjeren, da kao lirik nešto znači. Tri ili četiri njegove pjesme inspirisane su bile našom nedavno prohujalom borbom. Kulmen predsjednikovog nadahnuća bio je »Šepavi partizan« — borac iz Ravnih kotara, odakle je i pjesnik vukao svoju lozu. Nikakvo čudo. Taj je pjesnik okupaciju preživio u Zagrebu, kao službenik Ministarstva bogoštovlja i nastave ali ga je oslobođeni teritorij magnetski privlačio. Više je puta htio napustiti Zagreb i preći među ustanike. Na veliku nevolju njegovu svakom takvom zgodom bile su prekinute veze. Ovaj isječak iz njegove biografije pušten je bio po oslobođenju i u eter prilikom jednog intervjua, tako da otpada svaka sumnja vjerodostojnosti.

— Drugarice i drugovi, — preuze riječ izabrani predsjednik — dobro bi bilo, da sada pročitamo svaki poneku pjesmu, kojom ćemo nastupiti prekosutra ovdje u Klubu. Tim ćemo se

pjesmama predstaviti publici, a zatim zaredati po poduzećima i ustanovama, čitaonicama i školama. Naš zadatak moramo shvatiti ozbiljno. Krug će odigrati značajnu kulturnu misiju i biti ponos čitavog grada...

Još je rekao nekoliko uzgrednih riječi. Dok je izgovarao posljednje misli, pjesnici se stali hvatati za džepove. Jedni su vadili male bilježnice, a drugi ispisane hartije presavijene na pola ili na četvero.

— Tko će čitati prvi? — javi se nečiji glas iz kuta.

— Nije važno — odgovori predsjednik. — Ded gukni, ti Slavomire...

Mladi pjesnik, poklonik Vladimira Majakovskog, zauzme svečanu pozu i pročita svoju pjesmu »Krava na bakrenom krovu«. Tema je te pjesme sasvim suvremena; napirlitana svim mogućim i nemogućim metaforama. Krava je šetala po krovu suznih očiju, dok su po livadi naokolo kuće jurili bjesomučni bikovi uzdignutih repova... Kad je mladi boem završio s čitanjem svi se pogledaju. Nitko se nije usudio ni zucnuti, ali je neizvjesnost prekinuo predsjednik:

— Pjesma je već objavljena. Otpada svaka diskusija. Redakcija »Šumnog Jadrana« je za nas garancija, da je kvalitet pjesme na dostojnoj visini...

Svi se saglase s predsjednikom.

Mala, simpatična Mirjana Kosjerić pročitala je pjesmu o udici na kojoj je umjesto meke zakačeno njeno srce, koga nije htjela zagristi nijedna riba.

Pjesnikinja doživi aplauz od koga su joj i uške porumenile.

Druga poetesa, također vrlo mlada, izrecitira naizust dvije pjesme. U izvornost tih pjesama moglo se posumnjati, jer su nekako poznato zvučile. — Nastavnik hrvatskog jezika pročita svoje »More«, koje je bilo previše i slano i mutno. Jedan od prisutnih pjesnika izjavi, kako je jučer onako s nogu napisao pjesmu, čim je čuo da i njega ubrajaju među besmrtnike.

Najimpresivnija je bila pjesma o mravu, koji je s vrha jedne radio-antene pozivao čovječanstvo na slogu, mir i ljubav. Čitali su svi i zadovoljno trljali rukama i dlanovima.

Nizale se riječi; vrcale su misli, uzdasi i snovi. Spominjalo se oazu po kojoj lutaju praživotinjske duše, dimnjaku iz kog lete u vasionu zagušljivi plinovi i psu, koji je mački izgrizao pola stražnjice. Mnogo se kroz stihove šušalo o vrelim ženskim bokovima i teškim dojkama...

Iza prve književne večeri u Klubu kulturnih radnika, došla je na red tvornica celuloze. Predsjednika Kruga i njegovu sabraću jako je zanimalo, kako će pravi trudbenici jednog socijalističkog kolektiva reagirati na njihove pjesme.

Dode i taj veliki dan. Pred dupke punom dvoranom fabričkog Doma kulture, predsjednik s nekoliko zvučnih riječi najavi književno veče — ili još preciznije: Večer poezije.

Pjesnici se uzbuđeno penju na podij. Kod svakog se isprva osjeća stanoviti drhtaj glasa, ali se večer odvija prema planu. Sam predsjednik nakon »Divlje ruže« pročitao je patetično svog »Šepavog partizana«, koji je zahrđalom sabljom vijao »na buljuke« fašiste i četnike uzduž i poprijeko niz Ravne kotare. Taj strateg i heroj bio je najveća atrakcija te književne večeri. Dvorana se prolamala od uzvika i aplauza!

Pravi trijumf! Požnjet je uspjeh kakvom se nisu ni sami pjesnici nadali. Ozarenih očiju predsjednik se zahvali brojnom kolektivu na pažnji i strpljenju. Ali prije razlaza obrati se radnicima:

— Drugovi! Imate li možda neki prigovor? Jeste li zadovoljni? Da li ste ušli u duh naše poezije?

Promeškolje se mnogi na svojim sjedalima. Zaškripi i poneka stolica.

— Kritika je dozvoljena... dapače poželjna. Iznesite slobodno vaše mišljenje...

Nasta neugodna pauza. Jedan se mladi radnik ipak podigne i naglasi:

— Drugovi pjesnici! Ja nisam od svega ništa ni shvatio ni osjetio... Ili sam ja lud, preglup ili... Razumio sam samo pjesmu »Šepavi partizan«, ali ne vjerujem da bi takva nagrada božja bio i tako veliki junak...! Rodom sam iz Grčkog Islama... Za vrijeme rata bio sam kurir i ilegalac; poznajem sve borce iz našeg kraja, ali takav se nije nalazio među nama...

— Licentia poetica...! — javi se Kosjerićeva.

I ostali se ohrabre. Graja zahvati dvoranu. Jedni se glasno smiju, drugi rugaju. Konačan je zaključak bio, da su ovakve večeri najobičnija danguba, od koje nema nitko ni trunke koristi. Pri polasku jedna od poetesa, uvrijeđena iznad svake mjere, reče svojoj drugarici Mirjani:

— Biserje se ne sipa u korito iz koga loču svinje!

Sutradan, to jest 14. februara, na trećoj strani lokalnog dnevnika objavljen je članak pod naslovom »Marginalije uz književno veče« s podnaslovom »Plemeniti cilj«. — Tu je pored ostalog zabilježeno:

»Stoga i nećemo analizirati koliko je u toj književnoj večeri (književnog) Kruga bilo poezije, i nije li pozvonio tek po koji stih i bljesnula tek po koja misao, a ostalo bile su tek riječi, riječi, riječi, jer to i nije važno.

Važno je da se formirao taj Krug...

I zamislimo kako će sutra... mladić iz Klane... djevojka iz Mošćenice... ribar iz Cresa pomisliti: »Ja o moru znam više i ljepše nego oni...«

Možda će naš vrlo realni i kritični primorski svijet, koji teško uzima rog za svijeću i zijeovati na ovakvim večerima... i reći da to nije poezija...

Ali: oni su ono, što su katalizatori u kemijskim procesima. I jesu li sami pjesnici ili nisu, to čak i nije tako važno — važno je da žele sudjelovati i sudjeluju u umjetničkom životu i da postoji pobuda.«

DOČEK NOVE GODINE

Približava se ponoć. Društvanice u kući kod liječnika Jareba odavna pliva u pijanoj i polupijanoj zaboravi. Na stolu još uvijek leži obilje narezaka, slatkiša, pečenja i drugih božjih blagodati, koje je nekoliko usta čitave večeri nemilosrdno tamanilo, a i sada tamani, kao da je to mana nebeska. Jede se i pije slade nego li će to biti uoči sudnjeg dana. — Domaćica, gospođa Danica neprestano puni čaše, dolijeva i nutka svoje raspoložene goste. Bezbroy se već čaša popilo u čast ovog ili onog državnika, političara, ličnog prijatelja, da se i ne govori o prisutnima. Pjeva se, puši, pije... Mirisavi dim leluja se i talasa oko vrata i prozora sve do visokog stropa. Doktor Jareb ili supruga mu, deset su već puta otvarali prozore, da bi se prostrani, idilični salon do temelja provjetrio.

I žene su pomahnitale. Zahvaćene su neuobičajenim smijehom. Vrište. Galame. Pred očima im iskrsavaju iskrivljene slike ljudi i predmeta.

— Hi-hi-hi! Kakav je ono nos u mog muža!? — pišti drugarica Marija, supruga inženjera Lukarića. — Gledajte! Ili sam ja pijana ili je mog čovjeka preobrazio neki zli volšebnik...!

Svi se zacene od smijeha.

— Vrag je tu umiješao svoje prste! — javi se pravnik Golub dubokim baritonom.

Stasila plavojka Elvira, žena ekonomata bolnice Vrančića, inače mirna i staložena duša, sasvim je van sebe. Neprestano navaljuje na Goluba, da priča one njegove neslane šale, kojima je znao zabavljati društvo po čitave večeri.

Ono tuce djece, od četiri prisutna bračna para, prestalo je brojiti noge i cipele svojih roditelja pod širokim, okruglim stolom. Ne zamaraju više svoje glavice šarenim rebusima, ukrštenim od osam muških i osam ženskih cipela. Ne čuje se odlučan glas malog Staše, Jarebovog sinčića: »Tatice, ne gazi po antilopskoj cipeli tetke Maline, jer ćeš joj ih sve pokvariti.« — Mali je Staša naprosto obožavao »tetku« Malinu, zbog onih skupih čokolada, koje mu je donosila, kad je dolazila u posjetu njegovoj mami. Prestalo je i cvrkutanje crnpuraste ekonomice Evice: »Ovo je noga moje mame, a ovo tvoga tate...« — Nestalo je dječje svade, plača, natezanja i jurnjave naokolo stola. Sada spokojno spavaju u drugoj sobi, na širokim bračnim krevetima, svrstani poput sardina u kutijama.

Inženjer Lukarić na veliko se udvara domaćici, koja sjedi do njega. Glava mu se klata poput viseće bundeve, iako stoji na atletskoj šiji.

— Večeras ste upravo divni! — balavi joj u uho.

Smiješi se gospođa Danica; ne ljuti se nimalo. Ta Lukarić je najprisniji prijatelj njenog muža.

Ako vas nisam nikada poljubio, večeras moram...

— Bit će mi neobično milo — vragoljasto odgovara domaćica. — samo... psst! tačno u ponoć, kad ugase svjetlo... Iskoristimo onaj trenutak! Nitko neće opaziti...

Nastupila je plima. Svatko pjeva za svoj-groš. Rijetko dvojica ili dvoje njih zapjeva istu pjesmu. Iako se to dogodi, više liči na kriještanje sojka, nego li na neku melodiju... Domaćin, doktor Jareb bez i trunke sluha zatuli »Mamu Juanitu« za oktavu i pol ispod normale. Golub zagrli Vrančićku, pa i on zapjeva. Melje turpijastim baritonom onu nekadanju »Moj dilbere«, ali se nitko na to i ne osvrće, osim gospođe Danice. Ona mu koketno dobaci (pri tom žmirkajući pogleda Lukarića) kako ima pravi muški glas, koji imponira ženama. Polaska to Golubu, pa zatuli još snažnije i dublje.

Prosjedi Vrančić zaljulja se i nesigurno uspravi.

— Gospode i gospodo! — intonira svečano.

— Nema više gospode! — prekine ga oštro Lukarić; ostavi začas domaćicu na miru. — U ropotarnicu s gulikožama...!

— Dragi prijatelji... — pokuša Vrančić dalje.

— Ne, već drugarice i drugovi — ispravlja ga supruga.

— Neka bude! Ova je godina... na izmaku... Kroz koji minut približava nam se slijedeća... nova. Želim da nam bude svima: bolja, plodnija, unosnija... Neka...

— Neka zavlada mir vječni među ljudima dobre volje! — upane mu u riječ Lukarić, živo gestikulirajući rukama.

On se rado hvatao u koštac s najškakljivijim političkim problemima, te je zbog toga nekoliko puta udario glavom o zid. Otvorena priroda, a naivan preko svake mjere, na sve je odmah iskreno reagirao. Davao je drugima fantastične recepte i lekcije, za koje je smatrao da su jedino spasavajuće. Na momente bio je uvjeren, da je najpametniji čovjek na svijetu! — Svakog je dana pročitao tri do četiri dnevnika, i to od prve do posljednje strane...

Sad istegne svoju žilavu šiju, te zasipa prisutne vatrometom političkih varnica. Zakači se za Ho Si Mina, Čang Kaj Šeka, Papagosa, Salazara i za more poznatih državnika, širom zemaljske kugle. Nije zaboravio ni na Nam Ila, ni Perona... Pobrkao je mnoge pojmove! Tunis mu je skočio u Indoneziju, a Kemal-paša je postao predstavnik Maroka u Ujedinjenim nacijama...

Dok se on raspljivao pravdom i nepravdom, domaćica se digla i izišla... Na njeno mjesto sjela je Jarebova punica, stara gospođa Suzana, koja se približavala osmome križu. — Smiješi se starica i posmatra razigrano društvo. Dlakava bradica odskače joj uvis, kadgod se trgne ili jače nasmije.

Domaćin pogleda na sat i reče:

— Još svega dvije minute i evo nas u...

— Živio Galapagos!* — ruckne Lukarić, zaboravivši sasvim na prostor i vrijeme.

Dovuče se Jareb do prozora i pogleda jesu li dobro zatvoreni.

---

* Otočna skupina u istočnom dijelu Tihog oceana. Pripadaju južnoameričkoj državi Ekvadoru.

— Umukni, bog te neubio! — otrese se žena na njega i zaprijeti mu prstom.

— Znete li vi, gospodo, tko je to Gala-pa-gos?

— Znamo! — graknu dva ili tri glasa.

— Ništa vi ne znate...! To je grčki polulijevi ekstremista; bratić gospodina Pagosa... Neka živi...! — ne dovrši, jer se u tren oka pogase svih pet žarulja sa lusteru.

Mrak. Ne vidi se prst pred nosom. Čuje se naglo disanje, šapat. Poljupci pljušte s lijeva i desna. — Žene se otimlju. Vrište i kikoću. Lukarić zagrlj strastveno svoju susjedu. Pri-lijepi svoje pohotne usne na njene. Samo jedan hip odlijepi usne od njenih i šapne:

— Kad bi moja žena bila tako slatka!

Ponovo joj usta začepi svojim vrelin usnama i zagrlj čvrsto oko struka...

Žarulje planu.

S ulaznih vrata pršti zvonki kikot. Domaćica se zacenila od smijeha. Hvata se rukama za trbuh. Previja. — Lukarić se trgne. Razrogači oči. Do njega je sjedila stara gospoda Suzana. Ona je zbunjena... Mršavim i drhtavim dlanom briše usne. Gleda prijekorno Lukarića i skupivši malo daha jedva izgovori:

— Oh... vi, fakin! Umalo, što me niste ugušili!

U MACKE S NJIM

ILI ZBOG ČEGA I NA KOJI JE NAČIN DRAŠKO PROROKOVIĆ PROGUTAO PRIJEPIS S KOMENTAROM MOŠĆENIČKOG STATUTA

Treći je već ovo dan, kako drug direktor, dr Draško Proroković sjedi u uredu za svojim pisaćim stolom i pribire mozgom neke sumorne i nejasne misli. Lijevim dlanom prikriva ime autora i naslov napisa u otvorenoj, debeloj knjizi, dok šakom desne ruke podupire čelo, a mutnim pogledom bulji u hrpicu žučkaste hartije išarane olovkom i perom. Čas uzima nervozno olovku u ruku, čas glasno izgovara ime Čeha, dra Karela Kadleca i imena naših učenih profesora Strohala i Nikole Žica. — Pri kraju stola leži ukoso položena stara knjiga oveštalih korica s masno zacrtanom 1637. godinom. Na njoj je pepeljara puna izgnječenih opušaka, te prazna šalica, zamrljana iznutra i po rubu tamnosmeđim talogom brojnih crta i likova.

Oko podne uđe (deseti već, valjda, put od jutros!) podvornik Jurica u direktorovu sobu s mirisavom turskom kavom na poslužavniku. Položi poslužavnik na stol i zabrinuto pogleda

svog direktora. Htjede uzeti praznu šalicu, ali upravo tog momenta Proroković spusti šaku s čela, uspravi glavu, a oči mu mučenički zakolutaju i zaplivaju po svojim šupljinama na sve moguće strane.

— Što me tako gledaš, Jurice? — upita podvornika usitnjenim, pomalo drhtavim glasom.

Nakašlje se Jurica. Ne odgovori ni riječi, ali mu po trepavicama zablista sitna rosa.

— Sjedi, da malko porazgovaramo! Bit će mi lakše...

Povali se Jurica gospodski u fotelju do malog okruglog stola pred staromodnim ormarom s knjigama; pomakne izbrazdanim čelom, a naočale mu odskoče visoko iznad nosa. — Direktor Proroković ispije kavu jednim gutljajem; potom tek pripali, tko zna već koju cigaretu otkad se pojavio u kancelariji. Isprsi svoje orijaško tijelo, izvuče iz kutije rovinjsku »Moravus«, pride k Jurici i tutne mu je među navorane usne, a zatim upaljačem pripali... Gledaju jedan drugog. Puštaju dim kroz nozdrve i na usta, dok nad njihovim glavama zalelujuju blijedosivi oblačići.

— Muka mene spopala je ljuta! — zagudi Draško ritmom narodnog deseterca, pa se vrati na svoje mjesto uz pisači stol.

— Vidim ja... gledam. Promatram vas zadnja dva dana i moja mi luda seljačka pamet veli: s našim direktorom nešto nije u redu! Jeste li mjerili temperaturu? Zašto se niste prijavili rajonskom liječniku!?

Uzdahne Proroković bolno. Raskreči svoje duge noge; cipele mu provire svaka sa svoje strane stola poput strašila.

— Moj brajane, nije to obična bolest, kojoj podliježu svakodnevnim smrtnici, već...

Zine Jurica. Iz usta mu prokulja obilan mlaz dima.

— Zar ima drugojaćih bolesti?

— Sitan je tvoj duh! Ne razumiješ ti... Da ti je moj mozak i da si svršio visoke škole, lakše bi me shvatio... lakše bi se sporazumjeli! Jesi li čuo ti, moj brate mili, za Alfreda Nobela?

Zaniječe Jurica glavom, a cigareta mu zaigra na usnama; nešto mu se pepela istrese po nogavici više koljena. Otpuhne pepeo i prstima zamijesi sivu mrlju na plavim hlačama.

— Znam, da nisi čuo... Ali, prije negoli porazgovorimo o tom čuvenom Švedaninu, poželjno bi bilo, da ti meni gataš iz

jedne od ovih dviju šalica!? Za mene je to danas neobično važno, upravo sudbonosno, jer stojim pred odlučujućim korakom...

Zagleda se Proroković sugestivno u svog podvornika. Ovaj se namršti i ustrese, a tada ozbiljno odgovori:

— Danas je srijeda! U gatanju i proricanju sudbine sretne sam ruke jedino utorkom i petkom... Dakle, morate se strpiti do petka!

— Ne mogu toliko čekati! — mrzovoljno, ali odlučno odbrusi direktor. — Ono, što sam odlučio izvršiti ću tokom današnjeg dana! *Alea iacta est!* Još točnije: za koji trenutak... Spomenuo sam ti Nobela. Taj je čovjek pronalazač dinamita i time se silno obogatio. Ma, koliko dinamit koristi čovjeku i čovječanstvu, ujedno je i strašno zlo, jer se njegovom nevidljivom silom mogu srušiti sela i gradovi, brda i doline — sve ono, što je svemogući svojom mudrošću stvorio. A Nobel, da bi pred bogom oprao svoje grijehе i spasio dušu, te zaslužio vječno blaženstvo, prije je smrti testamentom osnovao zakladu iz koje Švedska akademija nauka svake godine dijeli visoke nagrade za tri naučne grane, za književnost i mir...

Slinom ugasi Jurica cigaretu. Širom razjapljenih usta sluša Prorokovića, koji se sve više zanaša, leti i plovi za svojim mislima i riječima. Raskreči noge i on, dok ruke skrsti na grudima.

— Da, slatki moj Jurice! Jedna nagrada iznaša dvjesta tisuća švedskih kruna... A, jedna od tih kruna nosi u našoj valuti sto četrdeset i četiri dinara... I kad pomnožiš dvjesta tisuća sa sto četrdeset i četiri, dobiješ — ni manje ni više! — naglasi Proroković i digne uvis kažiprst — pazi dobro! Dva-deset i osam milijuna i osam stotina tisuća dinara!

Jurica zvizne kroz zube, sklopi ruke i čvrsto stegne dlanove, izražavajući svim svojim bićem nepojmljivo čuđenje.

— A to je — nastavi direktor namigujući svome podvorniku prvo desnim, a zatim lijevim okom — preko jedan milijun, šest stotina i osamdeset tisuća godišnjeg interesa uz šest posto... Što ti se čini, moj sokole?!

— Ih, da mi se omrsiti samo tim interesom! Mati moja, bogatog li života...! Što me rodi podvornikom, nesretnice tužna!?

Odmjeri ga Proroković lukavo, pa oštro odsiječe:

— Vjeruješ li ti, da se do te sumice može doći!?

— Kako?

— Ne baš jednostavno i lako, ali može.

— Zar i ja? — upita Jurica, a zjenice mu se rašire, kao u mačora za ožujskih noćnih plandovanja.

— Taj je zalogaj teško probavljiv i za nas visoko školovane umove . . . Za nas, koji smo skoro dvadesetak godina ključali po slovima, zobali isto toliko godina slogove i mudre riječi po brojnim knjigama na toliko jezika . . . ! O tome ti ne smiješ ni sanjati!

Prikupi Jurica noge i nekako razočarano spusti glavu na prsa.

— Razvedri lice, Jurice! Desna moja ruko! Budem li ja taj sretnik, neću zaboraviti ni na tebe, svoga vjernog slugu . . .

— Vi!?! — usklikne godvornik i poskoči, te ponovo pripali ponudenu mu cigaretu.

— Da, ja . . . ! Od gotovine kupit ćemo na periferiji grada, u novoj modernoj vili — četverosobni stan . . . Potrudit ćemo se, da dodemo do pristojnog »Renaulta«, zelenkaste boje . . . Za ljetnu sezonu dat ćemo podići negdje uz samu obalu dvosobnu vikend-kućicu, u kojoj ćemo boraviti od maja do oktobra . . . Neću zaboraviti ni rodno moje selu Repinu . . . Ambulanta ili škola ne gine. Nad gornjim pragom raskošnog ulaza kočit će se mramorna spomen-ploča, na kojoj će biti uklesano moje ime i prezime s pozlaćenim slovima . . .

Umiri se Jurica, a potom ozbiljno i nekako zabrinuto izbaci:

— Budete li se razbacivali s novcem, brzo će otrprnuti . . . !

— Ne beri brigu, Jurice! Dvadeset i osam milijuna nije mačji kašalj. — U zimskim mjesecima sjedit ćemo pored televizora, čitati novine i kriminalne romane, posjećivati kino . . . a po ljetu uživat u pecanju ribe . . . Da bi naš život stvorili što ugodnijim podnijet ćemo molbe za invalidsku penziju. Tko će čekati na puni staž! Ja imam dvadeset godina službe, uračunavši i ratne, a ti preko petnaest . . . Sto ti vrijedi penzija, kad si već jednom nogom u grobu?! Da se malčice odmorimo i nas dvojica! Da prživimo koju godinicu kao ljudi, pravi ljudi! A pored našeg uloženog kapitala to će nam biti omogućeno . . . Mislim, pohranjenog na priplod u banki . . . Shvaćaš li me?

— Nije nama ni ovako teško! — usudi se primijetiti Jurica. — Vi potpisujete spise, a drugi rade; ja pak pripremim poneku kavicu, otrčim do pošte, — uz put navratim i do tržnice

— a staž teče! Ne dao nam bog gore! A ti vaši milijuni još uvijek vise u zraku. Bolje je i malo, ali sigurno... Narodna poslovice veli: »Bolje je i vrapčica u ruci, negoli goluba na grani.« — Konačno, poznato je staro iskustvo: ono što padne okrunjeno, lako sklizne iz džepa i grla! — naglasi mudro Jurica. — I na koncu: smijem li postaviti jedno pitanje?

— Slobodno, kao rodenome bratu.

— Na koji način mislite doći do tih milijuna?

Uhvati se Proroković najprije za bradu, a potom upre prstom u otvorenu knjigu pred sobom, te svečano izjavi:

— Gledaj, ovu knjigu! Za mene ima ona značenje, kao što je svojevremeno za Adama i Evu imalo ono biblijsko drvo spoznaje... Istrgnem li iz nje dvadeset i šest listova ili pedeset i dvije stranice, pa ih sve progutam — milijuni mi ne ginu!

Razvali Jurica laloke sve do ušiju. Bio je stopostotno uvjeren, da mu je direktor nagazio negdje na nečistog duha.

— Misliš, da sam lud! — nasmiješi se diskretno Proroković. — Na putu za Stenjevac?! Psihološki sam te pročitao... Sušta je istina, ovo što govorim! Progutam li ovih dvadeset i šest listova — propusti kroz prste nekoliko stranica — o meni će pisati štampa čitavog svijeta. Jesi li čuo!? — čitavog svijeta: od »Glasa Istre« do »Njujork herald tribjuna« i »Žen min ži baa«. (Ni Kinezi neće moći prešutjeti ovakav fenomen!) U Štokholmu će me veliki besmrtnici predložiti za Nobelovu nagradu... Doduše, za ovu naučnu granu — smirenije nastavi direktor — za gutanje tuđih tekstova oni u onoj pitomoj Švedskoj još ne dijele nagrade...

— E, pa onda ne možete dobiti ni prebijene pare!

— Ali, čim svjetska štampa objavi ovaj moj nezapamćeni čin, veleučeni akademici lijepe i sretne skandinavske zemlje sazvat će sjednicu i zapisnički zaključiti: »Od toga i toga dana i mjeseca, godine gospodnje 1963. uvodi se još jedna nagrada iz Nobelove zaklade, koja će se zvati — Nagrada za izuzetne podvige korisne nauci...« eccetera, eccetera! — Je li ti sada jasno?

— Ama, meni vi to solite pamet?! — pomalo uvrijedeno progunda Jurica. — Nije ni moja glava izrasla iz bare, iako imam samo četiri razreda osnovne...

Pomjeri se direktor Proroković sa stolicom, koja jezivo zaškripi. Tada sasvim staloženo progovori:

— Odmah ćeš se osvjedočiti, nevjerni, Tomo!

— Progutati dvadeset i šest listova! Čuo sam za špijune i ilegalce, koji u nevolji progutaju cedulju, dvije... Ali, toliko hartije... Sačuvaj nas, bože!

— Pogledaj me! — izviije vratom Proroković. — Ovakvi se ne radaju svakog četvrtka...! Nedostaju mi samo četiri centimetra do dva metra. — Čuo si ili čitao o onom Bosancu, što guta žilete i viljuške? U Indiji postoje ljudi, tzv. jogi, koji po nekoliko dana mogu živjeti zakopani pod zemljom... Kakvih li sve čudesa nema na ovoj našoj planeti! Ja, Draško Proroković, pa da se uplašim šake papira! Volja ostvaruje uspjeh! — zapisao je prije sto godina jedan engleski filozof, kome se ovog trenutka ne sjećam imena ni prezimena.

Prekriži se Jurica triput, kao da je opsjednut ili tjera sotonu iz svog tijela. Zaklati čvorugavom glavom nekoliko puta lijevo i desno.

— Samo se ti krsti! Ne znaš, moj Jurice, koga imaš pred sobom... s kim te sudbina povezala! — Ipak, jednog mi je žao: prekasno sam se rodio! Da je meni bilo proživjeti svoj vijek u ono viteško doba, dok još nije nitko ni sanjao o puški i topu. Čitao bi ti danas iz pjesmarice o Deliji Drašku... Upamti! To bih lično bio ja! Uvjeren budi: ne bih li bio bolji i veći junak od Kraljevića Marka, ono sigurno bio bih mu ravan. Dok svi oni drugi: Kosančić Ivan, njegov pobratim Toplica Milan, te devet Jugovića s ocem svojim, starim Jug-Bogdanom — svi bi mi bili po krmi... Slušaj, kako bi slijepi guslar započeo jednu od svojih pjesama u crkvenoj porti manastira Studenice ili Manasije pred stotinama pobožnih ljudi:

Đogu jaše vitez Deli Draško
junak silan iz Repine slavne.
U ruci mu teška topuzina.
a niz pojas visi čorda britka.
Jaše Draško kroz krajinu pustu,
te zapjeva, što ga grlo nosi:
»Đeste Turci, kurvini sinovi!?
Đe se skriste, kukavice sinje?!
Deder amo, vi lajava štenad,
da s junakom podjelite megdan!«

Trgne se Jurica i zgrane; protrlja dlanovima oči, kao da se probudio iz teška sna.

— Što veliš, Jurice? Nisi ti znao, tko je i kakav tvoj šef? Gledaj, ove mišice! — stegne Proroković šake i savije desnu ruku u laktu, te šakom lijeve udari snažno po nabrekloj nadlaktici. — Borami, i u ovoj ćupici ima prilična doza soli...! — izgovori ponosno, pa kažiprstom ključne triput po tjemenu.

— To je glava! Pamet...! Vi sipate verse, kao da ih čuvate pohranjene u rukavu! Danas sam vas tek pravo upoznao... Pet već godina živimo pod istim krovom po pola dana, a ja tek sada otkrih s kim imam posla!

— Mi se raspričasmo o svemu i svačemu, dok vrijeme prolazi. Izgubljeno se vrijeme ne može ni zlatom nadoknaditi! Zaključaj vrata! Odmah ćemo započeti...

Podigne se Jurica, ali ne pomakne s mjesta. Još je uvijek vjerovao u šalu ili pak čaknutost svoga pretpostavljenog... Zagleda se u Prorokovića i smireno upita:

— Ne bi li to moglo na neki drugi način?

— Moglo bi, Jurice... Učiti slovo po slovo, riječ po riječ. Oteglo bi se to u vražju mater! Meni se žuri... Potrebna mi je slava, a još više novac! Ne zaboravi nikada, što ću ti ovog momenta reći: u životu je važnije lukavstvo od pameti i poštenja! — »Il mondo è per i furbi!«* — glasi jedna talijanska poslovica, koju sam imao čast čuti bar koju stotinu puta.

— Odgodimo do sutra...? Prošlo je podne; možda nije najzgodnije vrijeme? — otegne Jurica i pokroči lijevom nogom.

— Ne oklijevaj! Sad mi je prazan trbuh, pa ću lakše gutati. Ne smijemo zaboraviti na glas sedme sile, na dvjesto tisuća švedskih kruna i na putovanje u onu pitominu nordijsku...

Poslušaj Jurica naređenje. Zaključa bravu; pritiskom ključke uvjeri se, da li su zaista vrata zatvorena. Dok se vraćao k stolu Proroković je već istrгнуo naslovnu stranu i pažljivo smotao oko prsta.

— Ja ću započeti! — naglasi. — Evo, gledaj! — gurne smotuljak u usta i proguta ga bez ikakvih poteškoća.

Divio se Jurica svome direktoru. U tren je oka smotuljak kliznuo niz jednjak u želudac.

— Sad ćeš mi ti dodavati. Trgat ćeš list po list, smotati ga u trubicu i spuštati u moja usta... Uz put ćeš brojiti listove.

---

* »Svijet je stvoren za lukave ljude!«

Istrgne Jurica drugi list. Pokuša ga gurnuti u širom otvorena usta, ali je to učinio vrlo nespretno, jer je bio pravi patuljak sučelice orijaškom direktoru.

— Popni se na stolicu! — naredi Proroković.

Jurica uzme knjigu u ruku. Ostavi ispruženi kažiprst na otvorenom mjestu; knjiga se napola zaklopi, a on šapatom pročita: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti — RAD — knjiga 315 — Zagreb 1957 — a zatim se popne na stolicu. Ponovo zaklopi knjigu. P malo drhtavom rukom podere treći list, smola ga oko prsta i bojažljivo spusti u direktorova razjapljena usta. S četvrtim i petim listom išlo je već mnogo sigurnije. Začas je nekoliko daljnjih listova spustio u pohlepno ždrijelo, koje ih je gutalo lakoćom, kao da su svete hostije. Jedino se jabučica na grkljanu poigravala ponešto živahnije... — Obojica su bili zadovoljni jednostavnošću, kojom se odvijao njihov zajednički posao... Ali, već kod jedanaestog lista Prorokoviću se po čelu i obrazima pojave sitne kapljice znoja, koje Jurica svojim rupčićem brižljivo obriše. — Mukom odveže dr Draško čvrsto zauzdanu mašnu i baci je na stol; Jurica mu pomogne otkopčati dugme pod bradom... Osjeti Proroković malo olakšanje. Nadne svom snagom široka prsa, a zatim ih uvuče i udahne veću količinu zraka... U Juričinoj ruci šuši list za listom. U sobi odjekuje nepogrešivim redosljedom broj za brojem... Kod jače akcentuiranog broja šesnaest, znoj se pojavi po Prorokovićevom mesnatom vratu i ruktakvim grudima. Instinktivno prijede glatkim dlanom svuda, kudgod ga podilazila vlaga... Rukom daje Jurici znak, neka časak stane. Svuče kaput i položi ga nemarno na sjedalo. Iz nutarnjeg džepa ispadne lisnica, a iz nje se rasprši po podu desetak posjetnica sa slovima zlatne boje. Skoči Jurica sa stolice i posune se najprije za lisnicom, te je odloži na sam rub stola. Potom se ponovo prigne, uzme prvu posjetnicu na dohvat ruke i glasno pročita: DR DRAŠKO PROROKOVIĆ — direktor Zavoda za registraciju patenata. — Spusti je na stol do lisnice... Prigne se i uzme u ruku drugu posjetnicu, sa koje pročita: PROROKOVIĆ Dr DRAŠKO, naučni saradnik i predsjednik Društva za zaštitu šumske zvjeradi. Zatim redom: tajnik Ornitološkog društva... član Upravnog odbora Aerokluba... Prof. Dr itd. ekspert za speleologiju... specijalista za podvodni

ribolov... — Odloži posljednju posjetnicu na kupčić, pomiluje je opreznije od ikone, pa se zagleda u Prorokovića, kao u neko božanstvo.

— Vaša je glava vrednija od stotinu drugih! Gdje li sam ja živio ovih proteklih pet godina?! — zapjeva Jurica tajanstvenim glasom i posune se za direktorovom rukom, koju triput uzastopce poljubi.

— Nastavi! — zašišti Prorokovićev trzavi falset. — Kod koga smo ono broja stali?

Skoči Jurica na stolicu s knjigom u lijevoj, a istrgnutim listom u desnoj ruci.

— Ovo je sedamnaesti! — apostrofira i zašara listom pred svojim nosom, prije nego li ga utakne u direktorova usta.

Proguta Proroković i taj list, ali uz priličnu smetnju. Nakon toga osjeti zavijanje u čitavoj utrobi. Pomoću Jurice se otpaše; raskopča mu podvornik i hlače u pojasu, zadigne rubove košulje, a s nadutog trbuha proviri crni, sasušeni pupak... Osamnaesti i devetnaesti, više nije mogao progutati, već ih prethodno sažvače. Kod dvadesetog, stala ga napuštati snaga; sjedne i povali se preko stolice raskrečenih nogu i ruku, kao da je razapet na križu. Naličio je više na krijeposnog mučenika negoli čovjeka. — Prestraši se Jurica i uzvrpolji, te slijedeći list dugo zadrži u ruci. Tek kad mu Proroković zaprijeti očima, začepi mu listom usta i zamelje prstima odozgo...

— Da prekinemo, družo direktore? — gotovo plačući upita Jurica.

— Po trnju se dolazi k zvijezdama — promuca Proroković. — Per aspera ad a... — ne dovrši drugi slog, jer ga stegne užasan grč negdje pri kraju debelog crijeva.

Oblije ga mrtvački znoj. Lice mu stalo mijenjati boju; promijenilo je sve nijanse između ledeno bijele i tamnoplave, te se išara sitnijim i krupnijim pjegama uz očajničku grimasu... — Zaklopi oči. Zakuka glasno Jurica predosjećajući zlo. Među Draškove čvrste zube ugura dvadeset i treći list nakvašen suzama... Stao i on polako gubiti prisutnost duha iz straha za život svoga šefa... Što se dogodilo s dvadeset četvrtim i dvadeset petim listom, nije bio svjestan ni poslije deset dana. Ali, kad se posljednji list zaglavio u grlu, Proroković se prostre po podu koliko je dug i širok. Smrtnim pokretima trgne se nekoliko puta, dok mu je vjenčić bijelog papira virio iz usta.

Pomahnita Jurica. Uhvati se bezumno za kosu i pojuri k vratima; otključa ih, te zaurla hodnikom, kao da ga netko davi:

— U pomoć! U pomoooć...! Pogibe čovjek na pravdi boga!

Na vratima se prva pojavi službenica Zavoda, stara brkata daktilografinja Beata velika štovateljka direktora Prorokovića. Čim ugleda na podu ogromno, ukočeno tijelo umalo što je ne udari kap. Ipak se nekako pribere, šapne nešto o vilenjacima i snovidenju, te se u dva skoka nađe kod telefona.

— Alo! Halooo! psikne infantilnim glasićem. — Je li to prva pomoć? Ovdje Zavod za registraciju patenata... Najhitnije pošaljite kola...! Čovjek se bori sa smrću! Moj direktor... Dr Draško Proroković... Neizostavno odmah! Da! Bulvar Marka Pola Korčulanina... Broj trinaest... Zar ne čujete?! Trinaest! Kako vidite fatalan broj...!

Nije prošlo ni petnaest minuta, već je gigantsko tijelo dra Draška Prorokovića ležalo na operacionom stolu gradske bolnice u dubokoj komi. Oko njega sjatila se grupa liječnika, bolničara i sestara pomoćnica sa svojim primarijusom... Zahvaljujući iskustvu i brzini Eskulapovih šticećnika, kao i tekovina ma savremene medicine, spašen je dragocjeni život direktora Zavoda za registraciju patenata. Nešto ispumpavanjem, a nešto klistirom, u rekordnom su mu vremenu očišćena crijeva...

Mladi jedan liječnik-stažist podigao je sa poda prvi list, što je izletio iz Draškovog stražnjeg dijela tijela. Zbog izgužvanosti lista i ispranosti pojedinih slova, teškom je mukom uspio pročitati:

An.. .epić*

ZAKON KAŠTELA MOŠĆENIC

prijepisi njegovi, tekst i jezik

---

* Ante Šepić

DVA ŠTAKORA

Nakon jedne deratizacije Zvezdangrada ostao je dan sudnji među miševima i štakorima. Nijedna ih pošast ne bi potamanila u tolikom broju! Nisu bile pošteđene ni mnoge mačke, kao ni znatan broj dobroćudnih pasa. — Slika je bila stravična. Po svim putevima, kutovima, rupama i kanalima ležala su mrtva tijela. Dva je puna dana Javna čistoća gomilala ukočene glodavce, mačke i pse iznakažena izgleda, te ih svojim kolima odvozila van grada i palila na lomači u interesu opće higijene. Uvjereni smo, da su se slične scene mogle vidjeti jedino iza pustošenja Rima od po zlu poznatih Vandala u V-tom vijeku nove ere. Tako isto, sličan je pokolj mogao biti za vrijeme opsade Pariza 1871, kad se štakorsko meso plaćalo suhim zlatom. Svakako, bolje nisu prošli ni štakori japanskih gradova Hirošime i Nagasakija, koje su Amerikanci blagonaklono zasipali »žarom« i »mirisom« atomske bombe, nekako pri koncu drugog svjetskog rata na Pacifiku... Da ne duljimo: pravi opći potop, Sodoma i Gomora za štakorsku vrstu!

Ali, kako ni ljude, tako nije moguće uništiti ni sve štakore. Ostalo ih je prilično i u Zvezdangradu, koji su nastavili svo-

jim štetočinskim akcijama. I dalje se zavlacili u smočnice, magazine, podrumne, restorane i kafane, arhive i muzeje, te oštrili zube, grizli i tamanili do čega su god došli...

Među preživjelima, našla se dva krupna i tusta štakora razvijenih trbuha i stražnjica: Carinik i njegov perjanik Mežnjar. Bili su to nerazdvojni drugovi. Njih je nerazlučno vezivala ista pasija: istrijebiti sve, što je čovjek stvorio na ovome mukotrpnom historijskom putu. Osim toga, iz njihovih je golih i vlažnih dijelova tijela zračio potpuno istovetan zadah.

Cudni su to bili stvorovi božji! Pred hrabrima i jačima padali su ničice, dok su slabiji osjećali bič njihova nasilja. Rijetko su govorili istinu, a laži bile su im prozračne poput paukove mreže. Međutim, bila su to dva različita karaktera (ako se može govoriti o karakteru tih malih, četveronožnih provalnika i izjelica!?): Mežnjar — šutljiv i podmukao, a Carinik — grlati hvalisavac.

Do njihova poznanstva i životni im se put u koječemu razlikovao. — Mežnjar je dugo vremena živio po seoskim župnim dvorovima. Tovio se svakovrsnim zalagajima i poslasticama. slušao »golicave priče« duhovnih pastira i bogobojaznih »divica«, zalazio u ispovjedaonice, te se bavljao interesantnim dijalogima između odriješitelja grijeha i grešnika. Njegov se prijatelj, naprotiv, vrtio uz i niz pogranične zone među sumnjivim rodoljubima i krijumčarima, čije su lisnice nabijene svim stranim valutama.

I, eto! ova dva štakora — Carinik i Mežnjar — sastala se iza one strašne deratizacije živi i zdravi u jednom dubokom, podzemnom skloništu, da porazgovore o novim, zamamnim planovima.

— Ovog smo puta izmakli bijesu i srdžbi!? — naglasi Carinik i pomiluje šapicom svoga prijatelja pod repićem.

— Hvala, svevišnjem tvorcu! — odgovori Mežnjar, raznježen slatkim dodirima.

— I čast mu budi!

Carinik zaškaklja svojom vlažnom njuškicom po masnom Mežnjarovom truhu. Ovaj se od prevelike miline povali po tlu sa sve četiri uvis, smijući se nezadrživo. Spusti se i Carinik do njega, pa nastave stoput započeti razgovor.

— Hoćemo li danas na posao? — upita Carinik.

Mežnjar se malko zamisli, zatim odlučno odgovori:

— Ne! Odmorimo se... Još me uvijek podilazi jeza od one pokore, što nam je prirediše ljudi! Ne upotrebljavaju više cinkofosfat, već mnogo ubojitije preparate: tomasin, antikolin, rakumin i vorfarin... Vrag će pakleni znati, što li sve neće izmisliti u ratu protiv nas...!

— To im je zadatak, dužnost! Oni nas tamane, a mi se borimo protiv njih... Oko za oko! Zub za zub! Borba za opstanak...! Nije nama lako, ali bogme nije ni njima... Mučno će oni izaći na kraj s nama. Moja im je to zakleta poruka! Obezvrijedili smo im do sada bezbroj dukala, reskripata i statuta, cirkulara i inkunabula. Ovih sam se dana domogao Šumber-skog urbara; oteh ga s pisaćeg stola onog gospodina Bjelano-vića... Kanio je napisati nekakvu studiju, ali ga ja pre-tekoh...

— Strah me od tih nemilosrdnika! — zazvoni Mežnjarov glas. — Nikada mira ni počinka... Svuda zamke i busije! Naj-rađe bih se vratio u neku pitomu župu... Usaljeni, pomalo pri-glupi plovani nije ni izdaleka toliko opasan, kao ovi gradski mudraci...

Nasmije se Carinik grohotom.

— Ti se smiješ?! Zar na nas ne vrebaju smrt iz svakog kuta, svakog dana i sata? Naj sretniji ću biti, budem li ti što skorije uskliknuo: do viđenja!

— Čekaj! Kuda vranca srljaš?! Bar da se prije tvog odlas-ka dočepam one geografse karte... Leži mi već duže vremena na dnu srca. Moramo je samljeti u prah i pepeo!

— Koja karta?

— Ona iz Turističkog ureda, po kome ti sada vršljaš... Do nje nije teško doći, jer se nalazi u onoj sobi, u koju činov-nici rijetko zalaze... Ono im je dvorana za sastanke raznih komisija i odbora... Čekam pogodan trenutak!

— Bojim se...

— Prepusti stvar mome stručnom iskustvu i ne beri brigu!

Pripreme ležaj. Povale se unakrsno na bokove. Golišavi im se trbusi slijepe. Obojica u isti mah dignu desnu prednju i stražnju nogu, spuste ih i čvrsto se zagrle. (Regula tactus!) Njuškice im se ugnijezde pod zagrijanom trtičnjačom, te tako ubrzo utonu u san pravednika. — Mežnjar je sanjao pržene

svinjske kobasice, kuhanu šunku, grebenice i slana rebarca, a Carinik neke stare carske diplome s pozlaćenim pečatom, patente i privilegije, biblioteke i antikvarijate, te registrature i pinakoteke, kao i biblijske knjige Staroga i Novoga zavjeta...

Probudili se s drugim pijetlovima. Spreme se i krenu.

Čim je podvornik Turističkog ureda otključao vežu, ušuljaju se neopaženo u hodnik. Prijeđu nekoliko kamenih stuba i kroz velika odškrinuta vrata uđu u sobu s ukrašenim skupocjenim namještajem. Na prvi pogled zapela im za oko ogromna geografska karta, koja je pokrivala pola jednog zida.

Iako su je već više puta gledali (osobito Mežnjar), obojica su bili očarani ljepotom i preciznošću njene izrade. — Na pravokutniku, od otprilike šest kvadratnih metara, plavilo se more, a između tog mora, dva veća otoka, te priličnog broja otočića i školja, širio se prostrani poluotok u obliku istokračnog trokuta s dalekim planinskim zaleđem prema sjevernoj strani... Po zeleno-smeđem kopnu, uzduž i poprijeko, vijugali su raznoraznim znakovima označeni putevi i ceste, rijeke i potoci, željezničke pruge, kao i masnije zacrtana granica. Zasebnim krugovima i kružićima, vijenčićima i križevima, načičkani su bili gradovi, gradići, sela i zaseoci, samostani, gradine i svjetionici... U lijevom gornjem kutu pisalo je velikim, ukrasnim crnim slovima: VENEZIA GIULIA. (Relikt iz vremena prve okupacije.) Ispod toga blistala je upadljiva legenda.

— Kakav zalogaj, mati moja! — klikne Carinik, pa zaškrigne zubima. — Ovo mora postati moj plijen...!

Mežnjar je drhtao od uzbuđenja i straha.

— Koga se đavola plašiš!? — otrese se Carinik na njega.

— Može netko naići...

— Kukavice!

— Ostavimo ovu operaciju za neku drugu zgodu...

Prije negoli je Carinik išta progovorio izvana zaškripe nečije cipele. Prvi Carinik, a za njim Mežnjar šmugnu pod ormar. Šućure se i zataje bez daha, dok se odjek koraka polako udaljavao... Čekali su koju minutu, a potom izađu. Carinik namigne svojim lopovskim okom.

— Pogledaj pažljivije ovu kartu! — opomene Mežnjara.

— Gledam . . .

— Što primjećuješ?

Mežnjar slogne plečkama.

— Zar ništa ne vidiš, slijepče?

— Vidim veliku geografsku kartu . . .

— I ne opažaš u njoj neprijateljsku propagandu!?

Trgne se Mežnjar, kao da ga je netko ostrim šilom pecnuo u kičmu.

— Smazati je moramo čim prije! — cikne Carinik. — Ras-komadati i izgristi u najsitnije komadiće . . . ! Slijedi me! Radi sve ono, što budem i ja radio!

Skoči Carinik prvi na donju drvenu prečku, te stane mah-nito gristi lijevo i desno. Mežnjar je bio nešto nespretniji od njega, ali se brzo i on snađe u svojoj ulozi. Čulo se glasno škljocanje dva para oštarih zuba . . . Rub dragocjene karte ru-nio se po podu poput guste piljevine. U tom njihovom rušilač-kom radu vrata se najednom zatresu i širom otvore. Netko vrisne:

— Lupeži! Tati!

Pretrnu obojica. Prestanu gristi i zabezknuto se pogle-daju. Nisu pravo ni dospjeli skočiti na pod, nekoliko ih to-ljaga stane vitlati po sobi. Ljudeskara mrkog pogleda raskre-ći se na vratima, mjereći tešku, kvrgavu štapinu u ruci . . . Njih dvojica nesretnika bježali su pod ormare, preskakali sto-love i stolice, skrivali se iza peći; jurili su bjesomučno u dija-gonalama i krugovima, u svim mogućim pravcima, ali su ih zlehude motke svuda pronašle. Mežnjar je pištao od bolova, jer se nevješto ugibao udarcima, dok se Carinik spašavao sko-kovima udalj i uvis. Njega je zahvaćao svaki peti ili šesti udarac . . .

Onaj div na vratima začas se nešto pogne. Opazi to Carinik i nevjerovatnim zamahom preleti napolje. Još je u zraku kri-knuo:

— Bježi, Mežnjare, ako su ti rebra čitava!

Izgubi se na hodniku i kao vjetar otkotrlja niz stube. Iz-vukao se i Mežnjar, ali slomljena tijela i duha . . .

U predvečerje sastali se nevoljni drugovi u svome skro-vištu. Carinik se sažaljiva pogleda obrati isprebijanom Mež-njaru:

— Ne gubi vjeru, moj prijatelju! Ne kloni duhom! Naše dvije zvijezde još nisu ugasle na nebeskom svodu...! Još se na naš odnekud osmjehuje boginja sreće... Osjećam u podsvijesti, čujem, slušam — njezin milozvučni cvrkut...! »VENEZIA GIULIA« mora pripasti meni!

Neko je vrijeme Mežnjar prestao maštati o idili, u sjeni seoskih župnih dvorova i blagoslovenom obilju opjevanih smotnica. Dao je riječ svome prijatelju Cariniku (ništa zato, što ga je jednom zgodom zatajio u vrlo presudnom momentu!) da ga neće napustiti dotle, sve dok se ne dočepaju one geografske karte, onako drskog i izazovnog naslova.

Ivo Žic Klačić
KOLAJNE I MEDALJONI

Urednik
KAZIMIR UREM

Teh. urednik
VLADIMIR PAVLINIĆ

Omotnicu izradio
DORIAN SOKOLIĆ

Izdavač
MATICA HRVATSKA RIJEKA

Tisak
NOVI LIST - RIJEKA